

Weet jij de grens?

EEN ONDERZOEK NAAR DE AANPAK DIE BUREAU FRONTLIJN KAN BIEDEN
OM SEKSUEEL GRENSOVERSCHRIJDEND GEDRAG TE VOORKOMEN OF TE
VERMINDEREN

Betreft: Onderzoeksplan

Senem Tekin

0818963 4QR4B

School: Hogeschool Rotterdam

Afstudeerplek: Bureau Frontlijn, locatie IJsselmonde

Docent: Gusta Bouwman

Opdrachtgever: Willemijn Schram

**BUREAU
FRONTLIJN**

HOGESCHOOL ROTTERDAM

Een onderzoek naar de aanpak die bureau frontlijn kan bieden om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen of te verminderen.

In opdracht van Bureau Frontlijn, locatie Kantelwijken in IJsselmonde, ten behoeven van het studieonderdeel 'afstuderen' van de opleiding Pedagogiek

Auteur:

Senem Tekin

Opleidingsinstituut:

Hogeschool Rotterdam (HR)
Museumpark 40
3015CX Rotterdam

Faculteit:

Instituut sociale opleiding

Organisatie afstuderen:

Bureau Frontlijn, locatie Kantelwijken
Herenwaard 23
3078AK Rotterdam

Opdrachtgever:

Willemijn Schram & Hidde Kielen

Begeleider vanuit organisatie:

Lisanne Verhoef

Afstudeerbegeleider:

Gusta Bouwman

Tweede beoordelaar:

Hanneke Kroonsberg

Onderzoekster:

Senem Tekin

Afstudeerperiode:

September 2014 tot en met juni 2015

Inhoudsopgave

1	Inleiding	8
1.1	aanleiding	8
1.2	De context	9
1.3	Onderzoeksorganisatie.....	9
1.4	Aansluiting van het onderzoek op de organisatie.....	11
1.5	Probleemanalyse	11
1.6	Relevantie.....	14
1.6.1	Maatschappelijke relevantie	14
1.6.2	Relevantie voor opdrachtgever en betrokkenen	14
1.6.3	Relevantie voor het beroep.....	15
1.7	Het onderzoeksdoel, de onderzoeksvraag en de literatuurstudie.....	15
1.7.1	Onderzoeksdoel.....	15
1.7.2	Onderzoeksgroep	15
1.7.3	Onderzoeksvraag.....	15
1.7.4	Deelvragen.....	16
2	Literatuurstudie	16
2.1	Werkwijze Bureau Frontlijn ABC-Methode en Piramide van Maslow	16
2.2	De seksuele ontwikkeling van kinderen van zes tot veertien jaar	16
2.3	De verstoorde seksuele groei van kinderen zes tot veertien jaar.....	18
2.4	De beschermende en risicofactoren bij seksueel grensoverschrijdend gedrag.....	18
2.5	Grensoverschrijdend gedrag en de vormen.....	19
2.6	Seksueel Grensoverschrijdend gedrag en de vormen.....	19
2.7	De rol van de ouder bij seksuele ontwikkeling.....	20
2.8	De rol van de hulpverlener bij seksueel grensoverschrijdend gedrag	20
3	De onderzoeksaanpak	22
3.1	Type onderzoek	22
3.2	Onderzoeksactiviteiten	22
3.2.1	Respondenten	22
3.2.2	Dataverzamelings technieken en analysetechnieken	23
3.2.1	Benadering van respondenten	25
3.2.2	Validiteit en Betrouwbaarheid	25
3.3	Randvoorwaarden	25
4	Resultaten	26

4.1.1	Tegen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen ouders aan die kinderen hebben tussen de zes tot veertien jaar, die zitten op OBS De Rood en die wonen aan Straat één en Straat twee?.....	26
4.1.2	Tegen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen de kinderen (zes tot veertien jaar, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee) van OBS De Rood aan?....	29
4.1.3	Wat zijn de vragen en behoeftes van ouders en kinderen van OBS De Rood (zes tot veertien jaar) die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee om seksueel grensoverschrijdend gedrag te kunnen voorkomen en/of verminderen?.....	32
4.1.4	Welke begeleidingsmethodes worden er gehanteerd binnen andere instellingen om het probleem van seksuele grensoverschrijdende gedragingen bij kinderen van zes tot veertien jaar tegen te kunnen gaan?.....	34
4.1.5	Hoe verloopt de seksuele ontwikkeling en waardoor kan deze ontwikkeling verstoord raken bij kinderen tussen de zes en de veertien jaar?.....	37
5	Conclusie	38
6	Aanbevelingen	40
7	Kritische reflectie.....	42
8	Bronnen:.....	43
9	Bijlages.....	45
9.1	Bijlage 1: kerndoelen inzake seksualiteit en seksuele diversiteit.....	45
9.2	Bijlage 2: Plaatjes met situaties.....	46
9.3	Bijlage 3: interviewlijsten, ouder, kind, medewerkers en professionals	47
9.4	Bijlage 4: voorbeeld toestemmingsverklaring.....	61
9.5	Bijlage 5: Transcriptvoorbeeld ouder, kind, medewerker en professional	62
9.5.1	Transcript respondent A3.....	62
9.5.2	Transcript respondent B3:.....	64
9.5.3	Transcript respondent C1	66
9.5.4	Transcript respondent D1.....	67
9.6	Bijlage 6: uitleg over de plaatjes/ situaties	72
9.7	Bijlage 7: Resultaten in horizontale vergelijking	73
9.8	Bijlage 8: Urenverantwoording	96
9.9	Bijlage 9: reflectie jaar drie (2013-2014) drievoudig gesprek	97

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoek 'Weet jij de grens?', dit is een onderzoek dat is uitgevoerd in opdracht van Bureau Frontlijn in de locatie Kantelwijken, gevestigd te IJsselmonde. Bureau Frontlijn is een methodiek ontwikkelingsbureau dat door de gemeente Rotterdam wordt gesubsidieerd om achterstanden in wijken op te zoeken en te minimaliseren middels het 'achter de voordeur'-beleid.

Tijdens mijn stage in het derde jaar en als vrijwilliger heb ik deel mogen uitmaken van het team van Bureau Frontlijn in de locatie Kantelwijken en heb ik het beroep mogen uitoefenen van de gezinscoach, waardoor ik een beeld heb gekregen van de werkwijze die Bureau Frontlijn hanteert.

Ik heb de opdracht ontvangen van Bureau Frontlijn om dit onderzoek uit te voeren. Om deze reden wil ik projectleiders Willemijn Schram en Hidde Kielen en werkbegeleidster Lisanne Verhoef bedanken voor de mogelijkheden en de begeleiding die ze hebben gegeven.

Ik wil daarnaast mijn afstudeerbegeleider Gusta Bouwman bedanken voor de ondersteuning, de kritische blik en de feedback, die van grote meerwaarde is geweest voor dit onderzoek. Ik wil Sophie Dassen bedanken voor het controleren van mijn verslag op technische fouten wat betreft taal, spelling en zinsopbouw.

Daarnaast gaat mijn dank uit naar de kinderen, ouders, medewerkers en professionals die deel hebben genomen aan de interviews en die dus een bijdrage hebben geleverd aan dit onderzoek.

Summary

This study was commissioned by Bureau Frontlijn, district IJsselmonde in Rotterdam. The institution was founded in 2006 by Barend Raumboud. Bureau Frontline is a methodology development agency that is subsidized by the municipality of Rotterdam to seek and to minimize social and economic deprivations in districts using the 'achter the voordeur' -policy. Their method consists of coaching individuals and learning them skills. Bureau Frontlijn has five locations in Rotterdam, these are; Feyenoord, IJsselmonde Delfshaven, Charlois and Stadhuisplein (Bureau Frontlijn, 2014).

The research is aimed at the way of guidance that Bureau Frontlijn in location tilt districts (in Dutch: 'kantelwijken') can use to help parents and their children, that are aged between six and fourteen years old, who are students at OBS De Rood and live in Street one and Street two, in case of sexual inappropriate behaviour or to prevent this kind of behaviour.

For this study, interviews were conducted with four different groups of respondents for valid results. The first group, called respondents A, consisted of nine students of OBS De Rood who live in Street one or two. The second group, respondents B, existed of six parents of students from OBS De Rood who also live in Street one or two. The third group, respondents C, were four supervisors of Bureau Frontlijn who currently coach or have coached these children and parents from respondents groups A and B. The last group, Respondents D, consisted of two professionals who are working as teachers at two different primary schools.

For the design of the interviews for the children, the method of Frank & France (2010) called *Vlaggensysteem* has been used. The rest of the respondents have submitted three different questionnaires during the interviews. After the interview, they also filled out surveys.

The results of the survey show that employees of Bureau Frontlijn and parents of students from OBS De Rood need more information on sexual development and transgressive sexual behavior. Parents have indicated that they prefer more individual guidance regarding sexual development and identifying certain transgressive sexual behavior, beside the information they already possess.

With the help of these results, the 'beroepsproduct' has been constructed. Furthermore, it has been found that parents would like to see the guidance towards the children as an educational game. This has been given in the recommendations. Besides the recommendations to Bureau Frontlijn, there are recommendations to OBS De Rood. The results from the interviews with the professionals are also examined. The recommendation that comes from these results is that it would be wise to teach boys and girls about sexuality in separate classes, in order to stimulate the comfort of these children. In addition it is recommended that parents receive information about the content of the classes about sexuality that their children have. Parents themselves should also receive the same information about sexual development and transgressive sexual behavior. This can ensure that parents can pick up signs of transgressive sexual behavior from their children more easily.

Samenvatting

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Bureau Frontlijn, locatie Kantelwijken in IJsselmonde. De instelling is in 2006 opgericht door Barend Raumboud. Bureau Frontlijn is een methodiek ontwikkelingsbureau dat door de gemeente Rotterdam wordt gesubsidieerd om achterstanden in wijken op te zoeken en te minimaliseren middels het 'achter de voordeur'-beleid. Zij doen dit door burgers te coachen en vaardigheden aan te leren. Bureau Frontlijn heeft in totaal vijf locaties in Rotterdam, dit zijn: Feijenoord, IJsselmonde, Delfshaven, Charlois en Stadhuisplein (Bureau Frontlijn, 2014).

Het onderzoek is gericht op de begeleidingswijze die Bureau Frontlijn in locatie Kantelwijken kan gebruiken bij ouders en hun kinderen tussen de zes en veertien jaar, die op OBS De Rood zitten en die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee, indien er seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden of om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen.

Voor dit onderzoek zijn interviews afgenomen met vier verschillende groepen respondenten om een betrouwbaar resultaat te leveren. De eerste groep, respondenten A, bestond uit negen leerlingen van OBS De Rood die wonen aan Straat één of twee. De tweede groep, respondenten B, waren zes ouders van leerlingen van OBS De Rood die tevens wonen aan Straat één en Straat twee. De derde groep, respondenten C, waren vier begeleiders van Bureau Frontlijn die deze kinderen en ouders momenteel coachen of hebben gecoacht. Respondenten D, de laatste groep, waren twee professionals die als leerkrachten werkzaam zijn op twee verschillende basisscholen. Voor het ontwerpen van de interviews voor de kinderen, is er gebruikgemaakt van de methode *Vlaggensysteem* die Frank & France (2010) hebben ontworpen. De andere drie groepen respondenten hebben drie verschillende vragenlijsten voorgelegd gekregen tijdens de interviews en daarna enquêtes ingevuld.

Uit het onderzoek is gebleken dat de medewerkers van Bureau Frontlijn en ouders van de leerlingen behoefte hebben aan meer informatie over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Ouders hebben naast de informatie die ze nodig achten, aangegeven dat ze meer individuele begeleiding willen wat betreft de seksuele ontwikkeling en bij het signaleren van seksueel overschrijdend gedrag.

Uit deze twee punten is het beroepsproduct naar voren gekomen. Daarnaast is er gebleken dat ouders de begeleiding aan de kinderen door middel van een spel zouden willen zien, dit is meegenomen in de aanbevelingen. Naast aanbevelingen aan Bureau Frontlijn zijn er ook aanbevelingen gedaan aan OBS De Rood. De aanbeveling die is voortgekomen uit de interviews die zijn gehouden met de professionals, was dat het aan te bevelen is dat jongens en meisjes gescheiden les krijgen over seksualiteit om de openheid van de kinderen te stimuleren. Daarnaast is aanbevolen dat ouders worden ingelicht over wat hun kinderen op school krijgen aan informatie omtrent seksualiteit en dat zij zelf ook informatie krijgen over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit kan ervoor zorgen dat ouders zelf makkelijker signalen van seksueel overschrijdend gedrag leren oppikken bij hun kinderen.

Onderwijs & opvoedingsondersteuning: seksualiteit & signaleren

1 INLEIDING

Omdat de privacy binnen dit onderzoek sterk wordt geëist, worden er fictieve namen gegeven aan de school waar het probleem is gesignaleerd en aan de straten waar dit onderzoek heeft plaatsgevonden. De school krijgt als fictieve naam “OBS De Rood” en de straten worden benoemd met de termen “Straat één” en “Straat twee”.

In dit onderzoek staat beschreven hoe er antwoord wordt gegeven op de hoofdvraag: “Op welke manier kan Bureau Frontlijn ouders, medeopvoeders en kinderen van de OBS De Rood, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee, begeleiden om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen of te verminderen?”. Dit onderzoek wordt uitgevoerd binnen Bureau Frontlijn, locatie Kantelwijken in IJsselmonde te Rotterdam. Dit onderzoek wordt gericht op de manieren van begeleiding die aangeboden kunnen worden om het probleem rondom seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen en/of verhelpen. Binnen dit onderzoek worden de aanleiding, de probleemanalyse, het doel, de hoofdvraag en deelvragen, literatuurstudie, onderzoeksactiviteiten, tijdsplanning, validiteit en betrouwbaarheid, resultaten, conclusie, aanbevelingen en discussie beschreven.

Dit is een eerste onderzoek dat is uitgevoerd naar seksueel grensoverschrijdend gedrag waar nog een vervolgonderzoek bij nodig is.

1.1 AANLEIDING

De aanleiding voor het uitvoeren van dit onderzoek, komt voort uit het probleem dat zich afspeelt binnen de openbare basisschool (OBS) De Rood. OBS De Rood heeft seksueel grensoverschrijdend gedrag gesignaleerd bij een aantal kinderen van zes tot veertien jaar die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee. Naast de signalen die door OBS De Rood zijn aangestipt, geeft de school aan dat een aantal ouders van leerlingen van OBS De Rood klaagt over seksuele gedragingen van enkele kinderen die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee. Wegens dit gesignaleerde probleem omtrent seksueel grensoverschrijdend gedrag is Bureau Frontlijn benaderd door de interne begeleider van OBS De Rood, met de vraag of zij ondersteuning kunnen geven aan gezinnen die met dit probleem te kampen hebben. Bureau Frontlijn ondersteunt namelijk reeds ouders van leerlingen van OBS De Rood met opvoedproblemen en houdt interventies ten behoeve van het versterken van het contact tussen ouder en kind.

Naar aanleiding van een gesprek met de opdrachtgever en met de begeleidende docent van de Hogeschool Rotterdam is dit afstudeeronderzoek tot stand gekomen. De opdrachtgever heeft voorgesteld om het onderwerp “begeleiding bij seksueel grensoverschrijdend gedrag” te onderzoeken. Hiermee wordt bedoeld dat er een specifiek onderzoek moet worden uitgevoerd naar seksueel grensoverschrijdende gedragingen van kinderen (zes tot veertien jaar) die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee. Voor het onderzoek is het van belang om te weten waar de normale seksuele ontwikkeling uit bestaat, om welke soort of soorten van seksueel grensoverschrijdend gedrag het hier gaat en welke begeleidingsmethode hiervoor moet worden toegepast.

Het onderwerp sprak mij direct aan omdat ik tijdens de stageperiode in mijn derde schooljaar (september 2013 tot juli 2014) vier gezinnen heb begeleid, die woonachtig waren in appartementen aan deze straten. Tijdens deze begeleidingsmomenten ben ik in aanraking gekomen met seksueel grensoverschrijdende gedragingen binnen deze gezinnen en heb ik tevens gezinnen horen klagen over dit probleem aan Straat één. Dit was voor mij een reden om nader onderzoek te verrichten dat te maken heeft met dit onderwerp.

Het onderzoek moet voor Bureau Frontlijn, voor OBS De Rood en voor gezinnen die kinderen hebben op deze school en die woonachtig zijn aan Straat één of Straat twee, resultaten opleveren. De onderzoeksresultaten zullen gericht zijn op het begeleiden van ouders en kinderen die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee te IJsselmonde in Rotterdam en die problemen hebben op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag. De vraag van Bureau Frontlijn is als volgt: “Hoe kunnen wij de gezinnen met kinderen tussen de zes en de veertien jaar begeleiden, die te kampen hebben met seksueel grensoverschrijdend gedrag?”. De instelling wil dat er een begeleidingswijze komt voor de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag. In dit onderzoek wordt

bekeken waar kinderen van zes tot veertien jaar en hun ouders tegenaan lopen omtrent seksueel grensoverschrijdend gedrag en welke begeleidingswijze hierop kan aansluiten.

1.2 DE CONTEXT

Het onderzoek vindt plaats in Nederland, regio Zuid-Holland, stad Rotterdam, wijk IJsselmonde en specifiek in appartementen aan Straat één en Straat twee. Voor het onderzoek is gekeken naar het beleid rondom de seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag in Europa, in Nederland en in Zuid-Holland.

In het Kinderrechten (artikel 34) staat dat elk kind recht heeft op bescherming tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik. De richtlijnen zijn bedoeld voor de bescherming van minderjarige kinderen tegen seksueel misbruik, waarbij de familie, de maatschappij en de staat verantwoordelijk zijn voor het welzijn van het minderjarige kind. Het kind heeft recht op bescherming tegen seksueel misbruik, dit houdt in dat het kind niet seksueel wordt misbruikt door bijvoorbeeld een familielid, het kind niet wordt gedwongen tot seksuele handelingen in ruil voor geld (kinderprostitutie) en een ander voorbeeld is dat er geen seksueel gerelateerde foto's en video's van het kind online worden geplaatst. Dit wordt ook kinderporno genoemd (Kinderrechten, 2015).

De seksuele rechten van kinderen en jongeren zijn: de vrijheid om al dan niet seksueel actief te zijn, de vrijheid hebben om je partner te mogen kiezen, het hebben van vrijwilligheid in seksuele relaties, voorlichting over seksualiteit (Kinderrechten, 2015).

In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap (OCW) is er een landelijk onderzoek verricht naar seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen het primair onderwijs. Aan dat onderzoek hebben 3278 kinderen meegedaan van 78 basisscholen. Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat 16% van de kinderen in het primair onderwijs al eens te maken heeft gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag (Witvliet et al, 2012). Dit onderzoek geeft echter geen antwoord op de vraag welke rol (slachtoffer, dader of getuige) deze kinderen hebben gehad met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Binnen het landelijk beleidskader voor lokale beleidsvormen zijn de “kerndoelen voor het basisonderwijs, speciaal en voortgezet onderwijs” ontwikkeld. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap heeft deze kerndoelen met ingang van 1 december 2012 aangescherpt. Het ministerie van OCW wil met de kerndoelen seksuele druk en grensoverschrijdend gedrag voorkomen. Scholen zijn nu verplicht om aan leerlingen les te geven over seksualiteit en over seksuele diversiteit. Dit heeft als doel kinderen weerbaar maken tegen seksueel geweld en ze respect laten opbrengen voor ieders seksuele voorkeur (Bijsterveld-Vliegenhart, 2012). De kerndoelen zijn te vinden in bijlage 1.

In de regio Zuid-Holland is er geen apart beleid ontwikkeld omtrent seksuele gezondheid, wel is er een regionaal programma genaamd “Gezonde School”. Gezonde School biedt ondersteuning aan scholen wat betreft enkele gezondheidsthema's. Deze thema's zijn als volgt: voeding, beweging, roken, mondgezondheid, milieu, persoonlijke verzorging, veiligheid, relaties en seksualiteit, pesten en sociale vaardigheden. Scholen kunnen gratis advies opvragen bij de Gezonde School-adviseurs. Deze adviseurs kunnen scholen adviseren over welke aanpak de school in kwestie het beste kan hanteren wat betreft de hierboven genoemde thema's. Een Gezonde School-adviseur maakt een analyse van de gezondheid en veiligheid van de school, de leerkrachten en de leerlingen. Vervolgens brengt de Gezonde School-adviseur een advies uit dat is gebaseerd op de behoeftes van de school. De Gezonde School-adviseur helpt de school vervolgens bij het aanvragen van een landelijk Vignet Gezonde School, als de school de gezondheid van de kinderen hoog in het vaandel heeft staan. Tot slot helpt de Gezonde School-adviseur de school om een subsidie aan te vragen voor de benodigde thema's, zodat de school passende ondersteuning kan bieden aan de leerlingen (Dienst Gezondheid Jeugd, 2014).

1.3 ONDERZOEKSORGANISATIE

Het onderzoek heeft plaatsgevonden in opdracht van Bureau Frontlijn in de locatie Kantelbuurten in de wijk IJsselmonde te Rotterdam. De opdracht om gezinnen en individuen te helpen is bepaald door de gebiedscommissie van IJsselmonde om de Kantelbuurten te verbeteren middels een individuele aanpak. Het

project is tot stand gekomen in buurten van IJsselmonde, waarvan de veiligheid en economische status als laag of slecht worden beschouwd. In september 2013 is er een aantal scholen toegevoegd aan het project Kantelbuurten door het Nationaal Programma Zuid onder de naam "Children's Zone". Deze scholen werken in samenwerking met Bureau Frontlijn om gezinnen met problemen te bereiken. Eind 2014 is het project Kantelbuurten gestopt met het project Children's Zone. Het project Kantelbuurten heeft nog wel een samenwerkingsverband met de scholen die samenwerkten met Children's Zone om gezinnen met een hulpvraag (of meerdere hulpvragen) te bereiken. Volgens projectleider Willemijn Schram zullen er geen nieuwe scholen meer worden toegevoegd aan het project Kantelbuurten. (Bureau Frontlijn, 2014).

Het Kantelbuurten Project werkt op dit moment samen met Woonbron, Vestia en met diverse scholen, onder andere met OBS De Rood, de Catamaran School en de Prins Willem-Alexander School. Daarnaast werd er tot zomer 2014 onderzoek gedaan naar individuen en gezinnen met problemen door de medewerkers van het Project Kantelbuurten in de volgende buurten: Tuinhoven, Beverwaard, Hordijkerveld en Lombardijen. Dit zijn wijken waar de sociaaleconomische status laag is en waar gezinnen en individuen wonen met diverse hulpvragen. Dit doen zij door in deze buurten bij bewoners aan te bellen en uit te leggen wat het Project Kantelbuurten eventueel voor hen zou kunnen betekenen. Er wordt door Bureau Frontlijn binnen dit project samengewerkt met de volgende woningcorporaties (WoCo's): Vestia, Havensteder en Woonbron. De WoCo's geven de gesignaleerde problemen van de huurders door aan Bureau Frontlijn, zodat Bureau Frontlijn vervolgens contact kan opnemen om de bewoners te begeleiden. Na de contactlegging wordt er gevraagd aan de bewoners of ze hulp zouden willen ontvangen van Bureau Frontlijn en wordt er met begeleiding gestart als ze aangeven dit te willen. De begeleiding duurt maximaal een jaar en kan in sommige gevallen uitlopen (Bureau Frontlijn, 2014).

Bureau Frontlijn is een instelling waar hbo-studenten en professionals cliënten binnen hun eigen (veilige) leefomgeving begeleiden. De begeleiding vindt voornamelijk plaats bij de cliënten thuis. Door middel van het afleggen van huisbezoeken bestaat de mogelijkheid dat de begeleiders hun eigen cliënten beter leren kennen. De huisbezoeken zijn een manier van laagdrempelige hulpverlening die Bureau Frontlijn biedt. Zodra de relatie tussen hulpverlener en cliënt is versterkt, kun je als hulpverlener volgens Bureau Frontlijn breder kijken. Met een bredere blik kun je als hulpverlener de cliënt op een aangepaste manier begeleiden. Met aangepast wordt bedoeld dat de begeleiding die wordt aangeboden, gericht is op de hulp die de cliënt nodig heeft (Bureau Frontlijn, 2014).

De cliënten van Bureau Frontlijn worden op zeven leefgebieden begeleid. Deze leefgebieden zijn als volgt: wonen, werk en inkomen, gezondheid en hulpverlening, opvoeding, scholing, sociaal functioneren, veiligheid en criminaliteit. De hulpvragen die de cliënten hebben, worden naar aanleiding van een checklist geanalyseerd. De checklist bestaat uit verschillende vragen die een beeld schetsen van de problemen van de cliënt op deze zeven leefgebieden. Naar aanleiding van de uitkomst van de checklist wordt er een plan van aanpak opgesteld. De fases van begeleiding zijn: de aanmelding, de acute fase, de ondersteuningsfase, de trainingsfase, de zelfstandige fase en nazorg (Bureau Frontlijn, 2014).

Bureau Frontlijn Kantelwijken IJsselmonde werkt met verschillende organisaties samen om cliënten beter te kunnen begeleiden. Deze organisaties zijn onder andere het CJG (Centrum voor Jeugd en Gezin), basisscholen, woningcorporaties, maatschappelijk werkers, Kredietbank Rotterdam, kerken en de voedselbank. Daarnaast werkt Bureau Frontlijn in de buurt Kantelwijken te IJsselmonde ook samen met diverse wijkteams in IJsselmonde (Bureau Frontlijn, 2014).

Dit onderzoek is tot stand gekomen door een samenwerking met Bureau Frontlijn (Willemijn Schram is de projectleider van Kantelwijken IJsselmonde en Lianne Verhoef is een werkbegeleider van Project Kantelbuurten IJsselmonde), begeleiders van cliënten die in Straat één en in Straat twee wonen en de respondenten die woonachtig zijn in appartementen aan deze straten. De opdrachtgever van dit onderzoek is de projectleider van Bureau Frontlijn, locatie IJsselmonde. Het onderzoek is vanuit een praktijkprobleem naar voren gekomen en Project Kantelbuurten IJsselmonde wilde vanwege dit praktijkprobleem nader onderzoek uit laten voeren. Het onderzoek heeft plaatsgevonden binnen drie appartementen aan Straat één en twee appartementen aan Straat twee in de wijk IJsselmonde te Rotterdam.

De missie van Bureau Frontlijn komt voort uit de vier opdrachten die zijn gegeven door het college van burgemeester en wethouders (B&W). De vier opdrachten vanuit B&W zijn als volgt: *“verbeter processen in – en tussen organisaties in de frontlijn, voer ingewikkelde interventies eerst zelf uit, innoveer en ontwikkel nieuwe methodieken en bied gevraagd en ongevraagd advies aan.”* (Bureau Frontlijn, 2015).

De kernwaarden die Bureau Frontlijn hanteert, worden in de volgende vier punten beschreven: *“(1) we handelen vanuit het belang van de burger, (2) we staan niet tegenover, maar naast de burger, (3) we geloven in de eigen kracht van de burger en (4) we geloven in de kracht van positieve bejegening.”* (Bureau Frontlijn, 2015).

Bureau Frontlijn zet zich in om zo veel mogelijk achterstanden van verschillende Rotterdammers in (bijna) achterstandswijken weg te werken. Zij doen dit door burgers te coachen en vaardigheden aan te leren en hierbij worden de vier kernwaarden gehanteerd. Er wordt gekeken naar de zeven leefgebieden (wonen, werk en inkomen, gezondheid en hulpverlening, opvoeding, scholing, sociaal functioneren, veiligheid en criminaliteit) waarover de cliënt een mogelijke hulpvraag kan hebben (Bureau Frontlijn, 2014).

“De visie van Bureau Frontlijn is dat zij door het trainen en coachen van vaardigheden, de betreffende burgers op een hoger niveau krijgen, zodat deze burgers op een menswaardige en zelfstandige wijze deel kunnen nemen aan het maatschappelijk verkeer. Onderwijs en verkeer zijn daarbij belangrijke ingrediënten.” (Bureau Frontlijn, 2014).

1.4 AANSLUITING VAN HET ONDERZOEK OP DE ORGANISATIE

Binnen het Nationaal Programma Rotterdam-Zuid wordt een aantal kantonbuurten benoemd. Onder deze kantonbuurten bevindt zich een aantal wijken binnen de wijk IJsselmonde. Volgens het prestatieverslag van Woonbron (woningbouwcorporatie) wordt een kantonbuurt als volgt gedefinieerd: *“een buurt die op het punt staat om te vallen”* (Woonbron, 2013, p.10). Dit houdt volgens het prestatieverslag van Woonbron als volgt in: *“dat de veiligheid niet is gegarandeerd binnen deze wijken, het wonen niet aangenaam is en dat het moeilijk is om midden-hoge inkomens aan te trekken.”* (Woonbron, 2013, p.10)

Om deze kantelingen tegen te gaan in het wijkgebied van IJsselmonde heeft de gemeente Rotterdam (voorheen deelgemeente IJsselmonde) Bureau Frontlijn ingehuurd. De reden hiervoor is volgens Willemijn Schram geweest dat Bureau Frontlijn een *“achter de voordeur”*-methode hanteert. Door het inzetten van deze methode kunnen bewoners binnen het wijkgebied van IJsselmonde individueel worden begeleid.

Binnen Bureau Frontlijn worden er zowel de meldcode als het Samenwerkingsinstrument SISA gebruikt. De meldcode is gericht op het handelen van de professional, waarbij de richtlijnen zijn beschreven over hoe te handelen bij huiselijk geweld of misbruik (Bureau Frontlijn, 2014). SISA staat voor Signaleren en Samenwerken (SISA, 2015). SISA is een instrument dat zich richt op kinderen die een risico lopen. Dit is een instrument dat bedoeld is om signalen sneller op te pikken en om dus sneller te kunnen handelen. Dit instrument wordt gebruikt door instellingen, organisaties en gemeentelijke diensten (SISA, 2015).

Er zijn verschillende redenen waarom dit onderzoek aansluit op het beleid van Bureau Frontlijn. Het beleid dat Bureau Frontlijn Kantelwijken IJsselmonde hanteert met betrekking tot de leefgebieden veiligheid en opvoeding heeft raakvlakken met de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Binnen het beleid ‘Veiligheid’ wordt beschreven dat het gezin een veilige leef- en woonomgeving moet zijn om zich in te kunnen ontwikkelen en te kunnen functioneren in het dagelijks leven. In een oriënterend gesprek met intern begeleider E. K. van de school Rood is naar voren gekomen dat de veiligheid van kinderen op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag niet wordt gewaarborgd. In het beleid ‘Opvoeding’ dat binnen de instelling wordt gehanteerd, wordt er specifiek gekeken naar de vaardigheden van de ouders. Hierbij kan gedacht worden aan communicatieve vaardigheden, het stellen van grenzen, het bieden van structuur en het geven van positieve aandacht (Bureau Frontlijn, 2014).

1.5 PROBLEEMANALYSE

In dit hoofdstuk wordt het praktijkprobleem geschetst.

Bureau Frontlijn IJsselmonde (locatie Straat één en Straat twee) wordt geconfronteerd met seksueel grensoverschrijdend gedrag bij kinderen van zes tot veertien jaar. De huidige methode werkt niet goed om dit probleem mee op te lossen.

Volgens Frank & France (2011) is de definitie van seksueel grensoverschrijdend gedrag als volgt te definiëren: *“Elke vorm van seksueel gedrag of seksuele toenadering ten aanzien van een kind of jongere, in verbale en non-verbale of fysieke zin waarbij in seksueel contact aan een of meerdere van de volgende zes criteria niet wordt voldaan.”*

De zes criteria die door Frank & France (2011) worden benoemd:

1. *Wederzijdse toestemming*: Beide partijen moeten met hun volle bewustzijn toestemming geven en/of instemmen met een intieme relatie.
2. *Vrijwilligheid*: beide partijen zijn vrijwillig betrokken bij de seksuele handeling.
3. *Gelijkwaardigheid*: er is sprake van een gelijkwaardige relatie tussen de beide partijen.
4. *Leeftijds- of ontwikkelingsadequaat*: Het kind oefent leeftijds- en/of ontwikkelingsadequate seksuele gedragingen uit.
5. *Context adequaat*: de omgeving waarin het kind seksuele gedragingen uitoefent, past bij de seksuele handeling.
6. *Zelfrespect*: het is van belang dat het kind of de jongere geen schade ondervindt. (Frank & France, 2011). *De zes criteria komen in de literatuurstudie nader aan bod.*

De interne begeleider van OBS De Rood heeft gesignaleerd dat er seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt vertoond door een aantal leerlingen op school. De signalen die de interne begeleider heeft opgemerkt, kwamen voor bij kinderen tussen zes en veertien jaar. De volgende situaties waarbij er sprake was van seksueel grensoverschrijdend gedrag, zijn door de interne begeleider naar voren gebracht:

“Een meisje uit de kleuterklas wordt door een kind uit de bovenbouw gedwongen om hem te zoenen”.

“Een meisje wordt in de kelderbox gedwongen om met haar billen langs de buik van een jongen te strelen”.

“Een meisje van 11 jaar dat voor een blikje drank een intieme relatie aangaat met een jongen van 14/15 jaar”.

De interne begeleider geeft aan dat seksueel grensoverschrijdend gedrag zich vooral afspeelt wanneer er geen toezicht is van een ouder of medewerker van OBS De Rood.

Met het probleem van seksueel grensoverschrijdend gedrag worden Bureau Frontlijn IJsselmonde en OBS De Rood geconfronteerd. De interne begeleider van de school geeft aan dat er een aantal kinderen en ouders kampt met dit probleem. Volgens de school is het onduidelijk hoeveel kinderen precies kampen met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het gaat met name om kinderen tussen de zes en veertien jaar oud.

Aangezien Bureau Frontlijn en OBS De Rood een samenwerkingsrelatie hebben om de wijkproblemen aan te pakken, heeft ook Bureau Frontlijn te maken gekregen met dit probleem, aldus Willemijn Schram. Willemijn Schram geeft aan dat OBS De Rood een signalerende functie heeft; zij geven de gesignaleerde problemen door aan Bureau Frontlijn, zodat Bureau Frontlijn het probleem verder kan oppakken. De huidige methode van Bureau Frontlijn “erop af” is vooral gericht op het individueel begeleiden van cliënten en hun gezin (Rouah, 2011). Het probleem kan niet worden opgelost door een methode in te zetten die niet goed aansluit op het probleem. Recent heeft OBS De Rood aan Bureau Frontlijn het signaal afgegeven dat er een aantal kinderen kampt met seksueel grensoverschrijdende gedragingen, deze vinden vooral plaats in appartementen aan Straat één en Straat twee. OBS De Rood heeft Bureau Frontlijn ingeschakeld omdat de school op dit moment niet in staat is om zelf dit probleem effectief aan te pakken.

De volgende knelpunten zijn gesignaleerd door OBS De Rood:

- Er is sprake van seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen en rondom de appartementen aan Straat één en Straat twee.

- Er is geen sprake van communicatie tussen ouders van leerlingen van OBS De Rood om problemen rondom seksueel grensoverschrijdend gedrag op te lossen. De IB'er geeft aan dat zij de geruchten over seksueel grensoverschrijdend gedrag in de wandelgangen heeft gehoord.
- Er is sprake van seksuele intimiteit tussen een aantal leerlingen binnen OBS De Rood.

Kinderen die seksueel grensoverschrijdend gedrag blijven vertonen op school, in de buurt of thuis kunnen trauma's ontwikkelen. Zowel kinderen die daders zijn van seksueel grensoverschrijdend gedrag als kinderen die slachtoffers zijn, kunnen hier trauma's aan overhouden (Frank & France, 2011). Uit een onderzoek van Finkelhor (1986) bleek dat 30 tot 40% van de kinderen die seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft vertoond, zelf ooit het slachtoffer is geweest van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Kinderen kunnen hun seksuele trauma's omzetten in seksuele agressie of in manipulatieve gedragingen (Frank & France, 2011). OBS De Rood geeft aan dat dit zorgt voor een negatieve sfeer op school, binnen de appartementen en tussen de onderlinge bewoners. De school heeft naar voren gebracht dat ouders zich zorgen maken over de kinderen op school en ook over de kinderen die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee. Deze zorgen hebben vooral te maken met de risico's en met de gevolgen van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

De kinderen van OBS De Rood nemen zowel de rol aan van dader als van slachtoffer.

Het seksueel grensoverschrijdend gedrag is recentelijk (augustus 2014) gesignaleerd door de interne begeleider. Vervolgens is dit signaal doorgegeven aan Bureau Frontlijn, locatie IJsselmonde. Vanwege dit signaal is er geconstateerd dat er een aanpak moet komen voor deze situatie. Zowel OBS De Rood als de bewoners van de appartementen (Straat één en Straat twee) ervaren in het dagelijks leven problemen rondom de omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag. OBS De Rood geeft aan dat zij binnen de school het huidige probleem niet effectief kunnen aanpakken. De door de school ingezette methodes bleken geen gewenste resultaten op te leveren, waardoor het probleem niet is verholpen. De ingezette methodes bestonden uit: gesprekken met leerlingen, gesprekken met ouders van deze leerlingen en meerdere multidisciplinaire overleggen waarbij ouders aanwezig zijn geweest. Deze methodes hebben dus geen verbeteringen opgeleverd.

OBS De Rood krijgt ook signalen door van ouders die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee omtrent seksueel grensoverschrijdend gedrag. Volgens Frank & France (2011) is het van belang dat ouders een duidelijk onderscheid maken tussen gedrag dat gezond en acceptabel is en gedrag dat voortkomt uit dwang en geweld. Ouders moeten een verschil tussen toelaatbaar gedrag en gedrag dat begrensd moet worden, duidelijk kunnen maken aan hun kinderen (Frank & France, 2011).

Bureau Frontlijn heeft nog geen methode ontwikkeld die aansluit op deze situatie. Dit zou er mogelijk toe kunnen leiden dat het probleem blijft bestaan en zich eventueel gaat ontwikkelen tot een groter probleem.

Volgens Van Janssens, Felten & Frans (2011) bestaat het risico dat een kind dat het slachtoffer is geweest van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de toekomst de daderrol aanneemt. Naar aanleiding van deze theorie kunnen we concluderen dat wanneer het probleem niet wordt aangepakt, het gedrag kan escaleren (Janssens et al., 2011).

Bureau Frontlijn heeft de opdracht gekregen van OBS De Rood om het seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen Straat één en Straat twee aan te pakken. Bureau Frontlijn hanteert momenteel een gezinsaanpak waarin het seksueel grensoverschrijdend gedrag niet kan worden aangepakt binnen een bredere context, aldus Willemijn Schram (2014). Indien er geen actie wordt ondernomen in Straat één en Straat twee zal het probleem volgens de interne begeleider van OBS De Rood, zich kunnen gaan ontwikkelen tot een groter probleem.

Het seksueel grensoverschrijdende gedrag dat de gezinnen en de school ervaren, kan mogelijk voor onveilige huisvesting zorgen. De interne begeleider heeft medegedeeld dat er reeds twee kinderen zijn uitgeschreven en dat er ouders zijn die een verhuishwens hebben vanwege het gedrag dat kinderen in de buurt vertonen.

Bureau Frontlijn locatie IJsselmonde biedt momenteel ondersteuning aan elf gezinnen, die woonachtig zijn in appartementen aan Straat één en Straat twee. Acht van deze gezinnen hebben kinderen die op OBS De Rood zitten. In totaal zijn er zesentwintig gezinnen die kinderen hebben op OBS De Rood en die woonachtig zijn aan Straat één of Straat twee. Er kan mogelijk geen resultaat worden behaald, indien er alleen ondersteuning wordt

geboden aan de huidige cliënten van Bureau Frontlijn locatie IJsselmonde. Om deze reden kiest Bureau Frontlijn er juist voor om het probleem grootschaliger aan te pakken. Het probleem kan grootschalig worden aangepakt als er een geschikte begeleidingsmethode wordt ontwikkeld.

Met grootschalig wordt bedoeld dat de problemen rondom seksueel grensoverschrijdend gedrag van gezinnen met kinderen van zes tot veertien jaar die op de school (OBS De Rood) zitten en die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee, worden aangepakt.

Momenteel is het nog onduidelijk hoe het probleem ontstaan is. Aangezien dit probleem pas sinds augustus 2014 zichtbaar en bespreekbaar is, dient er nog verder onderzoek te worden gedaan. Er moet nader onderzoek worden verricht naar de oorzaak van de plotselinge opkomst van seksueel grensoverschrijdend gedrag bij kinderen in de leeftijd van zes tot veertien jaar.

In december 2014 is er een gesprek op OBS De Rood geweest met de ouders van de leerlingen. Bij dit gesprek is door een ouder aangegeven dat er sinds de renovatie weinig toezicht mogelijk is binnen en rondom de appartementen. Ouders gaven aan dat de portiekdeuren vaak open staan, dat bouwvakkers bezig waren met renoveren en dat hierdoor het toezicht binnen de appartementen minimaal was. Volgens de ouders werd seksueel grensoverschrijdend gedrag hierdoor eenvoudiger gemaakt. Ouders gaven aan dat het gebrek aan toezicht er mogelijk voor heeft gezorgd dat het gedrag van de kinderen heeft plaatsgevonden.

1.6 RELEVANTIE

Onder de kop 'Relevantie' worden de maatschappelijke relevantie en de organisatie- en beroepsrelevantie beschreven. Hierbij wordt getracht inzicht te geven in de relevantie van dit onderzoek.

1.6.1 Maatschappelijke relevantie

Maatschappelijke relevantie is volgens het artikel "Grensoverschrijdend gedrag binnen voorzieningen" dat Spirelli in *Psychologie* (2012) heeft gepubliceerd, de personen die in de buurt van een dader wonen die seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft vertoond en die angstig zijn dat zij het slachtoffer worden en die angstig zijn dat het seksueel misbruik weer zal plaatsvinden. De begeleiders van de dader zijn volgens het artikel bang dat ze niet kunnen voorkomen dat het gedrag opnieuw zal plaatsvinden (Spirelli, 2012).

Om dit te voorkomen, is het van belang dat er vroegtijdig wordt ingegrepen om ervoor te kunnen zorgen dat er geen nieuwe daders komen die seksueel grensoverschrijdend gedrag gaan vertonen. Bovendien is het belangrijk dat de ouders van de daders en slachtoffers op de juiste wijze worden begeleid bij hun opvoedvaardigheden om de kinderen correct te kunnen opvoeden wat betreft hun seksuele ontwikkeling. Dit kan er mogelijk voor zorgen dat seksueel misbruik op latere leeftijd wordt voorkomen en dat de buurtbewoners zich veiliger gaan voelen in hun eigen omgeving.

1.6.2 Relevantie voor opdrachtgever en betrokkenen

In opdracht van Dienst Jeugd, Onderwijs en Samenleving is er een onderzoek uitgevoerd naar de probleemgedragingen van jongeren in Rotterdam. Binnen het onderzoek is er gekeken naar seksuele gedragingen die gerelateerd zijn aan probleemgedrag. Binnen IJsselmonde wonen 2648 jongeren tussen de twaalf en vijftien jaar, waarvan 294 jongeren hebben meegedaan aan dit onderzoek. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat 2% van de jongeren in Rotterdam ooit seksueel is misbruikt, terwijl dit percentage volgens het onderzoek in IJsselmonde 3% is. Uit de resultaten van het onderzoek kan de conclusie worden getrokken dat binnen de wijk IJsselmonde het probleem rondom seksueel misbruik ernstiger is dan in de rest van Rotterdam (Gemeente Rotterdam, 2009).

Volgens GGZ Nederland is iedere zorginstelling verplicht om beleidsregels op te stellen om seksuele intimidatie en seksueel misbruik tegen te gaan. Binnen het te houden onderzoek wordt er gekeken naar wat de behoeftes zijn van ouders en kinderen van OBS De Rood, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee. Middels het te houden onderzoek wordt ernaar gestreefd inzicht te kunnen geven in de wijze waarop Bureau Frontlijn locatie Kantelwijken hulp kan bieden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag aan kinderen tussen de zes en veertien

jaar en aan hun ouders. Dit is belangrijk omdat er nog geen kennis of methode bestaat die specifiek aansluit op seksueel grensoverschrijdend gedrag (GGZ Nederland, 2014).

1.6.3 Relevantie voor het beroep

Onder het kopje 'Beroepsrelevantie' wordt antwoord gegeven op de volgende vraag: "Waarom is dit te houden onderzoek relevant voor het beroep pedagogisch werker?"

De reden waarom dit onderzoek aansluit op het beroep is als volgt: seksueel grensoverschrijdend gedrag is een gevoelig onderwerp waarbij voorzichtigheid geboden is. Over het onderwerp "begeleiding bij seksueel grensoverschrijdend gedrag" is nog weinig geschreven. Dit onderzoek zal iets toevoegen aan de kennis over het begeleiden van kinderen en gezinnen bij wie seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden of plaatsvindt. Met dit onderzoek wordt er gestreefd naar een juiste begeleidingswijze, waarbij de pedagoog de cliënt niet aantast in zijn of haar waardigheid. Dit onderzoek zal zich richten op een begeleidingswijze waarmee de pedagogen de cliënten kunnen begeleiden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag en het is gericht op het aanpakken van de gestelde problematiek omtrent seksueel grensoverschrijdend gedrag. De volgende twee beroepscodeën worden gehanteerd bij het schrijven van dit onderzoek:

In 2005 is een aantal beroepsorganisaties uit de sociaalpedagogische sector bijeengekomen onder de naam Phorza om beroepscodeën vast te stellen. De gestelde beroepscode is gericht op onder andere de sociaalpedagogische hulpverleners (NVSPH) en op de Beroepscode van Pedagogen (BVP). Binnen de beroepscodeën die zijn opgesteld, zijn de volgende beroepscodeën relevant voor dit onderzoek:

"Als sociaalpedagogisch werker ondersteun ik de activiteiten van de beroepsgroep om voorwaarden te scheppen voor een goede beroepsuitoefening. Dat betekent met name dat ik de beroepsvereniging ondersteun om het werk inhoudelijk te verbeteren door onderzoek, publicaties en acties" (Phorza, 2009).

De Nederlandse Vereniging van Pedagogen en Onderwijskundigen (NVO) beschrijft de volgende beroepscode, die tevens wordt gehanteerd bij het schrijven van dit onderzoek:

"De pedagoog hanteert gedurende de professionele relatie geen methoden die de cliënt aantasten in zijn/haar waardigheid of die verder in de persoonlijke levenssfeer van de betrokkene doordringen dan nodig is voor het gestelde doel" (NVO, 2008).

1.7 HET ONDERZOEKSDOEL, DE ONDERZOEKSVRAAG EN DE LITERATUURSTUDIE

In dit hoofdstuk wordt er aan de hand van de probleemanalyse een onderzoeksdoel opgesteld. Aan de hand van het onderzoeksdoel wordt er een onderzoeksvraag opgesteld die weer wordt onderverdeeld in deelvragen.

1.7.1 Onderzoeksdoel

Met behulp van dit onderzoeksrapport wordt er getracht inzicht en kennis te leveren aan Bureau Frontlijn voor het bieden van begeleiding bij seksueel grensoverschrijdend gedrag aan ouders en kinderen in de leeftijd zes tot veertien jaar die zitten op OBS De Rood. Naar aanleiding van dit onderzoek wordt er een product geleverd, dat mogelijk een handvat kan bieden voor het begeleiden van ouders en hun kinderen van de desbetreffende school, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee.

1.7.2 Onderzoeksgroep

Ouders en hun kinderen van zes tot veertien jaar die woonachtig zijn aan Straat één en de Straat twee, en van wie de kinderen naar OBS De Rood gaan.

1.7.3 Onderzoeksvraag

Op welke manier kan Bureau Frontlijn ouders en kinderen van zes tot veertien jaar (van OBS De Rood die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee) begeleiden, zodat seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt voorkomen of verminderd?

1.7.4 Deelvragen

- Tegen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen ouders, die kinderen hebben tussen de zes en veertien jaar op OBS De Rood en die wonen aan de Straat één en Straat twee, aan?
- Tegen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen de leerlingen (tussen de zes en veertien jaar, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee) van OBS De Rood aan?
- Wat zijn de vragen en de behoeftes van ouders en kinderen van OBS De Rood (zes tot veertien jaar) die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee, om seksueel grensoverschrijdend gedrag te kunnen voorkomen en/of verminderen?
- Welke begeleidingsmethodes worden er gehanteerd binnen andere instellingen omtrent het probleem seksueel grensoverschrijdende gedragingen bij kinderen van zes tot veertien jaar?
- Hoe verloopt de seksuele ontwikkeling en waardoor kan deze ontwikkeling verstoord raken bij kinderen tussen de zes en veertien jaar?

2 LITERATUURSTUDIE

Binnen dit onderzoek wordt een literatuurstudie gebruikt om de kernbegrippen in kaart te brengen. Voor dit onderzoek zijn nationale en internationale bronnen gebruikt die afkomstig zijn uit vakliteratuur en uit wetenschappelijke artikelen.

2.1 WERKWIJZE BUREAU FRONTLIJN ABC-METHODE EN PIRAMIDE VAN MASLOW

Abraham Maslow (1943) beschrijft vijf behoeftes in zijn theorie over de ontwikkeling en de basisbehoeften van het individu. Maslow benoemt dat er diverse ontwikkelingsgebieden en behoeftes zijn en dat mensen elk stadium moeten kunnen behalen. De stadia zijn als volgt: (1) “*Organische of fysiologische behoeftes*”, dit zijn de primaire behoeftes zoals eten, drinken, rust en warmte. Deze behoeftes houden het lichaam van het organisme in evenwicht. (2) “*Behoefte aan veiligheid*”, dit is het zoeken naar veiligheid in een kleine of grotere groep. Hierbij kan worden gedacht aan het gezin, familie of een bedrijf. (3) “*Behoefte aan sociaal contact*”, dit treft de behoefte binnen een sociale en vriendschappelijke context. (4) “*Behoefte aan waardering en erkenning*”, dit is binnen een groep geaccepteerd en erkend worden, dus status hebben binnen een sociale context. Tot slot: (5) “*Behoefte aan groei en zelfactualisatie*” (Lievens, 2004).

Deze behoeftes die door Abraham Maslow worden benoemd, zijn toe te passen op alle mensen van jong tot oud. Maslow geeft aan dat iedere persoon in het eerste stadium van de piramide begint en dat aan deze behoefte moet zijn voldaan, voordat naar de volgende behoefte kan worden gegaan. Als er niet voldaan is aan één van de behoeftes binnen de vorige stadia, zal de persoon terugvallen naar het niveau dat nog ontbreekt. Dit ondanks het stadium waarin de persoon zich op dat moment bevindt (Lievens, 2004).

De Piramide van Maslow dient als uitgangspunt voor de ABC-methode die Bureau Frontlijn hanteert. De ABC-methode wordt gebruikt om de juiste prioriteiten te kunnen stellen. De ABC-methode is onderverdeeld in fases: de urgente Fase staat voor urgente problematiek die niet kan wachten; de A-fase staat voor de primaire behoeftes, dit zijn de lichamelijke behoeftes als eten, drinken en huisvesting; de B-fase staat voor rust, reinheid en structuur. Hiermee wordt bedoeld dat er structuur komt in het dagelijks leven van de cliënt of het gezin; de C-fase is gericht op de actieve participatie van de cliënt. Dit kan het volgen van een studie zijn of het aanleren van bepaalde competenties. De bedoeling van dit model is dat de cliënt vanaf de C-fase zelfstandig kan functioneren binnen de maatschappij (Leermodel, 2014).

2.2 DE SEKSUELE ONTWIKKELING VAN KINDEREN VAN ZES TOT VEERTIEN JAAR

De seksuele ontwikkeling van schoolkinderen en prepubers kan volgens Ebbers (2013) niet worden vergeleken met de ontwikkeling van een volwassene. De seksualiteit van een schoolkind of prepuber kent andere uitingen, aspecten en functies. (Ebbers, 2013)

Cavanagh Johnson (2011) geeft aan dat seksueel gedrag in de kinderjaren leerrijk en wervend is voor de ontwikkeling. Kinderen leren door elkaars lichamen te bestuderen en raken elkaars lichamen aan door middel van spelletjes, bijvoorbeeld doktertje spelen. Kinderen leren ook van moedertje en vadtje spelen, waarbij ze de sekserollen en bijbehorende gedragingen exploreren. (Johnson, 2011)

Op de basisschool spelen kinderen tussen de zes en tien jaar vaak gescheiden, ze spelen dus minder snel tot nooit met kinderen van de andere sekse. Volgens Bockstaele & Clercq vinden kinderen van de andere sekse jongens idioten en meisjes dom. De sekse van een kind van deze leeftijd speelt een grote rol bij het sociale netwerk: meisjes hebben meestal andere meisjes als vriendinnen en jongens meestal andere jongens als vrienden. Kinderen in deze leeftijdscategorie hebben geen interesse in seksualiteit, echter gaat de seksuele ontwikkeling wel door. (Bockstaele & Clercq, 2014)

Kinderen beginnen tussen hun vijfde en achtste jaar vriendjes te maken. Kinderen in deze leeftijd hebben niet altijd slechts werkelijke vrienden, maar kunnen vaak een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje hebben. Uit een onderzoek van Singer & Singer (2011) is naar voren gekomen dat 65% van de kinderen zonder broertjes of zusjes, een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje heeft. Een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje helpt een gesloten kind meer te praten. (Bockstaele & Clercq, 2014). Op zesjarige leeftijd verkennen kinderen elkaars lichamen door verschillende spelletjes te spelen zoals, doktertje en vader & moedertje. In de leeftijdsgroep van 7-9 schamen kinderen zich sneller voor hun eigen lichaam, ze bedekken zich bijvoorbeeld met een handdoek na het douchen. Een ander voorbeeld is dat kinderen fantaseren over seks en met wie ze verkeren willen etc. (Rutgers WPF, 2011).

Kinderen van ongeveer acht jaar gaan minder aan hun geslachtsorganen zitten. Op deze leeftijd zijn kinderen zich bewuster geworden van de sociale normen die het bijbehorende gedrag afwijzen. Een achtjarige jongen is wel nieuwsgierig naar het lichaam van de andere sekse en andersom. Kinderen bouwen ook seksuele kennis op rond deze leeftijd. Volgens Brilleslijper-Kater & Russel (2013) zijn kinderen geïnteresseerd in de voortplanting en in seksueel gedrag. De kennis over voortplanting en seksueel gedrag neemt met de leeftijd toe. Tijdens het achtste jaar komen er bijvoorbeeld meer geslachtsorganen tevoorschijn in kindertekeningen. (Bockstaele & Clercq, 2014)

Bij kinderen van acht tot tien jaar speelt verliefdheid een steeds grotere rol. Een kind ervaart de eerste bescheiden aanrakingen, bijvoorbeeld een handje geven. Kinderen spelen in deze leeftijd nog steeds seksuele spelletjes; dit gebeurt niet meer onder het mom van 'doktertje spelen', maar eerder door het bekijken van elkaars geslachtsdelen. Volgens Brilleslijper-Kater & Russel (2013) beginnen kinderen van deze leeftijd zich te schamen tegenover hun leeftijdsgenoten van de andere sekse. Kinderen kleden zich niet meer aan en uit in het bijzijn van kinderen van de andere sekse. Kinderen tussen de zes en tien schamen zich om over seks te praten in het bijzijn van volwassenen. Het masturberen, met name door jongens op acht- tot tienjarige leeftijd, neemt toe. Ook al begrijpt het kind het voortplantingsverhaal niet precies, ze kunnen het wel reproduceren. Na het achtste jaar begint de puberteit en verandert het lichaam; meisjes beginnen borsten en de eerste schaamharen te ontwikkelen en jongens krijgen de eerste schaamharen op hun teelballen. (Bockstaele & Clercq, 2014).

Tussen de tien en veertien jaar beginnen kinderen te puberen. Meisjes worden voor het eerst ongesteld, dit betekent dat de ontwikkeling van de vrouwelijke geslachtsorganen is afgerond. In Nederland ligt de eerste menstruatie rond de dertien jaar. Bij jongens is het teken dat het mannelijke geslachtsorgaan is gerijpt de eerste zaadlozing. De gemiddelde eerste zaadlozing in Nederland is bij dertien jaar en zes maanden. Per kind verschilt de eerste zaadlozing of menstruatie, meisjes kunnen voor de eerste keer menstrueren tussen hun negende en zestiende levensjaar. Na de veranderingen in de puberteit zoeken meisjes en jongens elkaar meer op. Kinderen beginnen in deze periode vaak met de eerste liefdes en relaties. (Bockstaele & Clercq, 2014).

In de leeftijd dertien en veertien zijn kinderen nieuwsgierig naar liefde en seks. Daarom surfen ze vaak op internet, maar zonder dat de ouders dit weten. Ze schamen zich vaak voor hun ouders (Rutgers WPF, 2011). Vanaf het twaalfde levensjaar begint de pubertijd, dit betekent dat de lichamelijke rijping in gang is gezet. De lichamelijke rijping zorgt voor het afgeven van specifieke hormonen die de lichamelijke groei in gang zetten. Bij meisjes betekent dit het groeien van hun borsten, lichaamshaar (schaamhaar) en de eerste menstruatie. Bij jongens betekent dat de eerste zaadlozing, schaamhaar en het groter worden van de penis (Kohnstamm, 2009).

2.3 DE VERSTOORDE SEKSUELE GROEI VAN KINDEREN ZES TOT VEERTIEN JAAR

Verstoorde seksuele gedragingen vormen een sterke indicatie voor seksueel misbruik. Het gedrag wordt zorgelijk als het niet meer geplaagd kan worden binnen een exploratiebehoefte. Hierbij kun je denken aan een kind dat een gericht seksueel spel speelt met poppen, zoals het stoppen van voorwerpen als een potlood in de vagina. Een ander voorbeeld is een kind dat in plaats van naar leeftijdsgenoten naar volwassen mannen toetrekt. De opvallendste signalen bij kinderen van vier tot twaalf jaar zijn als volgt: op een agressieve en dwingende manier op andere kinderen reageren en angst hebben voor zwangerschap (Brilleslijper-Kater & Russel, 2013).

Kinderen die op jonge leeftijd seksueel zijn misbruikt, hebben een verhoogd risico op verstoorde seksuele groei. De gevolgen van het misbruik hangen af van een aantal factoren. De factoren zijn in de volgende rollen te plaatsen: dader-, slachtoffer- of omgevingsfactoren. De variatie hangt samen met de ernst van de emotionele schade die door het misbruik is ontstaan. In sommige gevallen is het gevolg van seksueel misbruik ernstiger, zoals wanneer de dader argumenten gebruikt om een schuldgevoel bij het slachtoffer op te roepen en/of als hij of zij geheimhouding afdwingt. Of wanneer de ouders van het kind niet op de hoogte zijn en hierdoor geen hulp kunnen bieden. De gevolgen zijn ernstig, indien het slachtoffer jonger is dan twaalf jaar, de dader een familielid is, het kind zich niet kan verdedigen, het misbruik van langere duur is, er dwang, chantage en/of geweld is gebruikt, het moeten zwijgen en/of als er sprake is geweest van penetratie (Frank & France, 2011).

Kinderen kunnen door bovengenoemde oorzaken trauma's (traumatische seksualiteit), stigmatisering en gevoelens van verraad en machteloosheid overhouden. De traumatische seksualiteit houdt in dat de seksuele ontwikkeling van het kind verstoord verloopt. Slachtoffers kunnen seksuele contacten gaan vermijden, een negatief gevoel bij seksualiteit hebben, seks als betaalmiddel gebruiken en seks gebruiken om aandacht te krijgen van anderen. Stigmatisering houdt in dat er schaamte en schuldgevoelens worden aangepraat waardoor er een negatief zelfbeeld ontstaat. Dit kan later leiden tot isolatie, drugsgebruik, alcoholgebruik en suïcidale gedachten. Verraad houdt in dat het kind zich gebruikt en verraden voelt door iemand van wie hij of zij afhankelijk is. Machteloosheid houdt in dat de angst van het kind in verschillende varianten wordt geuit. Kinderen kunnen zich uiten middels somatische klachten, nachtmerries, depressie en problemen op school. Ook kunnen kinderen hun angst omzetten in agressief gedrag en zo de daderrol aannemen (Frank & France, 2011).

2.4 DE BESCHERMENDE EN RISICOFACTOREN BIJ SEKSUEEL GRENSOVERSCHRIJDEND GEDRAG

De risicofactoren hangen samen met de omgevings- en persoonlijkheidskenmerken. Het is belangrijk om inzicht te krijgen in de context waarbinnen het seksueel grensoverschrijdend gedrag zich afspeelt. Hierbij kun je denken aan leefomstandigheden, opvoeding, begeleiding en sociaaleconomische status. Volwassenen of kinderen met een lagere sociaaleconomische status, een problematische gezinsachtergrond, psychische problemen en/of ervaring met seksueel misbruik hebben een grotere kans op seksueel grensoverschrijdend gedrag (Kramer, Janssens, Cinibulak & Cense, 2009).

De risicofactoren kunnen zijn door onwetendheid of gebrek aan informatie over seksualiteit, het feit dat jongens meer mogen dan meisjes, dat meisjes de verantwoordelijkheid hebben om hun grenzen aan te geven, terwijl jongens geen grenzen kennen en altijd zin hebben in seks. Een ander belangrijk punt hierbij is dat er angst bestaat om iemand te verliezen als je niet doet wat diegene wil. Verder is er groepsdruk en er wordt vaak gebruikgemaakt van alcohol (Movisie, 2009). Nog een groot risico voor de seksuele ontwikkeling bij kinderen tussen de acht en tien jaar is dat kinderen nog in hun ontdekkende fase zitten. Juist hierdoor is er volgens Bockstaele & De Clercq (2014) een verhoogde kans op seksueel misbruik.

<i>Risicofactoren voor seksueel grensoverschrijdend gedrag</i>
--

- Kinderen/jongeren met een laag IQ en/of kinderen die moeilijk kunnen leren
- Kinderen/jongeren met weinig gevoel van eigenwaarde en/of een negatief zelfbeeld
- Kinderen/jongeren die een zwakke impulscontrole hebben
- Kinderen/jongeren die een tekort hebben aan sociaal-communicatieve vaardigheden
- Kinderen/jongeren die negatief worden beïnvloed door hun vriendengroep
- Kinderen/jongeren die een verstoorde relatie hebben met seksualiteit
- Kinderen/jongeren die een laag ontwikkelde gewetensfunctie hebben
- Kinderen/jongeren die tot het minimaal bereid zijn om te leren
- Kinderen/jongeren die vroegtijdig seksueel actief zijn
- Kinderen/jongeren die verschillende seksuele partners hebben
- Kinderen/jongeren die afhankelijk zijn van een verzorgende partner
- Kinderen/jongeren die een negatieve ervaring hebben met een leeftijdsgenoot of leeftijdsgenoten
- Kinderen/jongeren die weinig tot geen vrienden hebben

(Janssens, Schalenraad, Lammers & Brants, 2009)

Er bestaan naast bovengenoemde risicofactoren ook factoren die kinderen en jongeren weerbaarder kunnen maken tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. De beschermende factoren zijn te vinden in de volgende tabel:

Beschermende factoren tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag

- Kinderen/jongeren die inzicht hebben in hun eigen beperkingen
- Kinderen/jongeren die hun eigen beperkingen accepteren
- Kinderen/jongeren die hun eigen wensen en gevoelens kunnen herkennen en benoemen
- Kinderen/jongeren die op situaties en gebeurtenissen kunnen reflecteren
- Jongens die hun impulsregulaties goed kunnen beheersen
- Kinderen/jongeren die sociaal geïntegreerd zijn
- Kinderen/jongeren die om kunnen gaan met verschillende tegenslagen en wisselende omstandigheden
- Kinderen/jongeren die voldoende geïnformeerd zijn en beschikken over seksuele interactiecompetenties
- Kinderen/jongeren die hulp aanvaarden
- Kinderen/jongeren die gebruik (willen) maken van hulp

(Janssens, Schalenraad, Lammers & Brants, 2009)

2.5 GRENDOVERSCHRIJDEND GEDRAG EN DE VORMEN

Grensoverschrijdend gedrag is een breed begrip met zeven vormen van grensoverschrijdingen, hieronder vallen onder andere mishandeling en geweld. Het gedrag waar vaak een wettelijk kader aan verbonden is, verschilt met betrekking tot de vorm waarin de pleger en het slachtoffer zich bevinden. Het slachtoffer dat te maken krijgt met grensoverschrijdende gedragingen kan lichamelijke, materiële en/of psychische schade oplopen. Dit kan door gedrag komen dat bewust of onbewust is uitgevoerd. De zeven vormen die Heeringa (2013) van grensoverschrijdend gedrag benoemt, zijn als volgt: verwaarlozing en het onthouden van zorg, discriminatie, schending van menselijke en burgerlijke rechten, psychologische, fysieke, seksuele, financiële en/of materiële schade. (Heeringa, 2013)

2.6 SEKSUEEL GRENDOVERSCHRIJDEND GEDRAG EN DE VORMEN

Volgens Frank & France (2011) is de definitie van seksueel grensoverschrijdend als volgt: *“Elke vorm van seksueel gedrag of seksuele toenadering ten aanzien van een kind of jongere, in verbale en non-verbale of fysieke zin waarbij in seksueel contact aan een of meerdere van de volgende zes criteria niet wordt voldaan:”* (Frank & France, 2011, p.34). De zes criteria zijn:

“Wederzijdse toestemming”: beide partijen moeten met hun volle bewustzijn toestemming geven of instemmen met een intieme relatie. Frank & France noemen vier voorwaarden met betrekking tot wederzijdse toestemming: beide partijen weten precies wat er gaat gebeuren, beide partijen hebben dezelfde kennis van ‘normaal gedrag’ en weten wat als normaal wordt gezien binnen hun cultuur, peergroep en het gezin. Ten derde is het bij beide partijen bekend welke gevolgen het gedrag heeft, hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld

pijn of zwangerschap. Tot slot gaan beide partijen akkoord, hebben ze respect voor de handeling die wordt uitgeoefend en hebben ze de mogelijkheid om te weigeren.

“Vrijwilligheid”: beide partijen zijn vrijwillig wat betreft de seksuele handelingen. Dwang en vrijwilligheid zijn volgens Frank & France niet concreet vast te stellen. Volgens hen kan er pas worden gesproken van dwang als er psychische en/of fysieke dwang is toegepast of als er zonder toestemming seksuele handelingen zijn verricht.

“Gelijkwaardigheid”: er is sprake van een gelijkwaardige relatie tussen beide partijen. Er moet een duidelijke overeenstemming zijn qua leeftijd, gewicht, status, macht, intelligentie en lichaamsgrootte. Beide partijen moeten hetzelfde ontwikkelings- en denkniveau bereikt hebben, zodat één van de twee partijen niet domineert.

“Leeftijds- of ontwikkelingsadequaat”: het kind oefent leeftijds- en/of ontwikkelingsadequate seksuele gedragingen uit.

“Contextadequaat”: de omgeving waarin het kind seksuele gedragingen uitoefent, past bij de seksuele handeling. Het kind weet in welke context hij/zij normatieve gedragingen kan uitoefenen. Hierbij kun je denken aan het ontbloten van geslachtsdelen; dit gedrag zal op school niet toepasselijk zijn, maar wel in zijn of haar eigen kamer.

“Zelfrespect”: het is van belang dat het kind of de jongere geen schade ondervindt. Het kind dat niet weet wat zijn grenzen en wensen zijn, kan schade ondervinden op sociaal, fysiek of psychologisch vlak. Het kind kan op deze wijze in een risicosituatie terechtkomen, zichzelf pijn doen of verlagen. (Frank & France, 2011).

2.7 DE ROL VAN DE OUDER BIJ SEKSUELE ONTWIKKELING

De rol van de ouder bij de seksuele ontwikkeling van het kind is volgens Verhetsel (2011) van groot belang. Ouders leren hun kinderen mee te doen in de maatschappij door hen op te voeden. Bij de seksuele en de relationele ontwikkeling speelt de taak van de ouder een belangrijke rol. Een ouder heeft een grote rol in het overdragen van waarden en normen, en naast deze waarden en normen speelt het onbewuste gedrag van de ouder binnen de opvoeding en seksuele ontwikkeling een grote rol. Dit kan bijvoorbeeld invloed hebben op de houding van jongeren tegenover homoseksualiteit. Tevens wordt er in deze fase een sterke mening gevormd over de relatie tussen een man en een vrouw. (Verhetsel, 2011)

Het is niet voor alle ouders even gemakkelijk om hun kinderen te zien groeien in hun seksuele ontwikkeling van kind tot volwassene. Ouders zijn vaak bezorgd over de risico's die kinderen lopen. Kinderen die aan het puberen zijn, sluiten hun ouders vaak buiten. Het geven van voorlichting of informatie is hierdoor voor ouders niet altijd gemakkelijk. Ouders vinden de wijze waarop zij kinderen seksuele voorlichting moeten geven lastig te bepalen. Hiermee bedoelt Verhetsel de toon en vorm waarop of waarmee ze over seksuele ontwikkeling praten. Kinderen ondervinden hetzelfde probleem tijdens een overleg over seksuele ontwikkeling met hun ouders. (Verhetsel, 2011)

2.8 DE ROL VAN DE HULPVERLENER BIJ SEKSUEEL GRENSOVERSCHRIJDEND GEDRAG

Uit het onderzoek dat Deth, Repetur & Storms in 2013 hebben uitgevoerd: “Registratie slachtoffers loverboys in de jeugdsector”, konden zij concluderen dat hulpverleners vaak niet (genoeg) weten over hoe zij om moeten gaan met situaties waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag is voorgekomen (Deth, Repetur & Storms, 2013).

Het is volgens de schrijvers van de afdeling communicatie Movisie (2014) van belang dat de gezonde seksuele ontwikkeling van kinderen wordt gestimuleerd door het positief bekrachtigen van gezond gedrag door middel van gesprekken met kinderen. De hulpverlener moet in staat zijn om het positieve gedrag met betrekking tot seksuele ontwikkeling te bekrachtigen, dit gaat over seksuele gedragingen die leeftijds- en ontwikkelingsadequaat zijn. Bij het signaleren van seksuele gedragingen bij kinderen dient de hulpverlener objectief te oordelen. Hiermee wordt bedoeld dat de hulpverlener over kennis van de ontwikkeling van het kind beschikt en dus objectief kan oordelen of het gedrag binnen de ontwikkeling van het kind thuishoort. Aan de hand van informatie over het probleem, dient de hulpverlener een interventie op te zetten die aangepast is aan de leeftijd en aan de ontwikkeling van het kind (Afdeling Communicatie Movisie, 2014).

Volgens de schrijvers Janssen, Wentzel en Vissers (2012) moet je als hulpverlener over seksueel grensoverschrijdend gedrag met een kind praten met een open houding en door het stellen van neutrale vragen (Janssen, Wentzel & Vissers, 2012). In dit boek staat beschreven dat je als hulpverlener een oordeelvrije houding en lef moet hebben om over seksueel grensoverschrijdend gedrag te kunnen praten. Voor de hulpverlener die in gesprek gaat met kinderen over seksueel grensoverschrijdend gedrag, zijn er acht houdingsaspecten beschreven in het *Basisboek Huiselijk geweld*. Als hulpverlener: (1) Benoem je de taak die je hebt. (2) Doe je wat je zegt. (3) Vertel je dat je de vraag over seksuele grensoverschrijding standaard vraagt, omdat dit vaak voorkomt. (4) Accepteer je de emoties van het kind. (5) Benoem je het positieve gedrag. (6) Benoem je het gedrag dat je ziet. (7) Vermijd je in het gesprek de waarom-vragen die een kind stelt. (8) Vermijd je de feiten en spreek je over de beleving van het kind (Janssen, Wentzel & Vissers, 2012).

2.9 BEGELEIDEN MET EEN KOMPAS

Om kinderen en jongeren weerbaar te kunnen maken, kan ervoor gekozen worden om het kompas te gebruiken dat hieronder is vermeld. Dit kompas dient om jongeren en kinderen weerbaar te maken tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. In dit kompas worden de gedragsregels gevolgd en wordt ervoor gezorgd dat het goede voorbeeld wordt gegeven. Het kompas dient ook als een gespreksmiddel om met kinderen en jongeren over seksualiteit te spreken. Dit kompas wordt door het kind gebruikt om weerbaar te worden tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. De hulpverlener en het kind praten over het kompas en de hulpverlener zorgt ervoor dat het kind weet wat de gedragsregels zijn. Het kind kan na de begeleiding het kompas zelfstandig gebruiken (Verhetsel, 2011).

Figuur 1 Kompas: Weerbaar zijn (Verhetsel, 2011)

Toestemming: Het kind weet dat het akkoord van het kind nodig is. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat akkoord gaan nodig is. Het kind weet dat hij of zij nee kan zeggen en weet dat het mag weglopen, indien er iets gebeurt wat hij of zij niet fijn vindt (Verhetsel, 2011).

Vrijwillig: Het kind weet dat hij of zij vrijwillig mag kiezen. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat er geen vorm van druk mag worden uitgeoefend op het kind, denk aan chantage (Verhetsel, 2011).

Gelijkwaardigheid: Het kind weet dat het om een gelijkwaardige situatie gaat. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat het niet kan, indien de tegenpartij de ouder is of een meerdere (Verhetsel, 2011).

Ontwikkeling: Het kind weet wat bij de seksuele ontwikkeling hoort en weet wat leeftijdsgerelateerd is (Verhetsel, 2011).

Context: Het kind weet dat seksueel gedrag privé is en niet openbaar. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat seksueel gedrag in het openbaar storend en choquerend kan zijn (Verhetsel, 2011).

Zelfrespect: Het kind weet welke dingen kunnen kwetsen en pijn kunnen doen (Verhetsel, 2011).

Hoe te reageren door kinderen op situaties met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag: Als het kind het gevoel heeft dat iets niet hoort of goed is, heeft het kind het recht om tijdens de situatie weg te gaan, te reageren, uit te spreken wat het niet wil of te stoppen met wat het aan het doen is. Ook de tegenpartij heeft hier recht op (Verhetsel, 2011).

2.10 CULTUREEL DIVERSITEIT BIJ SEKSUEEL GRENDOVERSCHRIJDEND GEDRAG

Volgens Wessenbeeck, van Zessen, Ingham, Jaramazoviz & Steven (1999) is de culturele achtergrond van jongeren een factor die van invloed kan zijn op de houding, opvatting, kennis en motieven van jongeren. De houding van de jongeren heeft invloed op het seksueel grensoverschrijdend gedrag dat ze uitoefenen. Uit het onderzoek dat Harreveld in 2009 heeft uitgevoerd, kwam naar voren dat meisjes die van tevoren wisten wat ze wel en niet wilden op seksueel vlak in het uitgaansleven, veel minder ervaring hadden met seksueel grensoverschrijdend gedrag (Cense, 2012).

In de studie die is uitgevoerd door Cense (2012) kwam naar voren op welke wijzen de culturele achtergrond bij jongeren van invloed kan zijn op seksueel grensoverschrijdend gedrag. Volgens de studie heeft cultuur geen directe invloed op jongeren bij ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag. De risicosituatie die de jongeren tegenkomen, wordt bepaald door de seksuele motivatie en het seksuele zelfbeeld van de jongeren. Naast het zelfbeeld en de motivatie beïnvloeden de genderrolpatronen de interacties tussen jongens en meisjes.

Daarentegen wordt in de studie die Hollander en Frouws (2011) hebben uitgevoerd, naar voren gebracht dat er bij allochtone jongeren die laagopgeleid zijn de volgende problemen vaak worden gezien: veel seksuele activiteit, desinteresse, het gedrag van vermijden, weinig kennis over preventie, soa's en zwangerschappen, dominante positie van jongens en beperkte weerbaarheid van meisjes. In sommige culturen wordt er niet over seks gesproken. Binnen deze gezinnen is over seks praten vaak een taboe, met name voor moslima's.

3 DE ONDERZOEKSAANPAK

In dit hoofdstuk wordt beschreven van welke onderzoeksvormen er gebruik zal worden gemaakt voor dit onderzoek. Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag, wordt er een beschrijving gegeven van de gehanteerde onderzoeksactiviteiten, dataverzamelingstechnieken en analysetechnieken.

3.1 TYPE ONDERZOEK

Het type onderzoek dat is uitgevoerd kan beschreven worden als een kwalitatief beschrijvend onderzoek. Middels dit onderzoek wordt inzicht verkregen in de begeleidingswijze waarmee Bureau Frontlijn begeleiding kan bieden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag aan ouders en kinderen van zes tot veertien jaar van OBS De Rood, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee.

Een kwalitatief onderzoek sluit het beste aan op dit onderzoek, omdat bij een kwalitatief onderzoek de afstand tussen de onderzoeker en het onderzochte zo klein mogelijk dient te worden gemaakt. Een kwalitatief onderzoek houdt het zoeken naar informatie in die bruikbare inzichten kan opleveren, wat ook voor dit onderzoek geldt. Een kwalitatief onderzoek gaat over het verkrijgen van inzicht in hoe de respondenten de werkelijkheid ervaren (Migchelbrink, 2011). Het onderzoek wordt uitgevoerd in het werkveld en bij de respondenten thuis. Een kwalitatief onderzoek is gebaseerd op de ervaringen en verhalen van de respondenten (Verhoeven, 2011). Dit onderzoek is kwalitatief volgens de beschrijving van Migchelbrink (2011), de reden hiervoor is dat de interpretaties van de respondenten centraal staan.

3.2 ONDERZOEKSACTIVITEITEN

Onder het kopje 'Onderzoeksactiviteiten' wordt beschreven hoe de hoofdvraag: "Op welke manier kan Bureau Frontlijn ouders, medeopvoeders en kinderen van zes tot veertien jaar van OBS De Rood, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee, begeleiden, zodat seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt voorkomen of verminderd?", is beantwoord. Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden, zijn er vijf deelvragen opgesteld. In dit hoofdstuk wordt beschreven welke dataverzamelingstechnieken en analysetechnieken er zijn uitgevoerd om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag. Om antwoord te kunnen geven op de deelvragen zijn er een literatuurstudie, meerkeuzevragenlijsten en interviews als dataverzamelingstechnieken ingezet. Per deelvraag staat beschreven welke deelactiviteiten zijn gebruikt.

3.2.1 Respondenten

Om herkenbare en bruikbare conclusies te kunnen trekken, is ervoor gekozen om gebruik te maken van verschillende respondenten. Voor dit onderzoek zijn vier soorten respondenten gekozen, deze respondenten zijn onderverdeeld in respondenten A, B, C en D. Respondenten A zijn negen leerlingen van OBS De Rood die woonachtig zijn aan Straat één of Straat twee en die een relatie hebben met Bureau Frontlijn (huidige caseload of afgesloten caseload). Het doel was om erachter te komen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend

gedrag deze kinderen tussen de zes en veertien jaar oud ervaren of hebben ervaren en wat zij normale seksuele gedragingen vinden en wat niet.

Respondenten B zijn zes ouders van respondenten A die begeleiding krijgen of hebben gekregen van Bureau Frontlijn en die woonachtig zijn aan Straat één of Straat twee. Deze respondenten zijn gekozen om erachter te komen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag zij signaleren bij respondenten A en welke ondersteuning zij nodig hebben om seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen of te voorkomen.

Respondenten C zijn vier medewerkers van Bureau Frontlijn die begeleiding bieden of hebben geboden aan de groepen respondenten die hierboven staan genoemd. Het doel van het interviewen van de begeleiders was om de signalen die de begeleiders hebben ontvangen rondom seksueel grensoverschrijdend gedrag bij respondenten A, te kunnen achterhalen en de uitkomsten van respondenten B te kunnen versterken. De begeleiders kunnen aanvullingen geven over wat seksueel grensoverschrijdend gedrag is en hoe ze dat gesignaleerd hebben, welk gedragingen die door de ouders wel normaal worden gevonden.

Respondenten D zijn twee medewerkers (leerkrachten) uit het primair onderwijs. Respondent D-1 is een leerkracht van OBS De Vierambacht die lesgeeft in groep vier. Respondent D-2 is een leerkracht van IBS Ikra te Dordrecht en geeft les in groep acht. Het doel van deze respondenten is om erachter te komen welke vormen van begeleiding er aan ouders en kinderen worden verleend binnen de instellingen waar zij werken. En om te weten te komen welke interventies deze twee scholen gebruiken om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen.

3.2.2 Dataverzamelingstechnieken en analysetechnieken

Voor dit onderzoek is ervoor gekozen om gebruik te maken van drie soorten dataverzamelingstechnieken en drie analysetechnieken die hierop aansluiten, deze komen in de volgende paragrafen aan bod.

3.2.2.1 Diepte-interview en de horizontale vergelijking

Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van de data-analysemethode interviewen. Er is bij de respondenten eenmalig een minder gestructureerd diepte-interview afgenomen. Er is bewust gekozen voor een minder gestructureerd interview omdat het onderwerp “seksueel grensoverschrijdend gedrag” als gevoelig kan worden ervaren. Er is gekozen voor het opstellen van een topiclijst met een aantal vragen als leidraad. De onderzoeker zal zich richten op de antwoorden die de respondenten geven en vervolgens doorvragen. Voor respondenten A wordt er gewerkt met twee tot vier illustraties waarop seksueel grensoverschrijdend gedrag staat afgebeeld. Dit zijn plaatjes uit de methode *Vlaggensysteem* door Frank & France (2011), deze zijn als voorbeeld toegevoegd aan bijlage 2. Deze plaatjes zijn gebruikt met het doel om meer informatie te krijgen over wat respondenten A een overschrijding vinden en wat niet. Om de interviews te kunnen analyseren, is er een audio-opname gemaakt die daarna is getranscribeerd. De transcripten en audio-opnames worden niet toegevoegd aan het onderzoek, deze zijn beschikbaar tot 1 september 2015 en zullen daarna worden vernietigd (Van der Donk & Van Lanen, 2011).

Voor de minder gestructureerde diepte-interviews is de analysemethode horizontale vergelijking gebruikt. De horizontale vergelijking is gekozen omdat deze vergelijking snel een beeld weergeeft van de manier waarop de respondenten de open vragen hebben beantwoord. Om de vergelijking te kunnen maken, is er eerst een schema opgesteld met een aantal rijen en kolommen. In de eerste kolom zijn de belangrijke vragen die relevant zijn voor het beantwoorden van de desbetreffende deelvraag beschreven en waarom er voor deze vragen is gekozen. De volgende kolom dient voor het invullen van de antwoorden. Er is per respondent een kolom aangemaakt. In de laatste kolom staan de belangrijkste bevindingen beschreven. De antwoorden van de respondenten die antwoord geven op de deelvragen zijn gemarkeerd. Er is een analyse gemaakt van de verschillen en overeenkomsten. Dit wordt bij elke voor de deelvraag relevante vraag herhaald (Van der Donk & Van Lanen, 2011).

3.2.2.2 Meerkeuzevragenlijst en de aantallen berekenen

Om inzicht te krijgen in wat respondenten als een probleem ervaren, is ervoor gekozen om een aantal meerkeuzevragen toe te voegen aan de interviews. Deze methode is gekozen met de reden dat de respondenten de mogelijkheid hebben gekregen om meerdere antwoorden te geven. De vragenlijst met

meerkeuzevragen is na het interview bij een aantal respondenten afgenomen, zodat de antwoordmogelijkheden de antwoorden van de respondenten niet konden beïnvloeden (Van der Donk & Van Lanen, 2011).

Om de meerkeuzevragen te kunnen analyseren, is er gebruikgemaakt van de analysemethode aantallen berekenen. Deze methode geeft inzicht in hoeveel personen voor een keuzemogelijkheid hebben gekozen. Dit om te kunnen analyseren welke antwoorden het vaakst of juist het minst vaak zijn gegeven (Van der Donk & Van Lanen, 2011).

3.2.2.3 Literatuurstudie

Voor de literatuurstudie zijn tekstbronnen bestudeerd. De bronnen die zijn bestudeerd zijn wetenschappelijke bronnen of bronnen die wetenschappelijk zijn onderbouwd en die niet ouder zijn dan vijf jaar. Tijdens het bestuderen van de tekstbronnen is er gericht gekeken naar de deelvraag waar de literatuurstudie relevant voor is. De verzamelde bronnen die relevant zijn voor het beantwoorden van de desbetreffende deelvraag worden door middel van een kijkkader geanalyseerd. Om dit te kunnen analyseren, wordt er een tabel met vier kolommen gemaakt. In de linkerkolom staat het doel van het instrument beschreven. Er is een lijst opgesteld met de thema's die belangrijk zijn voor het doel; deze thema's zijn in diverse onderwerpen onderverdeeld en genoteerd in de derde kolom. In de vierde kolom zijn de thema's omgezet in kijkpunten. Aan de hand van het kijkkader wordt de bestudeerde literatuur vervolgens geanalyseerd (Donk, Van der & Lanen, 2011).

Deelvragen	Bijbehorende deelactiviteiten
Tegen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen ouders, die kinderen hebben tussen de zes tot veertien jaar op OBS De Rood en die wonen aan Straat één en Straat twee, aan?	- Interviewvragen en topiclijst opgesteld - De meerkeuzevragenlijsten zijn opgesteld - Er is feedback gevraagd aan de begeleider - Interviewvragen en vragenlijst zijn getest - Zes diepte-interviews met vragenlijsten zijn afgenomen bij respondenten B - Vier interviews bij respondenten C afgenomen - Transcriberen, analyseren (horizontale vergelijking en aantallen berekenen) en conclusies trekken
Tegen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen de kinderen (zes tot veertien jaar die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee) van OBS De Rood aan?	- Interviewvragen en topiclijst opgesteld - Feedback aan de begeleider gevraagd - Interviewvragen zijn getest - Negen diepte-interviews zijn met respondenten A gehouden - Literatuurstudie over het vergelijken en het categoriseren van de vormen van seksueel grensoverschrijdende gedragingen - Transcriberen, analyseren (horizontale vergelijking) en conclusies trekken
Wat zijn de vragen en de behoeftes van ouders en kinderen van OBS De Rood, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen en/of te verminderen?	- Interviewvragen en topiclijst zijn opgesteld - Meerkeuzevragenlijsten zijn opgesteld - Er is feedback gevraagd aan de begeleider - Interviewvragen en vragenlijst zijn getest - zes interviews met meerkeuzevragenlijsten bij respondenten B afgenomen - Negen diepte-interviews met respondenten A - Transcriberen, analyseren (horizontale vergelijking) en conclusies trekken
Welke begeleidingsmethodes worden er gehanteerd binnen andere instellingen voor het probleem seksueel grensoverschrijdende gedragingen bij kinderen van zes tot veertien jaar?	- Interviewvragen en topiclijst zijn opgesteld - Er is feedback gevraagd aan de begeleider - Interviewvragen zijn getest - Diepte-interviews bij respondenten D afgenomen - Literatuurstudie over begeleidingsmethode die gericht is op seksueel grensoverschrijdend gedrag bij kinderen tussen de zes en veertien jaar oud - Transcriberen, analyseren (horizontale vergelijking) en conclusies trekken
Hoe verloopt de seksuele ontwikkeling en waardoor kan deze ontwikkeling verstoord raken bij kinderen tussen de zes en veertien jaar?	- Literatuur is verkend - Relevante bronnen zijn geselecteerd - Literatuurstudie (wetenschappelijke bronnen) - Kijkkader is opgesteld - Kijkkader is getest - Analyses uitvoeren door middel van het kijkkader

3.2.1 Benadering van respondenten

Respondenten B zijn telefonisch benaderd met de vraag om samen met respondenten A deel te nemen aan dit onderzoek. Respondenten B zijn telefonisch kort ingelicht over het onderzoek en over de wijze van dataverzameling. Respondenten B hebben tijdens de dataverzamelingsafspraken informatie gekregen over de soorten dataverzameling en de manier waarop dit gebeurt. Aan respondenten B is gevraagd of zij toestemming wilden verlenen voor een audio-opname, daarna hebben ze een toestemmingsverklaring ondertekend. De dataverzameling is bij respondenten A en B thuis afgenomen. Tijdens de opnames heb ik de respondenten A die werden geïnterviewd, mondeling toestemming gevraagd en dit opgenomen met de audio-opnames. De respondenten C en D zijn vooraf gevraagd om deel te nemen aan het onderzoek. De respondenten C zijn minimaal een week van tevoren benaderd om deel te nemen aan de data-analyse, deze werd afgenomen aan Herenwaard 23. De respondenten D-1 en D-2 zijn twee weken van tevoren telefonisch benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. De interviews hebben thuis bij de respondenten D plaatsgevonden.

3.2.2 Validiteit en Betrouwbaarheid

Onder het kopje “Validiteit en Betrouwbaarheid” wordt beschreven waarom dit onderzoek betrouwbaar en valide is. Volgens Van der Donk & Van Lanen (2011) wil validiteit zeggen dat er onderzoek wordt gedaan naar datgene dat de onderzoeker daadwerkelijk wil onderzoeken.

Volgens Baarda (2009) is een kwalitatief onderzoek moeilijk als betrouwbaar te formuleren, dit omdat er volgens Baarda bij een kwalitatief onderzoek vaak door de onderzoeker iets wordt geobserveerd wat subjectiviteit bevat. Binnen dit onderzoek is ervoor gekozen om geen observaties uit te voeren. Wel zijn er diepte-interviews en meerkeuzevragenlijsten als dataverzamelingstechnieken gebruikt. Bij de dataverzamelingstechnieken speelt, bij zowel de interviews als bij de vragenlijsten, het humeur van de respondent een grote rol volgens Van der Donk & Van Lanen (2011). Respondenten kunnen bij een slecht humeur de vragen die worden gesteld anders beantwoorden dan wanneer de respondent een goed humeur heeft. De kans dat de respondent sociaal wenselijke antwoorden geeft is volgens Baarda (2009) redelijk groot. De antwoorden uit de dataverzamelingstechnieken zijn in een bepaalde mate met elkaar vergeleken om de kwaliteit van het onderzoek te kunnen waarborgen.

Binnen dit onderzoek is om de validiteit en betrouwbaarheid te waarborgen, gebruikgemaakt van triangulatie. Volgens Van der Donk & Van Lanen (2011) is de gedachte achter triangulatie dat je een rijker beeld krijgt. Volgens Van der Donk & Van Lanen (2011) worden je conclusies sterker als je kunt aantonen dat ze gebaseerd zijn op verschillende soorten bronnen. Er zijn drie manieren van triangulatie: (1) als er gebruik is gemaakt van verschillende bronnen, (2) als deze data op verschillende manieren zijn verzameld en (3) als verschillende personen de data hebben verzameld. Voor dit onderzoek zijn vier verschillende respondenten en drie verschillende data-analysetechnieken gehanteerd om valide en betrouwbare conclusies te kunnen trekken.

3.3 RANDVOORWAARDEN

Door Bureau Frontlijn is een aantal voorwaarden gesteld voor dit onderzoek. De afspraken die zijn gemaakt tussen de opdrachtgever (Willemijn Schram) en de onderzoeker (Senem Tekin) zijn als volgt;

- De opdrachtgever eist dat de privacy van dit onderzoek wordt gewaarborgd. Om de privacy te kunnen waarborgen, wordt er gebruikgemaakt van fictieve namen (Straat één, Straat twee en OBS De Rood).
- Er is door de instelling toestemming verleend om de cliënten van Bureau Frontlijn locatie IJsselmonde te benaderen met betrekking tot het verzamelen van de data.
- Er is door de instelling Bureau Frontlijn een toestemmingsverklaring geëist voor het vragen van toestemming voor het maken van audio- opnames. In bijlage 4 staat een voorbeeld van deze toestemmingsverklaring.
- De onderzoeker heeft de opdrachtgever op de hoogte gehouden van de vorderingen van het onderzoek.
- De onderzoeker heeft één keer in de twee weken een gesprek over het onderzoek gehad met de opdrachtgever, met een duur van één uur per keer.
- De onderzoeker is één keer per week een gehele dag aanwezig geweest bij Bureau Frontlijn locatie IJsselmonde.
- Voor vragen bestond er de mogelijkheid om telefonisch of per e-mail contact op te nemen met opdrachtgever Lisanne Verhoeven.

- De opdrachtgever ontvangt na afloop van het onderzoek een onderzoeksverslag en een beroepsproduct.
- De onderzoeker heeft vanaf de start van het onderzoek minimaal 516 uur aan het onderzoek besteed.

4 RESULTATEN

Aan de hand van de enquêtes die gehouden zijn onder de zes respondenten B en de interviews die zijn gehouden met negen respondenten A, zes respondenten B, vier respondenten C en twee respondenten D, zijn de volgende deelvragen beantwoord:

1. Tegen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen ouders aan die kinderen hebben tussen de zes tot veertien jaar, die zitten op OBS De Rood en die wonen aan Straat één en Straat twee?
2. Tegen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen de kinderen (zes tot veertien jaar, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee) van OBS De Rood aan?
3. Wat zijn de vragen en behoeftes van ouders en kinderen van OBS De Rood (zes tot veertien jaar) die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee om seksueel grensoverschrijdend gedrag te kunnen voorkomen en/of verminderen?
4. Welke begeleidingsmethodes worden er gehanteerd binnen andere instellingen om het probleem van seksueel grensoverschrijdende gedragingen bij kinderen van zes tot veertien jaar tegen te kunnen gaan?

Aan de hand van deze deelvragen wordt er een antwoord gegeven op de hoofdvraag. Om de deelvragen te kunnen beantwoorden, is er gebruikgemaakt van horizontale vergelijkingen en tabellen (zie bijlage 7) . De resultaten worden per deelvraag beschreven en vergeleken met de antwoorden van de bijbehorende respondenten. Naast de vier hierboven genoemde deelvragen is de volgende deelvraag beantwoord met behulp van een literatuurstudie.

Hoe verloopt de seksuele ontwikkeling en waardoor kan deze ontwikkeling verstoord raken bij kinderen tussen de zes en veertien jaar?

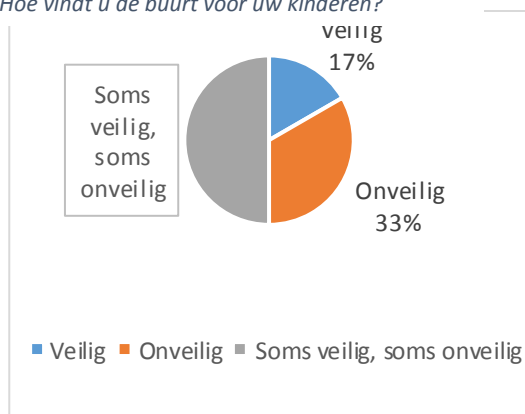
4.1.1 Tegen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen ouders aan die kinderen hebben tussen de zes tot veertien jaar, die zitten op OBS De Rood en die wonen aan Straat één en Straat twee?

Om antwoord te kunnen geven op deze deelvraag is aan zes ouders gevraagd om deel te nemen aan een interview en om na dit interview een enquête in te vullen. Behalve respondenten B zijn er ook vier respondenten C geïnterviewd. Middels een horizontale vergelijking zijn de belangrijkste antwoorden, die antwoord kunnen geven op de deelvraag, gemarkeerd en zijn de bevindingen met behulp van de gemarkeerde stukken beschreven (zie bijlage 7). Deze methode is zowel voor de interviews met respondenten B als voor die met respondenten C gebruikt.

De zes Respondenten B geven aan dat zij weleens tegen problemen zijn aangelopen wat betreft hun kinderen. De voorbeelden die is aangegeven zijn dat deze problemen vaak ruzies zijn die kinderen onderling hebben, bedreigingen door kinderen onderling (bedreigen met een mes of een kapotte bierfles), kinderen die op een onveilige manier stoeien (kind dat in de winkelwagen op de weg wordt geduwd door een ander kind), woordwisselingen tussen kinderen, vechtpartijen en pestgedrag. De respondenten B menen dat er niet valt te praten over het gedrag met de ouder wiens kind het kind van respondent B ruzie heeft gemaakt. De respondenten geven aan dat het snel uit de hand kan lopen en kan eindigen in ruzie, waardoor het gedrag van het kind niet kan worden besproken.

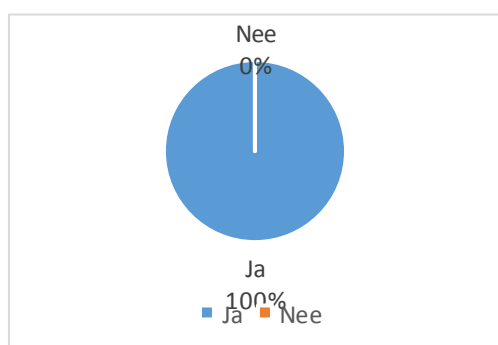

Tabel 1 Aan zes respondenten B is gevraagd:
Hoe vindt u de buurt voor uw kinderen?

Tijdens het interview is er aan zes respondenten B de volgende vraag gesteld: "Hoe vindt u de buurt voor uw kinderen?" Dit is tijdens het interview eerst als een open vraag gesteld en achteraf als meerkeuzevraag. 62% van respondenten B gaf aan dat de buurt veilig is voor kinderen; 23% van de respondenten beweerde dat het soms veilig en soms onveilig is; 15% van de respondenten gaf aan dat de buurt onveilig is.

Tabel 2 Aan zes respondenten B is de volgende vraag gesteld:
Denkt u dat er in de buurt seksueel grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt?

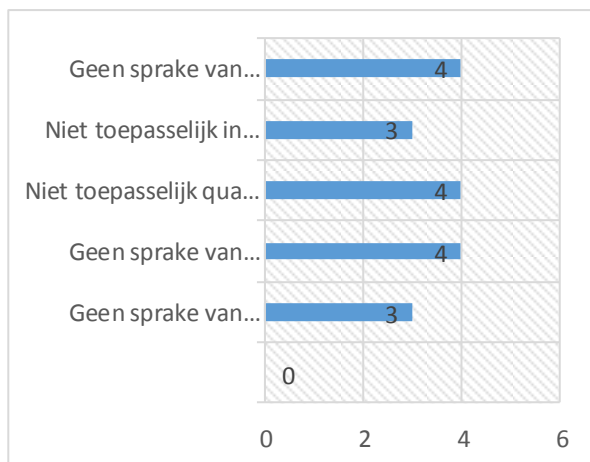

Uit de antwoorden van de zes respondenten B kwam naar voren dat zes ouders hebben aangegeven dat er seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt in de buurt.

De zes respondenten B vertelden dat er weleens seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden in de buurt. De ouders geven hier de volgende voorbeelden van:

1. Respondent B1 heeft ooit van een buurvrouw gehoord dat een jongetje van vier in de lift een stok als geslachtsdeel heeft gebruikt en dit voor een volwassen vrouw heeft uitgebeeld.
2. Er zijn kinderen van 15 en 16 jaar in de buurt die daar hangen en verkering hebben met meisjes uit een andere buurt. Deze meisjes zijn volgens respondent B2 bang dat ze worden gezien door hun familie.
3. Respondent B3 heeft verteld over een paar jongetjes van zes tot acht jaar die hun broeken en onderbroeken hadden uitgetrokken om hun geslachtsdeel te laten zien aan respondent B3. Ze vroegen daarnaast om een kusje op hun geslachtsdeel.
4. Kinderen van zes tot acht jaar die respondent B3 hebben geprobeerd te versieren en daarbij het volgende hebben gezegd: "Mag ik er eens een keertje op zitten? Mag ik er een keertje op slaan?" Hier waren oudere kinderen bij aanwezig van 16 en 17 jaar.
5. Kinderen die met elkaar klieren en aan elkaar zitten. Wel is volgens respondent B3 duidelijk te zien dat beide kinderen hierbij moesten lachen.
6. Een jongen uit de klas van het kind van respondent B4 die vaak obscene gebaren maakt en achter de meisjes gaat staan om vervolgens seksueel gerelateerde bewegingen uit te voeren.
7. In de klas van de dochter van respondent B4 worden kinderen van vier en vijf jaar door hun klasgenoten de bosjes in geroepen.
8. Respondent B5 is gebruikte condooms op straat tegengekomen. De respondent gaf aan niet te weten of het ging om gewenste of om ongewenste seksuele gemeenschap.
9. Respondent B5 is zelf verkracht aan de Bijlanselaan.
10. Respondent B5 is als kind seksueel misbruikt door haar stiefvader en heeft zo van hem een kind gekregen.
11. Respondent B6 geeft aan dat er pedofielen in de buurt zijn die kinderen proberen te pakken.

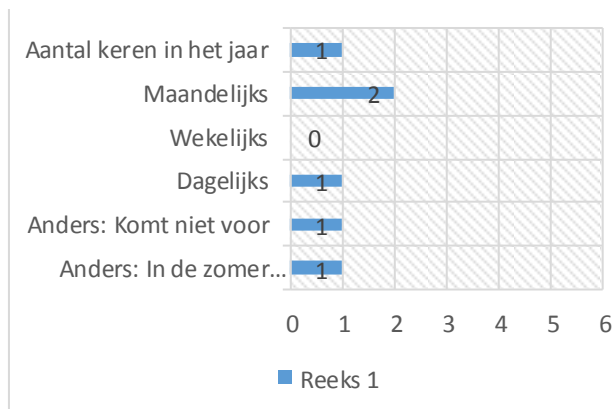
*Tabel 3 Aan zes respondenten B is gevraagd:
Welke vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag bent u
tegengekomen in de buurt?*

De antwoorden die de respondenten hebben gegeven op de vraag: “Welke vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag bent u tegengekomen in de buurt?” , zijn terug te zien in tabel 3. Respondenten B hadden de mogelijkheid om meerdere antwoorden te kiezen. Vier respondenten B gaven aan dat er geen sprake is van zelfrespect; drie respondenten B gaven aan dat het gedrag niet toepasselijk in contextadequaats is; vier respondenten hebben aangegeven dat het gedrag niet toepasselijk is qua leeftijd in contextadequaats; vier respondenten hebben gemeld dat er geen sprake is van gelijkwaardigheid; drie respondenten hebben aangegeven dat er geen sprake van vrijwilligheid is en nul respondenten hebben gekozen dat er geen

wederzijdse toestemming is wat betreft seksueel gedrag in de buurt.

De antwoorden die zes respondenten B hebben gegeven op de vraag: “Hoe vaak komt seksueel
Tabel 4. Aan zes respondenten B is gevraagd: Hoe vaak komt seksueel grensoverschrijdend gedrag voor in uw buurt?

grensoverschrijdend gedrag voor in uw buurt?”, zijn terug te zien in tabel 3. Respondent B gaf aan dat seksueel grensoverschrijdend gedrag zich een aantal keer per jaar afspeelt; twee respondenten gaven aan dat seksueel grensoverschrijdend gedrag zich maandelijks afspeelt; nul respondenten geven aan dat seksueel grensoverschrijdend gedrag wekelijks voorkomt; één respondent gaf aan dat seksueel grensoverschrijdend gedrag dagelijks voorkomt; één respondent gaf aan dat seksueel

grensoverschrijdend gedrag niet voorkomt en tot slot gaf één respondent aan dat seksueel grensoverschrijdend gedrag in de zomer dagelijks tot wekelijks voorkomt.

Er is tijdens een interview met vier respondenten C gevraagd of er bij de cliënten die de respondenten C begeleiden, seksueel grensoverschrijdend gedrag is gesignaleerd of dat er met de cliënt over is gesproken. Vier respondenten C hebben aangegeven dat er bij één of twee cliënten van hun huidige caseload weleens seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden. Respondenten C hebben de volgende seksueel grensoverschrijdende gedragingen gesignaleerd of hier met de cliënten over gesproken:

1. Een kind van zes dat seksueel expliciete video's van zijn moeder heeft gemaakt en dit vervolgens toont aan respondent C1.
2. Een kind van zes dat pornografiefilms kijkt, uit de caseload van respondent C1.
3. Een kind van twaalf dat seksueel is misbruikt, uit de caseload van respondent C1.
4. Een kind van twee dat in zijn blootje door het huis loopt tijdens het tweede gesprek, waarbij een mannelijke en vrouwelijke (respondent C2) medewerker aanwezig zijn.
5. Een zusje en broertje die elkaar betasten op plekken waar dat niet hoort. Dit is naar voren gekomen uit gesprekken die respondent C3 met de school heeft gevoerd.
6. Het betasten van een klasgenoot. Dit kwam naar voren uit gesprekken die respondent C3 met de school heeft gevoerd.

7. Een vermoeden van seksueel misbruik van een verstandelijk gehandicapt meisje door de buschauffeur. Dit is afkomstig uit de caseload van respondent C4.

Respondenten C gaven aan op welke wijzes hun cliënten hebben gehandeld bij vermoedens van seksueel grensoverschrijdend gedrag of bij een confrontatie met seksueel grensoverschrijdend gedrag:

1. Ouder B5 negeert het seksueel grensoverschrijdend gedrag en lacht erom.
2. Ouder B3 spreekt over seksueel grensoverschrijdend gedrag met kinderen en geeft informatie over wat wel en wat geen passende gedragingen zijn.
3. Ouder B4 negeert het gedrag van het kind van twee jaar dat naakt door het huis loopt.
4. Ouder 1 (onbekend) heeft een instantie ingeschakeld.
5. Ouder 2 (onbekend) gaat informatie halen bij het vermoeden van seksueel misbruik bij de woonvorm waar het kind verblijft.

Samenvatting

	<u>Respondent B</u>	<u>Respondent C</u>
<u>Problemen over/met kinderen</u>	De respondenten B geven aan dat ze weleens tegen problemen zijn aangelopen met betrekking tot hun kinderen. Dit gaat voornamelijk over onderlinge ruzies tussen kinderen.	
<u>Veiligheid</u>	Eén respondent B heeft aangegeven dat de buurt veilig is voor kinderen, drie respondenten gaven aan dat het soms veilig en soms onveilig is en twee respondenten hebben aangegeven dat de buurt onveilig is.	
<u>Seksueel grensoverschrijdend gedrag</u>	Zes respondenten B hebben aangegeven dat seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt in de buurt. Respondenten B hebben elf verschillende seksuele overschrijdende gedragingen benoemd die ze zelf hebben meegemaakt. Zes van de vijf respondenten B hebben aangegeven dat seksueel grensoverschrijdend gedrag een aantal keer in het jaar, maandelijks, dagelijks of voornamelijk in de zomer voorkomt.	De vier respondenten C hebben aangegeven dat ze tijdens de begeleiding van cliënten te maken hebben gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondenten C hebben aangegeven dat twee ouders het seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben genegeerd en dat drie ouders het hebben aangepakt door een gesprek met het kind te voeren, door een instantie in te schakelen of door informatie te halen bij de instelling waar het seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden.

4.1.2 Tegen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen de kinderen (zes tot veertien jaar, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee) van OBS De Rood aan?

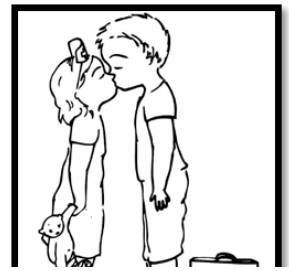
Om antwoord te kunnen geven op de deelvraag zijn negen respondenten A geïnterviewd. Voor de interviews zijn vier plaatjes gebruikt. De laatste twee plaatjes zijn alleen aan kinderen boven de tien jaar getoond. De antwoorden die de respondenten hebben gegeven, zijn verwerkt in een horizontale vergelijking (zie bijlage 7). De antwoorden die antwoord geven op de deelvraag zijn gemarkeerd en verwerkt in de kolom 'Bevindingen'.

Vijf van de negen respondenten geven aan dat er weleens iets is gebeurd op school wat ze niet leuk vonden. Dit gaat meer over het pestgedrag van andere kinderen, scheldpartijen of ruzies die ze hebben gehad met andere kinderen. Er zijn geen antwoorden gegeven die te maken hebben met seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Acht van de negen respondenten vinden dat het gedrag op *Figuur 1* niet kan. Respondent A4 geeft aan dat het is toegestaan omdat het broertje en zusje zijn. Wel geeft respondent A4 hierbij aan dat het vies is om op de mond gekust te worden.

De respondenten A zeggen het volgende te doen, indien de situatie zich voordoet:

1. Twee respondenten A geven aan dat ze zouden weglopen.
2. Eén respondent A geeft aan te blijven staan.
3. Eén respondent A zou naar haar moeder gaan om te vertellen wat haar broer heeft gedaan.
4. Eén respondent A zou bij haar broer aangeven te stoppen.
5. Eén respondent A zou het haar moeder vertellen en degene die haar kust wegduwen.
6. Twee respondenten A zouden de ander wegduwen.
7. Eén respondent zou boos worden.

Figuur 2 Tijdens vaders spel en moedertje spelen, zoent een meisje van 4 haar broertje van 5 op de mond.

Negen respondenten A geven aan dat het gedrag op *figuur 2* niet passend is. De respondenten geven aan dat het gedrag niet is toegestaan om de volgende redenen:

1. Vier respondenten A geven aan het niet te weten.
2. Eén respondent A vindt het ongepast omdat het een vreemde man is.
3. Eén respondent A geeft aan dat het niet kan omdat een man niet over de borstjes van een meisje mag wrijven.
4. Eén respondent A geeft aan dat het niet mag omdat het kind nog klein is.
5. Eén respondent A geeft aan dat het niet kan omdat de respondent zich er niet lekker bij zou voelen.
6. Eén respondent A vindt dat het niet kan omdat het een volwassen man betreft.

Figuur 3 Een meisje van 10 zit op de schoot van een volwassen man, deze streelt haar borstjes en ze vindt het best leuk.

De respondenten A zeggen het volgende te doen indien dit hen overkomt: wegrekken, 'stop' zeggen, melden bij hun moeder, de hand weghalen, weglopen, in zijn gezicht slaan en het melden bij de juffrouw.

Vijf van de zes respondenten vinden dat het gedrag op *figuur 3* niet hoort. Eén van de respondenten A geeft aan dat het gedrag wel past en heeft aangegeven dat wanneer de juffrouw iets uitlegt, dit gedrag normaal is.

Vijf respondenten A geven aan dat het niet kan omdat:

1. Het niet past.
2. Het niet mag.
3. Het raar is.
4. Het een pedofiele uitstraling heeft en dat dat niet kan bij het uitleggen van de les.
5. Het niet hoort.

Figuur 4. Een lerares leunt over een 15-jarige leerling.

Respondenten A geven aan het volgende te doen als dit hen overkomt:

1. Eén respondent geeft aan dat ze niks zou doen.
2. Eén respondent A vertelt dat ze aan zou geven dat ze een beetje afstand wil houden.

De zes respondenten geven aan dat het gedrag op *figuur 4* niet kan en geven hier de volgende argumenten voor:

1. Omdat een jongen niet moet kijken naar blote meisjes.
2. Omdat het gedrag niet past.
3. Omdat een meisje het niet fijn vindt als een jongen gluurt in de doucheruimte.
4. Omdat het niet past bij de leeftijd van het kind dat gluurt; het zou volgens respondent A1 wel kunnen als het kind tien of elf zou zijn.
5. Twee respondenten A geven aan dat het gedrag niet gepast is en geven de volgende argumenten: omdat één respondent A ook niet naar anderen kan/mag kijken en omdat het volgens één respondent A niet fijn is als er iemand kijkt wanneer je doucht.

Figuur 5. Een jongen van 17 gluurt regelmatig in de doucheruimtes van de meisjes

Zes respondenten A geven aan dat ze het volgende zouden doen als dit bij hen zou gebeuren:

1. Respondent A1 zou de jongen wegsturen door "Ga weg!" te zeggen. Ze zou ook een badjas gebruiken om zichzelf te bedekken.
2. Respondent A2 zegt het gedrag van de jongen te melden bij de juffrouw en ze zou haar moeder vragen om haar naar een andere school te brengen.
3. Respondent A3 zou iemand anders roepen en vragen of er camera's opgehangen kunnen worden, zodat er niemand meer kan gluren. Ze zou ook een handdoek pakken.
4. Respondent A6 zou het gedrag raar vinden omdat het gedrag niet passend is.
5. Respondent A7 zou gaan gillen.
6. Respondent A9 zou het melden bij zijn ouders.

Vier van de negen respondenten geven aan dat zij weleens seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren. Ze melden hierover het volgende:

1. Dat jongens van groep acht soms de deur van de kleedkamer openen, maar dat ze niet kijken. Dit wordt doorgegeven aan de juffrouw.
2. Dat een man en vrouw elkaar zoenen.
3. Dat een meisje weleens naar haar oudere broer in de doucheruimte gluurde.
4. Dat een buurmeisje tijdens het douchen naar respondent A7 heeft gegluurd.

Drie van de negen respondenten zeggen dat ze weleens bij iemand anders seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn tegengekomen. Ze hebben aangegeven dat:

1. Een jongen tijdens het douchen en omkleden bij een meisje heeft gegluurd.
2. Kinderen van tien die een relatie hadden en hebben gezoend. Dit vond respondent A niet passend.
3. Tijdens het vadertje en moedertje spelen een meisje een kusje op de wang heeft gekregen.

Samenvatting:

	Respondent A
veiligheid	Vijf van de negen respondenten A hebben aangegeven dat er op school weleens iets is gebeurd wat ze niet leuk vonden, zoals pesten, scheldpartijen en ruzies.
Reactie op plaatjes	Acht van de negen respondenten hebben aangegeven dat het gedrag dat op figuur 1 is afgebeeld niet kan en dat ze hier actie tegen zouden ondernemen. Negen respondenten A hebben aangegeven dat het gedrag op figuur 2 ongepast is, waarbij vier respondenten niet wisten waarom het niet mocht en waarbij vijf respondenten hebben benoemd waarom ze het gedrag ongepast vinden. De respondenten hebben de acties benoemd die ze zelf hadden ondernomen als de situatie op figuur 2 hen zou overkomen. Vijf van de zes respondenten A hebben aangegeven dat het gedrag op figuur 3 ongepast is, één respondent heeft aangegeven dat het gedrag wel normaal is. Zes respondenten A hebben aangegeven dat het gedrag op figuur 4 ongepast is, indien ze dit zelf zouden meemaken, zouden ze de jongen wegsturen, het melden bij de juf, gaan gillen of het melden bij hun ouders.
Seksueel grensoverschrijdend gedrag meegemaakt of gehoord	Vier van de negen respondenten hebben aangegeven dat zij weleens seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren. Drie van de negen respondenten hebben aangegeven dat ze het weleens bij een ander hebben gezien of gehoord.

4.1.3 Wat zijn de vragen en behoeftes van ouders en kinderen van OBS De Rood (zes tot veertien jaar) die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee om seksueel grensoverschrijdend gedrag te kunnen voorkomen en/of verminderen?

Om antwoord te kunnen geven op deze deelvraag is aan zes respondenten B (de ouders) gevraagd om deel te nemen aan een interview. Door middel van een horizontale vergelijking zijn de belangrijkste antwoorden, die dus een antwoord geven op de deelvraag, gemarkeerd en zijn de bevindingen aan de hand van de gemarkeerde stukken beschreven (zie bijlage 7).

Van de zes respondenten B heeft één respondent aangegeven vragen te hebben over de seksuele ontwikkeling. Respondent B1 vertelde dat deze vraag betrekking had op haar zoon. Haar zoon vroeg zich namelijk af hoe baby's werden geboren, waarna respondent B1 niet wist hoe ze dit moest uitleggen.

Aan zes respondenten B is gevraagd waar ze heen zullen gaan indien er vragen zijn rondom de seksuele ontwikkeling. Respondent B1 gaf aan dat ze naar de maatschappelijk werkster van de school zou gaan en dat ze een brochure zou aanvragen. Ook zou ze op internet lezen over seksuele ontwikkeling.

Respondent B2 zou het zelf oplossen door boeken te lezen over de seksuele ontwikkeling. Respondent B3 gaf aan het zelf op te lossen en als ze het niet wist, zou ze naar CJG gaan. Respondent B3 gaf aan naar haar moeder te zullen gaan. Respondent B5 gaf aan het zelf op te willen lossen. Respondent B6 gaf aan naar de school te gaan indien er vragen zijn over de seksuele ontwikkeling.

Zes van de vier respondenten hebben aangegeven geen behoefte te hebben aan ondersteuning bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondent B3 gaf aan dat het voor haarzelf niet nodig is, maar wel voor de buurt. Volgens respondent B3 weten de kinderen in de buurt namelijk niet wat wel en wat niet kan. Respondent B4 gaf aan dat er informatie op internet is te vinden.

Respondent B2 heeft aangegeven dat Bureau Frontlijn begeleiding kan bieden door over seksueel grensoverschrijdend gedrag te praten.

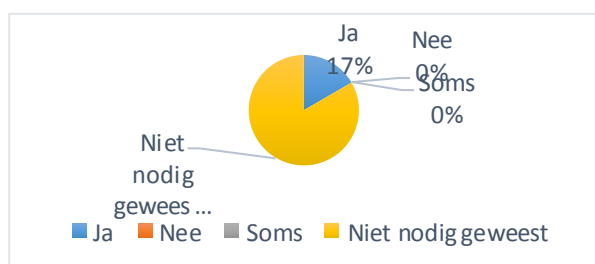
Respondent B1 heeft aangegeven dat er behoefte is aan ondersteuning bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondent B1 geeft vertelde niet veel ervaring te hebben met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondent B1 was bang dat de informatie die zij gaf verkeerd begrepen zou worden door haar kinderen. Respondent B1 zou ondersteuning willen krijgen van de school en van de psycholoog.

Respondent B1 heeft aangegeven dat Bureau Frontlijn begeleiding kan bieden door uitleg te geven over seksueel grensoverschrijdend gedrag aan moeder, vader en kinderen. Dit door eerst apart met ze te spreken en daarna met ouder en kind samen. Respondent B1 meldde dat deze manier al eerder is gebruikt en is uitgelegd met behulp van een spel. Respondent B1 vond het belangrijk dat er informatie werd gedeeld met iemand die vertrouwelijk is.

Aan respondenten B is gevraagd welke vorm van ondersteuning ze zouden willen krijgen aangeboden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondenten B geven de volgende zaken aan:

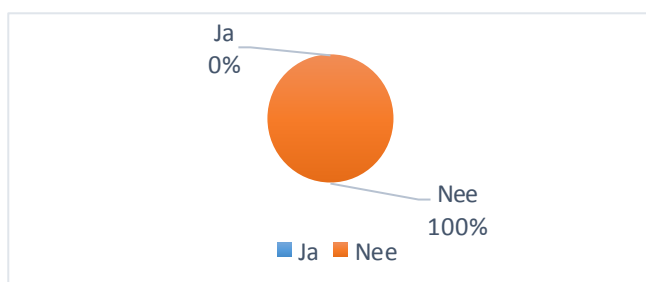
- Een presentatie.
- Samen met vijf à zes kinderen een activiteit uitvoeren met een begeleider.
- Dat een medewerker van Bureau Frontlijn individuele begeleiding geeft aan het kind van respondent B2.
- Spelenderwijze activiteiten aanbieden aan kinderen met toestemming van de ouders.
- Hulp van een psycholoog of maatschappelijk werker.
- Een cursus voor de ouders.
-

Tabel 5. Aan zes respondenten B is de volgende vraag gesteld: Wordt u voldoende begeleid door Bureau Frontlijn bij vragen die u heeft omtrent seksuele ontwikkeling?

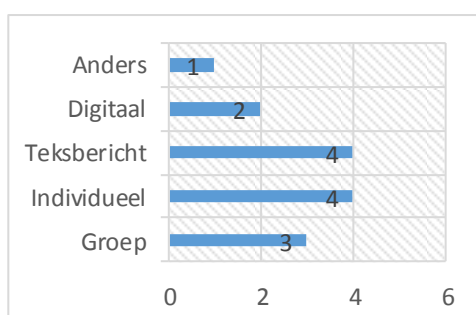
Zes van de vijf respondenten B hebben aangegeven dat het nooit nodig is geweest. De respondent die 'ja' heeft geantwoord, heeft gemeld dat ze geholpen is bij de ontwikkeling van kinderen bij ruzies, verkering en vertrouwenskwesties.

Tabel 6. Aan zes respondenten B is de volgende vraag gesteld: Wordt u voldoende begeleid door Bureau Frontlijn bij vragen die u heeft omtrent seksuele ontwikkeling?

Respondenten B gaven aan dat ze niet voldoende werden begeleid door Bureau Frontlijn omtrent seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Tabel 7. Aan zes respondenten B is de volgende vraag gesteld: In welke van de zogenoemde vormen zou u begeleiding willen ontvangen omtrent de seksuele ontwikkeling?

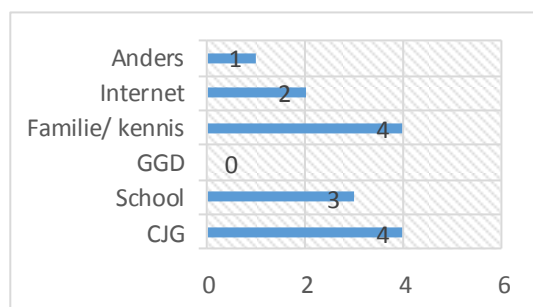

Aan zes respondenten B is gevraagd in welke vorm zij begeleiding zouden willen krijgen. Drie respondenten gaven aan in groepsvorm en vier respondenten gaven aan dit individueel te willen krijgen.

Toelichting bij tabel 7: Vier van de zes respondenten hadden de voorkeur voor informatie middels een folder en één respondent gaf als extra voorstel een brief. Digitaal: twee van de zes

respondenten B gaven aan gebruik te willen maken van een website. Anders: één respondent B heeft aangegeven door middel van een activiteit begeleiding te willen krijgen.

Tabel 8 Aan zes respondenten B is gevraagd: Waar gaat u heen als u vragen heeft over seksuele ontwikkeling?

Aan zes respondenten B is de volgende vraag gesteld: Waar gaat u heen als u vragen heeft over seksuele ontwikkeling? De respondenten gaven als antwoorden: vier keer CJG, drie keer school, nul keer GGD, vier keer familie/kennis, twee keer internet en één keer 'anders'. Bij de groep 'anders' heeft één van de respondenten B gemeld dat zij naar Bureau Frontlijn gaat indien ze vragen heeft omtrent seksuele ontwikkeling.

Samenvatting:

	Respondent B
Seksuele ontwikkeling	Van de zes respondenten B heeft één respondent aangegeven vragen te hebben over seksuele ontwikkeling. Respondenten B hebben verteld informatie te vragen over seksuele ontwikkeling aan een familielid, het CJG, de schoolmaatschappelijk werkster of door informatie te zoeken op internet.
Seksueel grensoverschrijdend gedrag	Vier van de zes respondenten gaven aan behoefte te hebben aan informatie over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Twee respondenten B vonden dat deze begeleiding aangeboden kan worden door Bureau Frontlijn. Respondent B1 vertelde al eens begeleiding met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag gehad te hebben. Er waren drie gesprekken gevoerd: met de ouder apart, het kind apart en samen met kind, ouder en hulpverlener.
Begeleiding bij seksueel grensoverschrijdend gedrag	De respondenten B hebben aangegeven dat de volgende vormen gebruikt kunnen worden voor het begeleiden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag: samen met vijf à zes kinderen begeleiding organiseren, een kind individueel begeleiden, een cursus voor ouders organiseren en kinderen spelenderwijs begeleiden. Vijf van de zes respondenten B hebben gemeld dat het nooit eerder nodig is geweest dat Bureau Frontlijn begeleiding moest geven bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. De respondent die 'ja' heeft geantwoord, heeft gemeld dat ze geholpen is bij de ontwikkeling van haar kinderen omtrent ruzies, verkering en vertrouwenskwesties. Respondenten B meenden dat ze niet voldoende worden begeleid door Bureau Frontlijn wat betreft seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondenten B gaven aan dat ze hulp willen krijgen in de vorm van tekstberichten, individueel en binnen een groep.

4.1.4 Welke begeleidingsmethodes worden er gehanteerd binnen andere instellingen om het probleem van seksuele grensoverschrijdende gedragingen bij kinderen van zes tot veertien jaar tegen te kunnen gaan?

Om antwoord te kunnen geven op deze deelvraag is er aan twee professionals gevraagd om deel te nemen aan een interview. Respondenten D zijn twee medewerkers (leerkrachten) uit het primair onderwijs. Respondent D-1 is Hatice Suzen, een leerkracht van OBS De Vierambacht die lesgeeft in groep vier. Respondent D-2 is Meral Culha, een leerkracht van IBS Ikra te Dordrecht en zij geeft les in groep acht. Aan de hand van een horizontale vergelijking zijn de belangrijkste antwoorden, die een antwoord kunnen geven op de deelvraag, gemarkeerd (zie bijlage 7). De bevindingen zijn vervolgens met behulp van de gemarkeerde stukken beschreven.

De twee respondenten D hebben aangegeven dat er begeleiding wordt geboden bij de seksuele ontwikkeling. Zij gaven aan dat dit op de volgende manieren aan kinderen wordt aangeboden:

- Respondent D1 gaf aan dat jongens en meisjes apart van elkaar seksuele begeleiding krijgen en dat het vanwege de islamitische achtergrond een taboe is om de geslachten samen te voegen.
- Respondent D1 vertelde dat er met behulp van een video begeleiding wordt gegeven omtrent ongesteld zijn, vrijen, vriendjes hebben en kinderen baren.
- Respondent D1 vertelde dat er een zelf ontworpen boek wordt gebruikt voor kinderen met een islamitische achtergrond.
- Respondent D2 gaf aan dat groep zeven en acht les krijgen uit de methode *Leefstijl* en dat er met kinderen vanaf groep zes over onderwerpen wordt gesproken waar de interesses van de kinderen naar uitgaan.

- Respondent D1 meldde dat er gedurende vijf lesuren per jaar in de groepen zeven en acht seksuele voorlichting wordt gegeven.

De respondenten D hebben beiden aangegeven:

- Dat kinderen met allerlei vragen komen over de volgende onderwerpen: elkaar leuk vinden, elkaar verkeren vragen, ongesteld zijn en over diverse zaken die ze zien en horen via de media omtrent seksuele ontwikkeling.
- Dat kinderen de onderwerpen m.b.t. seksuele ontwikkeling niet snel met hun ouders bespreken, waardoor de leerkracht dit met de klas moet bespreken. Respondent D1 doet dit met meisjes en jongens gescheiden en respondent D2 doet dit met meisjes en jongens bij elkaar.

Beide respondenten D hebben aangegeven dat ze geen seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben gesignaleerd. Zij vertelden bovendien dat er aan kinderen informatievoorzieningen worden aangeboden met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag.

De respondenten D gaven het volgende aan:

- Dat er filmpjes worden bekeken.
- Dat ze uit een boek werken over seksuele ontwikkeling dat de islamitische basisschool zelf heeft ontworpen.
- Dat er een methode wordt gebruikt vanaf groep zeven.
- Dat de vragen van de kinderen met betrekking tot seksuele ontwikkeling bespreekbaar worden gemaakt.

De respondenten D meldde dat er bijeenkomsten worden gegeven, waarbij ouders informatie krijgen over de lesstof die de kinderen op school krijgen over seksueel grensoverschrijdend gedrag.

De respondenten D gaven het volgende aan:

- Dat ouders informatie krijgen over de lesstof en over hoe zij om kunnen gaan met de seksuele ontwikkeling van hun kinderen.
- Dat ouders naar de ouderconsulenten en leerkrachten kunnen gaan voor informatie over de seksuele ontwikkeling.
- Dat de maatschappelijk werker wordt ingeschakeld indien de antwoorden op de vragen niet hebben geholpen.
- Dat ouders worden gestimuleerd om toestemming te geven voor lessen over seks die binnen de school worden aangeboden.

De respondenten D hebben aangegeven dat deze ondersteuning seksueel grensoverschrijdend gedrag mogelijk vermindert of zelfs kan voorkomen.

De respondenten D melden:

- Dat er aan de hand van het gedrag van de kinderen gesteld kan worden dat seksueel grensoverschrijdend gedrag kan worden vermindert of zelfs kan worden voorkomen. Dit door middel van de aangeboden informatievoorzieningen.
- Respondent D2 gaf aan dat het belangrijk is dat kinderen informatie krijgen over de vragen die ze hebben rondom seksuele ontwikkeling.

Respondent D2 vertelde dat de school de methode *Leefstijl* gebruikt om seksueel grensoverschrijdend gedrag te behandelen. Respondent D1 gaf aan dat er een aparte methode door de school zelf is ontworpen. Deze methode is gebaseerd op islamitische bronnen uit islamitische kinderboeken, op de Koran en op boeken van geleerden.

Respondent D1 gaf aan dat de huidige manier van het aanpakken van seksueel grensoverschrijdend gedrag voldoende is. Ook gaf respondent D1 aan dat kinderen seksueel grensoverschrijdend gedrag normaal gaan vinden als er meer aandacht aan wordt besteed.

Respondent D1 vertelde bovendien dat:

- Ouders en kinderen dezelfde soort voorlichting krijgen, omdat veel ouders onwetend zijn wat betreft de seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag.
- Dat deze onwetendheid te maken heeft met de cultuur en dat ouders daardoor niet gemakkelijk seksuele voorlichting geven aan hun kinderen.
- Dat het geven van seksuele voorlichting volgens de islam wel mag, maar dat het geven van een voorlichting over de seksuele ontwikkeling voor de ouders een taboe is.
- Dat het niet alleen de taak van de leerkracht betreft, maar dat ouders te weinig voorlichting geven over seksuele ontwikkeling.

Respondent D2 heeft aangegeven dat ouders in de vorm van brieven voorlichting kunnen krijgen.

De respondenten D verschilden in hun antwoorden. Respondent D1 was van mening dat er twee keer in het jaar voorlichting moet worden gegeven aan kinderen over seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondent D2 vond dat er met kinderen gesproken moest worden over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit aan de hand van echte gebeurtenissen, dit is volgens respondent D2 namelijk beter te begrijpen voor kinderen.

De respondenten D gaven de volgende aanbevelingen die ze zouden willen aanbieden of uitvoeren om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen en te verminderen:

- Tien in plaats van vijf lesuren over seksuele ontwikkeling.
- Luisteren naar de ervaringen van kinderen; kinderen komen namelijk los door elkaars verhalen en door het elkaar vertellen over hun eigen ervaringen. Dit gebeurt onderling al bij meisjes.
- Als leerkracht de vragen van kinderen over seksuele ontwikkeling beantwoorden.

Beide respondenten D hebben aangegeven dat kinderen geobserveerd moeten worden en dat indien er een signaal is gevonden van seksueel grensoverschrijdend gedrag, er een signaleringslijst moet worden toegepast en dat er met de kinderen moet worden gepraat over dit onderwerp.

Respondent D1 meldde dat scholen die geen islamitische achtergrond hebben, niets hebben aan de methode die op de school van respondent D1 wordt gehanteerd. Respondent D2 heeft geen interventies aangeboden die gebruikt kunnen worden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Samenvatting:

	Respondent D1	Respondent D2
Begeleiding bij seksuele ontwikkeling	Respondent D1 gaf aan dat er begeleiding wordt geboden bij seksuele ontwikkeling door een zelf ontworpen boek. De boek is geschreven op basis van islamitische kinderboeken, islamitische geleerden en de Koran. De jongens en meisjes worden gescheiden bij het geven van lessen over seksuele ontwikkeling. Tijdens deze lessen worden er video's bekeken over ongesteld zijn, eerste vriendjes, kinderen baren en vrijen. Respondent D1 vond dat vijf lessen voldoende is en dat wanneer er meer lessen worden gegeven, kinderen het seksueel grensoverschrijdend gedrag normaal gaan vinden.	Respondent D2 gaf aan dat kinderen vanaf dat ze interesse tonen in seksuele ontwikkeling, het onderwerp behandeld moeten krijgen door erover te praten in de klas. Dit is volgens respondent D2 van belang, maar de seksuele ontwikkeling wordt pas klassikaal gedoceerd in de groepen zeven en acht met behulp van het boek <i>Leefstijl</i> .
Begeleiding van/aan ouders bij de seksuele ontwikkeling	Respondent D1 vond het belangrijk dat ouders dezelfde informatie krijgen die de kinderen op school krijgen en dat ze geïnformeerd worden over wat de school aanbiedt omtrent lessen over seksuele ontwikkeling. En dat ze worden gestimuleerd om toestemming te geven voor deze lessen. Respondent D1 heeft aangegeven dat het niet alleen de taak van de leerkracht is om kinderen van informatie te voorzien, maar dat de ouder medeverantwoordelijk is. Dit gebeurt volgens respondent D1 niet genoeg omdat het als een taboe wordt beschouwd door veel ouders. Respondent D2 gaf aan dat er met kinderen gesproken moet worden over seksuele ontwikkeling.	Respondent D2 gaf aan dat ouders aanvullende informatie kunnen krijgen van de ouderconsulent en van de leerkrachten over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Indien dit niet voldoende is, kan de maatschappelijk werkster worden ingeschakeld. Respondent D1 meldde dat er twee keer in het jaar voorlichting moet worden gegeven aan ouders over seksuele ontwikkeling.
Aanbevelingen	De respondenten gaven de volgende aanbevelingen die toegepast kunnen worden om seksueel grensoverschrijdend gedrag te kunnen voorkomen: tien in plaats van vijf lesuren besteden aan dit onderwerp, luisteren naar de ervaringen van de kinderen en met de kinderen hierover praten (meisjes en jongens apart). Beide respondenten D hebben aangegeven dat kinderen geobserveerd moeten worden en dat de leerkracht bij afwijkend gedrag een signaleringslijst moet invullen. Ook moet de leerkracht blijven praten met de kinderen over hun vragen en problemen.	

4.1.5 Hoe verloopt de seksuele ontwikkeling en waardoor kan deze ontwikkeling verstoord raken bij kinderen tussen de zes en de veertien jaar?

Voor het beantwoorden van deelvraag vijf is er gebruikgemaakt van een kijkkader. Binnen dit kijkkader is de deelvraag in drie thema's opgesplitst en deze zijn weer in subthema's opgedeeld. Er is om antwoord te kunnen geven op deze deelvraag gebruikgemaakt van wetenschappelijke bronnen en van vakliteratuur. Met behulp van het kijkkader is de literatuurstudie aangevuld met informatie die relevant is voor het beantwoorden van deelvraag vijf. In tabel 9 is te zien welke thema's, subthema's en kijkpunten er zijn gebruikt om deze deelvraag te beantwoorden.

Tabel 9 Kijkkader

Doel van het instrument voor dataverzameling	Thema's	Subthema's	Kijkpunten
Na afloop van de literatuurstudie heb ik data verzameld waaruit blijkt hoe de seksuele ontwikkeling van kinderen tussen de zes tot veertien jaar verloopt en hoe deze mogelijk verstoord kan worden.	Seksuele ontwikkeling van kinderen van zes tot veertien jaar	Seksuele groei	De seksuele groei van kinderen tussen zes tot veertien jaar oud
		Seksuele interesse	De seksuele interesse van kinderen tussen zes tot veertien jaar
		Seksuele (sociale) contacten	De seksuele sociale (contacten) van kinderen tussen zes tot veertien jaar
	Verstoorde seksuele ontwikkeling bij kinderen van zes tot veertien jaar	Verstoorde seksuele groei	Verstoorde seksuele groei van kinderen tussen de zes en veertien jaar
		Verstoorde seksuele interesse	Verstoorde seksuele interesse van kinderen tussen zes en veertien jaar
		Verstoorde seksuele (sociale) contacten	Verstoorde seksuele (sociale) contacten van kinderen tussen zes en veertien jaar
	Waardoor kan de seksuele ontwikkeling worden verstoord?	Risicofactoren	Wat zijn de risicofactoren voor de seksuele ontwikkeling?
		Beschermende factoren	Wat zijn de beschermende factoren voor de seksuele ontwikkeling?
		Rol van de ouders	Wat is de rol van de ouders bij het verstoren van de seksuele ontwikkeling?

5 CONCLUSIE

In dit hoofdstuk wordt met behulp van de resultaten die in hoofdstuk vier zijn beschreven een conclusie getrokken. In dit onderzoek is getracht een antwoord te formuleren op de volgende onderzoeksvraag:

Op welke manier kan Bureau Frontlijn ouders en kinderen van zes tot veertien jaar (van OBS De Rood en die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee) begeleiden, zodat seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt voorkomen of verminderd?

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat ouders van kinderen die wonen aan Straat één en Straat twee weleens problemen zijn tegengekomen die te maken hebben met hun kind, dit zijn vaak onderlinge ruzies. Er wordt door de respondenten B aangegeven dat er in de buurt seksueel grensoverschrijdend gedrag speelt. Vijf van de zes respondenten B hebben aangegeven dat seksueel overschrijdend gedrag een aantal keren in het jaar, maandelijks, dagelijks of vooral in de zomer voorkomt. Deze respondenten geven aan dat naast het seksueel grensoverschrijdend gedrag de buurt wel veilig is; drie van de zes respondenten geven aan dat het veilig is; twee respondenten geven aan dat de buurt soms veilig, soms onveilig is en één respondent geeft aan dat het niet veilig is.

De respondenten hebben elf situaties benoemd waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden, dit kwam erop neer dat alle respondenten B gemiddeld twee keer seksueel grensoverschrijdende gedragingen hebben meegemaakt. Hieruit kan worden geconcludeerd dat ouders die seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt of meemaken, de buurt wel als veilig ervaren.

Om de conclusie sterker te maken, is er ook met respondenten C een interview gehouden. Uit deze interviews kwam naar voren dat er bij een aantal gezinnen seksueel grensoverschrijdend gedrag speelt of heeft gespeeld, dit zijn gezinnen die begeleiding krijgen of hebben gehad. De vier respondenten C hebben allen één tot twee situaties meegemaakt waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden. De respondenten C gaven aan dat twee ouders het seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben genegeerd en dat drie ouders hierover hebben gesproken met hun kinderen of met de desbetreffende organisatie, die betrokken is geweest bij het seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat respondenten C gesignaleerd hebben dat er seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden en dat dit gedrag in 40% van de gevallen door de ouders wordt genegeerd. Volgens respondenten C hebben ouders dan niet het idee dat dit seksueel grensoverschrijdend gedrag betreft.

Uit het onderzoek is gebleken dat vijf van de negen respondenten A op school soms pestgedrag, scheldpartijen en ruzies meemaken of hebben meegemaakt. Respondenten A hebben tijdens het interview aangegeven wat passend en wat ongepast gedrag is. De antwoorden die de respondenten hebben gegeven, komen overeen met wat het boek *Vlaggensysteem* aangeeft wat betreft wel of geen passend gedrag. Veel van de argumenten die de kinderen hebben gegeven, zijn niet tegenstrijdig met wat het boek beschrijft als een mogelijke reactie van kinderen.

In de *bijlage 6* is te zien wat *Vlaggensysteem* aangeeft per situatie. Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat kinderen weten wat wel passend en wat ongepast gedrag is. Naast de plaatjes is er ook aan de respondenten A gevraagd of zij weleens seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt. Vier van de negen respondenten hebben aangegeven zelf seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben meegemaakt. Drie van de negen respondenten gaven aan dat zij weleens van een ander kind hebben gehoord dat zij seksueel grensoverschrijdend gedrag hadden meegemaakt.

Uit het onderzoek komt naar voren dat gezinnen weinig tot geen begeleiding hebben gekregen van Bureau Frontlijn wat betreft seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondenten C geven aan dat Bureau Frontlijn geen methode hanteert met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag en dat de begeleiding die wordt geboden, gebeurt op basis van de intuïtie van de coach die respondenten B en A begeleidt. Vier van de zes

respondenten hebben aangegeven dat zij weleens vragen hebben met betrekking tot de seksuele ontwikkeling en dat zij antwoorden zoeken bij een familielid, het CJG, de school maatschappelijke werkster of door informatie op internet te zoeken.

Vier van de zes respondenten B hebben aangegeven behoefte te hebben aan begeleiding bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. Twee respondenten B gaven aan dat deze begeleiding kan worden gegeven door Bureau Frontlijn en één respondent gaf aan dat zij al eens begeleiding heeft gehad rondom seksueel grensoverschrijdend gedrag bij haar dochter, waarbij drie gesprekken zijn gevoerd. De coach heeft eerst met de moeder gesproken en na dit gesprek met de dochter die het seksueel grensoverschrijdend gedrag had vertoond, daarna voerde ze een gesprek met moeder en dochter. Moeder gaf aan dat de coach zich buiten het gesprek hield en onpartijdig was. De moeder gaf aan dat hierdoor het probleem was opgelost, omdat er een mogelijkheid was geboden om met het kind te spreken.

De zes respondenten B hebben bij de enquête aangegeven dat er onvoldoende begeleiding wordt geboden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag en ze hebben aangegeven dat er hulp kan worden gegeven in de vorm van tekstberichten, individuele begeleiding en door begeleiding binnen een groep. Hieruit kunnen we concluderen dat ouders de ondersteuning van Bureau Frontlijn onvolledig vinden en dat begeleiding gewenst is. Door de ervaring van een respondent B met een drievoudig gesprek kunnen we concluderen dat deze methode effectief is en dus gebruikt kan worden door Bureau Frontlijn om begeleiding te bieden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. De samenvatting van het gesprek waar respondent B het over heeft, kunt u lezen in de *bijlage 9*.

Het is volgens de schrijvers (Afdeling Communicatie Movisie, 2014) van *Seksueel grensoverschrijdend gedrag* van belang dat de gezonde seksuele ontwikkeling van kinderen wordt gestimuleerd door het positief bekrachtigen van gezond gedrag door middel van gesprekken met kinderen. De hulpverlener moet in staat zijn om het positieve gedrag met betrekking tot seksuele ontwikkeling te bekrachtigen, dit gaat over seksuele gedragingen die leeftijds- en ontwikkelingsadequaat zijn. Bij het signaleren van seksuele gedragingen bij kinderen dient de hulpverlener objectief te oordelen. Hiermee wordt bedoeld dat de hulpverlener over kennis van de ontwikkeling van het kind beschikt en dus objectief kan oordelen of het gedrag binnen de ontwikkeling van het kind thuishoort. Aan de hand van informatie over het probleem dient de hulpverlener een interventie in te zetten die aangepast is aan de leeftijd en aan de ontwikkeling van het kind (Afdeling Communicatie Movisie, 2014).

Uit de antwoorden van de respondenten D kunnen we concluderen dat er begeleiding moet worden geboden. Dit door kinderen in te lichten en met kinderen over seksueel grensoverschrijdend gedrag te praten. Het is belangrijk dat kinderen zich makkelijk kunnen uiten en dat om die reden de meisjes en jongens apart kunnen worden begeleid omtrent hun seksuele ontwikkeling. Ouders moeten op de hoogte worden gehouden van de seksuele ontwikkeling en van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit omdat de begeleiding die de school biedt, niet genoeg is en dat ouders de informatie moeten aanvullen. Ze moeten weten wat er op school aangeboden wordt aan lessen omtrent seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag. De kinderen moeten door de leerkrachten worden geobserveerd om erachter te komen of er seksueel grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt. Dit zal ervoor zorgen dat leerkrachten signalen opvangen en actie kunnen ondernemen middels een signaleringslijst. Volgens de respondenten D moet ervoor worden gewaakt dat er niet al te veel informatie wordt gegeven aan kinderen, hierdoor kunnen ze bepaald gedrag namelijk als normaal gaan zien.

De hoofdvraag: “op welke manier kan Bureau Frontlijn ouders en kinderen van zes tot veertien jaar (van OBS De Rood en die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee) begeleiden, zodat seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt voorkomen of verminderd?”, wordt beantwoord in hoofdstuk 6 door middel van aanbevelingen.

6 AANBEVELINGEN

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan aan Bureau Frontlijn, locatie Kantelwijken te IJsselmonde en aan OBS De Rood. De aanbevelingen bevatten een begeleidingswijze waarmee Bureau Frontlijn en OBS De Rood passende begeleiding kunnen organiseren om seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen en/of te voorkomen.

Aan Bureau Frontlijn worden de volgende aanbevelingen gedaan om seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen of te voorkomen:

1. *Een informatievoorziening waarmee de begeleiders van Bureau Frontlijn informatie kunnen krijgen over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag.*
2. *Een informatievoorziening waarmee ouders informatie kunnen krijgen over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag.*
3. *Door middel van een drievoudig gesprek begeleiding bieden aan ouders om seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen of te voorkomen.*
4. *Door middel van een spel kinderen begeleiden om seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen of te voorkomen.*
5. *Door middel van een presentatie ouders inlichten over de seksuele ontwikkeling en wat seksueel grensoverschrijdend gedrag is.*

Toelichting aanbeveling één aan Bureau Frontlijn: Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat er onvoldoende informatievoorzieningen zijn voor de medewerkers van Bureau Frontlijn met betrekking tot seksuele ontwikkeling. Bij het signaleren van seksuele gedragingen bij kinderen dient de hulpverlener objectief te oordelen. Hiermee wordt bedoeld dat de hulpverlener over kennis met betrekking tot de ontwikkeling van het kind beschikt en dus objectief kan oordelen of het gedrag binnen de ontwikkeling van het kind thuishoort. Aan de hand van informatie over het probleem, dient de hulpverlener een interventie in te zetten die aangepast is aan de leeftijd en aan de ontwikkeling van het kind (Afdeling Communicatie Movisie, 2014). Om ervoor te zorgen dat de begeleiders van Bureau Frontlijn op de hoogte worden gesteld en het gedrag goed kunnen signaleren, moet er een informatievoorziening worden aangeboden, waarmee de begeleiders signalen kunnen plaatsen binnen de ontwikkeling van het kind. Daarom is het van belang dat er een digitaal stuk komt met informatie over de seksuele ontwikkeling van het kind.

Toelichting aanbeveling twee aan Bureau Frontlijn: Uit het onderzoek blijkt dat ouders behoefte hebben aan informatie die wordt verspreid door middel van folders. Ouders geven aan soms niet te weten hoe ze om moeten gaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag en welk gedrag niet of juist wel binnen de ontwikkeling past. Om deze reden is het belangrijk dat ouders middels een folder informatie krijgen over de seksuele ontwikkeling, wanneer gedrag seksueel grensoverschrijdend is en hoe hierover gepraat kan worden met het kind. In de folder kan worden aangegeven wat de rol van de ouder is omtrent seksueel grensoverschrijdend gedrag en waar ouders naartoe kunnen indien er seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden.

Toelichting aanbeveling drie aan Bureau Frontlijn: Door middel van een drievoudig begeleidingsgesprek kan er begeleiding worden georganiseerd waarin met ouders wordt gesproken over de signalen en over de problemen die de ouder ervaart. Met het kind kan er gesproken worden over zijn belevenissen, over wat er eigenlijk aan de hand is en wat het kind ervan vindt. Ook moet er een gesprek plaatsvinden waarin ouder en kind samen bij betrokken worden en waarin over de problemen wordt gesproken en over een mogelijke aanpak. Hierbij is het van belang dat de begeleider onpartijdig is, geen oordeel geeft en zijn of haar mening niet uitspreekt. De bedoeling van dit gesprek is ervoor zorgen dat ouder en kind met elkaar praten. De rol van de hulpverlener tijdens deze gesprekken bestaat uit een luisterend oor bieden en de twee partijen stimuleren om met elkaar te praten. Het gesprek met de ouder dient op een plek plaats te vinden waar het kind niet bij is en andersom. Het gesprek met het kind dient plaats te vinden in een omgeving waar een ander niet mee kan luisteren, denk hierbij aan de slaapkamer.

Toelichting aanbeveling vier aan Bureau Frontlijn: De ouders die geïnterviewd zijn, willen dat hun kinderen spelenderwijs begeleiding krijgen van Bureau Frontlijn. Er kan een spel worden ontworpen dat kinderen leert wat de normale seksuele ontwikkeling inhoudt en wat seksueel grensoverschrijdend gedrag is. Hier kan een vervolgonderzoek naar worden gedaan. In dit onderzoek kan worden gekeken naar mogelijke spelvormen en naar wat er inhoudelijk in het spel behandeld moet worden.

Toelichting aanbeveling vijf aan Bureau Frontlijn: De ouders (respondenten B die geïnterviewd zijn) hebben aangegeven dat door middel van een presentatie ouders kunnen worden ingelicht over seksuele ontwikkeling en over wat seksueel grensoverschrijdend gedrag is. Deze aanbeveling die respondenten B hebben gedaan om ouders in te lichten, is komen te vervallen. Dit omdat er onlangs een overeenkomst is opgesteld tussen het CJG en Bureau Frontlijn. Deze overeenkomst houdt in dat Bureau Frontlijn geen presentaties meer geeft aan ouders, maar dat het CJG dit overneemt. Deze aanbeveling zou mogelijk doorgegeven kunnen worden aan het CJG om hier alsnog iets mee te gaan doen.

Aan OBS De Rood worden de volgende aanbevelingen gegeven om seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen of te voorkomen:

1. *Ouders middels een bijeenkomst inlichten welke informatie en informatievoorzieningen er worden toegepast om kinderen over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag te leren.*
2. *Jongens en meisjes scheiden bij het geven van lessen over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag.*

Toelichting aanbeveling één voor OBS De Rood: Uit het onderzoek komt naar voren dat het goed is als ouders worden ingelicht over de informatie die de school geeft met betrekking tot de seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het is volgens de professionals van belang dat ouders op de hoogte zijn van wat er wordt aangeboden en dat het niet voldoende is als alleen de leerkrachten begeleiding geven bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. Daarom is het belangrijk dat ouders informatie krijgen over de seksuele ontwikkeling, over seksueel grensoverschrijdend gedrag en over wat hun kinderen op school leren. Zo wordt de ouder op de hoogte gehouden en kan deze zelf aanvullende begeleiding of informatie geven aan het kind.

Toelichting aanbeveling twee voor OBS De Rood: Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat het scheiden van jongens en meisjes tijdens lessen over seksualiteit en over seksueel grensoverschrijdend gedrag kinderen de mogelijkheid biedt om zich beter te kunnen uiten. Zo krijgen de leerkrachten en leerlingen zelf meer over de ervaringen van de kinderen te horen, waardoor de leerkracht de kans krijgt om de lessen hier beter op aan te passen. Door de groep op te splitsen, zorg je volgens de professionals die zijn geïnterviewd voor een veel intiemer en opener gesprek, waarbij minder schaamte ontstaat en waarbij kinderen kunnen leren van elkaars problemen en ervaringen omtrent seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Deze manier van begeleiding kan ervoor zorgen dat leerkrachten van OBS De Rood intensiever worden betrokken bij de seksuele ontwikkeling van de kinderen.

7 KRITISCHE REFLECTIE

In hoofdstuk zeven wordt een kritische reflectie op het onderzoek gegeven. Hier staat beschreven hoe het onderzoek is verlopen en er wordt gereflecteerd op wat goed is gegaan en op wat anders had gekund.

In dit onderzoek is de beoogde hoeveelheid respondenten voor de categorieën A en B niet behaald. Het beoogde aantal respondenten voor categorie A was elf en er waren er uiteindelijk negen. Voor respondentencategorie B was acht het beoogde aantal, maar er zijn zes respondenten geïnterviewd. De respondenten die geen deel hebben genomen, waren ouders bij wie recent seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden of ouders die een ander probleem hadden, waardoor zij niet hebben meegedaan aan het onderzoek. De respondenten A die hebben deelgenomen, hebben achteraf of tijdens het interview aangegeven dat ze de vragen 'moeilijk' of 'vies' vonden. Doordat er in de randvoorwaardes het aantal respondenten zijn niet overeenkomt met het daadwerkelijke onderzoek, zou dit mogelijk van invloed kunnen zijn van de betrouwbaarheid en de validiteit van dit onderzoek. Doordat er een interview is geweest met respondenten C is alsnog informatie gekomen over de respondenten B en A die niet hebben deelgenomen aan dit onderzoek. De respondenten B die hebben deelgenomen, waren open over de problemen die ze hebben ervaren of die ze nog steeds ervaren. Respondenten B hebben aangegeven dat er door de interviewer leuk en voorzichtig is omgegaan met de vragen die betrekking hadden op de seksuele ontwikkeling van kinderen. De respondenten B hebben toestemming gegeven om de respondenten A in een aparte ruimte te interviewen, waar respondenten B dus niet bij aanwezig waren. Dit waren plekken zoals de slaapkamer van een kind, de woonkamer of de keuken. Dit heeft er voor gezorgd dat de privacy bij de respondenten A is gewaarborgd en dat de respondenten A mogelijk meer vrijheid hebben gehad om zich te uiten.

De onderzoeker heeft uitloop nodig gehad bij het afnemen van de interviews en bij het maken van de transcripten, waardoor er vertraging is ontstaan en er minder tijd was voor het verwerken van de resultaten, voor het analyseren, conclusies trekken en aanbevelingen doen.

Het beoogde aantal respondenten C is bereikt. Zij hebben achtergrondinformatie over en aanvullingen gegeven op de antwoorden en problematiek van de respondenten A en B. De respondenten C hebben ook aanvullingen gegeven op de werkwijze voor en op de gesignaleerde problemen van de respondenten A en B.

Het beoogde aantal respondenten D is tevens behaald. Deze respondenten hebben een bijdrage geleverd aan hoe OBS De Rood begeleiding kan bieden bij de seksuele ontwikkeling en bij seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Voor dit onderzoek had mogelijk ook een andere, soortgelijke instelling als Bureau Frontlijn geïnterviewd kunnen worden. Dit zou tot een beter inzicht kunnen leiden in de methodieken en begeleidingswijzes die als succesvol en/of als minder succesvol zijn ervaren. Dit zou mogelijk bij de aanbevelingen een advies kunnen zijn die van toegevoegde waarde is binnen Bureau Frontlijn.

In welke mate zou er rekening moeten worden gehouden met de culturele verschillen? In dit onderzoek is er niet echt gekeken naar met welke wijze er rekening moet worden gehouden. Moeten alle gezinnen op dezelfde manier worden begeleid of moet er rekening worden gehouden met de culturele achtergronden? Wanneer moet je rekening houden met de culturele waarden en normen en wanneer is het gedrag niet te tolereren?

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat er een balans moet zijn in de hoeveelheid aandacht voor seksualiteit. Hierin is het de rol van de hulpverlener om te bepalen wat voldoende aandacht is en wanneer de aandacht voor seksualiteit te veel wordt. Volgens respondent D1 moet hier een balans in zijn. Dus wanneer is het voldoende en wanneer is het te veel aandacht? Ook op dit gebied moet er weer rekening worden gehouden met culturele verschillen. Wat in de ene cultuur snel een taboe is en dus een teveel aan aandacht, vormt in de andere cultuur geen probleem.

8 BRONNEN:

Afdeling Communicatie Movisie. (2014). *Seksueel grensoverschrijdend gedrag: Een handreiking voor professionals die met jongeren werken*. Utrecht: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Movisie.

Baarda, B. (2009). *Dit is onderzoek!*. Houten: Noordhoff uitgevers.

Bijsterveld- Vliegenhart, M. (2012). *Brief minister over aanpassing kerndoelen inzake seksualiteit, 5 oktober 2012*. De Haag: Minister van onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Bockstale, M. & Clercq, B. de. (2014). *Verhoren van minderjarigen en kwetsbare volwassenen*. Antwerpen & Apeldoorn: Maklu

Brilleslijper-Kater, S. N. & Russel, I. M. B. (2013). *Medisch handboek voor kindermishandeling: Normale en zorgelijke seksuele ontwikkeling bij kinderen tot en met 12 jaar*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Bureau Frontlijn. (2014). *Handboek Kantelwijken IJsselmonde*. Rotterdam: Uitgeverij Bureau Frontlijn.

Clerckx, M., Groot, de. R., Prins, F. (2011). *Grensoverschrijdend gedrag van pubers*. Antwerpen & Gent: Garant.

Deth, van. A., Repetur, L., Storms, O. (2013). *Registratie slachtoffers loverboys in de jeugdsector*. Utrecht: Movisie.

Dienst gezondheid jeugdzorg. (2014). *Gezonde school BO*. Geraadpleegd op 23 februari 2015, van <http://www.dienstgezondheidjeugd.nl/thema-professionals-gemeente/gezonde-school-bo>

Donk, C. van der, & Lanen, B. van. (2012). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Ebbers, S., Scharloo, A., Spijker, M. (2013). *SOS- snelle opvang bij seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke beperking: een praktisch handboek*. Baarn: Bohn Stafleu van Loghum.

Eldering, L. (2009). *Cultuur en Opvoeding*. Rotterdam: Lemniscaat.

Frans, E., Franck, T. (2010). *Vlaggensysteem, Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*. Antwerpen & Apeldoorn: Garant.

Gemeente Rotterdam. (2009). *Jeugdmonitor Rotterdam: Scholieren Rapportage communicatie that care rapportage deelgemeente IJsselmonde 2009*. Verkregen op 9 maart 2015, van <http://www.rotterdam.nl/COS/publicaties/MOR/053%20Scholierenrapportage%20Communities%20that%20Care%202009%20IJsselmonde.pdf>

GGZ Nederland. (2009). *Handleiding voor het opstellen van een seksualiteits- en veiligheidsbeleid binnen GGZ-instellingen*. Verkregen op 10 maart 2015, van <http://www.ggznederland.nl/uploads/assets/Handleiding%20voor%20het%20opstellen%20van%20een%20seksualiteits-%20en%20veiligheidsbeleid%20binnen%20ggz-instellingen%20.pdf>

Heeringa, N., Lamers, M., Daru, S., Goes, A., Jansen, K., Noordover, J. (2013). *Wegwijzer kindermishandeling, huiselijk geweld en grensoverschrijdend gedrag*. Uitgeverij: VGN.

Janssen, H., Wentzel, W., Vissers, B. (2012) *Basisboek Huiselijk Geweld: Signaleren, melden, aanpakken*. Bussem: Uitgeverij Coutinho.

Janssens, K., Schalenraad, W., Lammers, M. & Brants, L. (2009). *Seks waar ligt de grens? Jongeren en docenten uit het Amsterdamse praktijk onderwijs aan het woord*. Utrecht: Movisie

Johnson, T. C. (2011). *Understanding children's sexual behaviours: What's natural an healthy*. C.A.: South Pasadena.

- Krammer, S., Janssens, K., Cinibulak, L. & Cense, M. (2009). *Over de grens*. Utrecht: Movisie
- Leermodel. (2014). Geraadpleegd op 2 januari 2015, van <http://www.bureaufrontlijn.nl/leermodel/>
- Lievens, S. (2004). *Veldverkenning in de Psychologie*. Antwerpen & Apeldoorn: Uitgevers: S. Lievens & Garant.
- Migchelbrink, F. (2010). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Amsterdam: SWP Uitgeverij.
- Movisie. (2012). *Brochure over grensoverschrijdend gedrag jegens mensen met een verstandelijke beperking binnen instellingen*. Geraadpleegd op 08 januari 2015, van https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Toolkit_WSV/01%20Voorbeeldbrochure%20voor%20ouders%20en%20vertegenwoordigers.pdf
- NVO. (2008). *Beroepscode van de NVO*. Geraadpleegd op 20 februari 2015, van http://www.nvo.nl/beroepscode/de_beroepscode_van_de_nvo.aspx
- Phorza, beroepsvereniging voor sociaal-agogisch professionals.(2009). *Beroepscode: voor sociaal-agogisch werkers*. Bussem: Uitgeverij Coutinho.
- Raad van Europa. (2006). *Verdrag van de Raad van Europa. Inzake: de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksuele misbruik*. Geraadpleegd op 22 februari 2015, van http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_nl.pdf
- Rouah, H., Korthals, P., Wijland, Y., Weth, D. G. (2011). *Quik scan en stakeholdersonderzoek, Bureau Frontlijn Rotterdam*. Uitgeverij: DGV Holding.
- SISA. (2015). *Samenwerkingsinstrument Sluitende Aanpak*. Geraadpleegd op 26 februari 2015, van www.rotterdam.sisa.nl
- Spirelli in Psychologie. (2012). *Grensoverschrijdend gedrag binnen voorzieningen*. Geraadpleegd op 25 februari 2015, van <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/psychologie/106417-grensoverschrijdend-gedrag-binnen-voorzieningen.html>
- Verhetsel, L. (2011). *Relationele & seksuele vorming: Handboek voor secundair onderwijs: Deel 1*. Antwerpen: Senseoa & Garant.
- Verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek?*. Den Haag: Boom Uitgevers
- Woonbron Rotterdam. (2013). *Wijken aanpakken met aandacht: Prestatieverslag woonbron Rotterdam IJsselmonde- Prins Alexander*. Rotterdam: Woonbron.

9 BIJLAGES

9.1 BIJLAGE 1: KERNDOELEN INZAKE SEKSUALITEIT EN SEKSUELE DIVERSITEIT

Formulering van de aangepaste kerndoelen inzake seksualiteit en seksuele diversiteit per 1 december 2012:

Kerdoel 38 voor het primair onderwijs gaat luiden:

De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Kerdoel 53 voor het speciaal onderwijs gaat luiden:

De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Kerdoel 31 voor het speciaal onderwijs aan zeer moeilijk lerende en meervoudig gehandicapte leerlingen gaat luiden:

De leerlingen leren herkennen dat in de samenleving, onder meer op het gebied van seksualiteit, verschillen en overeenkomsten zijn tussen mensen en groepen van mensen in de wijze waarop ze leven.

Kerdoel 43 voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs gaat luiden:

De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen, leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen, en leert respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Bron: Bijsterveld- Vliegenhart, M.(2012). *Brief minister over aanpassing kerndoelen inzake seksualiteit, 5 oktober 2012*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

9.2 Bijlage 2: Plaatjes met situaties

Bron: Frans, E. Franck, T. (2010). *Vlaggensysteem, Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*. Antwerpen & Apeldoorn: Garant

9.3 BIJLAGE 3: INTERVIEWLIJSTEN, OUDER, KIND, MEDEWERKERS EN PROFESSIONALS

Interview kinderen

Beginnen met social talk (wordt niet opgenomen)

Code _____

Wat is je naam?.....

Hoe oud ben je ?.....

Wat vind je leuk om te doen?.....

Waar zit je op school?.....

Weet jij waarom ik met je wil praten?

Ik ben benieuwd wat jij van je school, je buurt en van je vrienden vindt. Ik ga je een paar vragen stellen die te maken hebben met school, je buurt en je vrienden. Aan het eind wil ik je twee/vier plaatjes laten zien en ik wil weten wat je ervan vindt. Mag ik het gesprek opnemen zodat ik het later terug kan luisteren? (Dan hoeft ik nu ook niet veel op te schrijven)

(Beginnen met geluidsopnamen)

Hoe vind je het op school?

.....

.....

.....

.....

.....

Wat vind je van de buurt waarin je woont?

.....

.....

.....

.....

.....

Heb je vrienden in de buurt en op school met wie je buiten speelt?

- ☐ Ja, aantal [_____]
- ☐ Nee, waarom [_____]

Wat vind je van de kinderen in de buurt?

Wat doe je met de kinderen in de buurt?

.....

.....

.....
.....
.....

Gebeurt er weleens iets op school of in de buurt wat je niet leuk vindt?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Kun je hier meer over vertellen?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Aan wie geef jij het dan door?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Ik heb 4 plaatjes die ik je wil laten zien en hierover wil ik graag met je praten. Ik laat een plaatje zien en ik zou van jou willen weten of jij dit goed of fout vindt. Ik wil ook graag weten waarom je het goed of fout vindt. En wat je ervan vindt?

(Nadat het kind de plaatjes heeft bekeken en er antwoord op heeft gegeven, vraag ik door of hij/zij de situaties op de plaatjes weleens heeft meegemaakt of heeft gezien of dat hij/zij andere kinderen kent die deze gedragingen richting seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt.)

Plaatje 1

Omschrijving: Tijdens vaders- en moeders- spelen, zoent een meisje van 4 haar broertje van 5 op de mond. Vind jij het gedrag passend?

Vind je het gedrag passend?

- ☐ Ja
☐ Nee

Waarom?

.....

.....

.....

.....

.....

Wat zou je doen als dit bij jou gebeurt?

.....

.....

.....

.....

Heb je zelf weleens zoiets meegemaakt of iets anders wat je niet prettig vond of niet vond passen?

Zo ja, wil je daar iets over vertellen?

Zo ja, heb je er met iemand over gepraat?

.....

.....

.....

.....

Heb je het wel eens bij iemand anders gezien of erover gehoord wat je niet prettig vond of niet vond passen?

Zo ja, wil je daar iets over vertellen?

Zo ja, heb je er met iemand over gepraat?

.....

.....

.....

.....

.....

Plaatje 2

Omschrijving: Een meisje van 10 zit op de schoot van een volwassen man, deze streelt haar borstjes en ze vindt het best leuk. Vind jij het gedrag passend? **Vind je het gedrag passend?**

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Waarom?

.....

.....

.....

.....

Wat zou je doen als dit bij jou gebeurt?

.....

.....

.....

.....

Heb je zelf weleens zoiets meegemaakt of iets anders wat je niet prettig vond of niet vond passen?

Zo ja, wil je daar iets over vertellen?

Zo ja, heb je er met iemand over gepraat?

.....

.....

.....

.....

Heb je het wel eens bij iemand anders gezien of erover gehoord wat je niet prettig vond of niet vond passen?

Zo ja, wil je daar iets over vertellen?

Zo ja, heb je er met iemand over gepraat?

.....

.....

.....

.....

Plaatje 3 (voor kinderen 10 tot 14 jaar)

Omschrijving: Een lerares leunt over een 15-jarige leerling. **Vind je het gedrag passend?**

- ☐ Ja
☐ Nee

Waarom?

.....

.....

.....

.....

.....

Wat zou je doen als dit bij jou gebeurt?

.....

.....

.....

.....

Heb je zelf weleens zoiets meegemaakt of iets anders wat je niet prettig vond of niet vond passen?

Zo ja, wil je daar iets over vertellen?

Zo ja, heb je er met iemand over gepraat?

.....

.....

.....

.....

Heb je het wel eens bij iemand anders gezien of erover gehoord wat je niet prettig vond of niet vond passen?

Zo ja, wil je daar iets over vertellen?

Zo ja, heb je er met iemand over gepraat?

.....

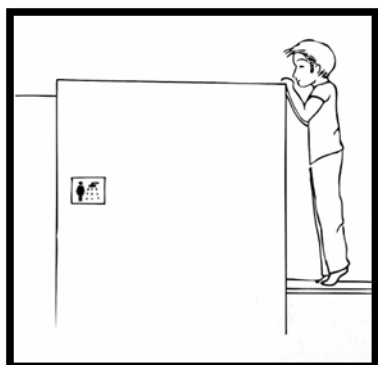
.....

.....

.....

.....

Plaatje 4 (voor kinderen 10 tot 14 jaar)

Omschrijving: Een jongen van 17 gluurt regelmatig in de doucheruimtes van de meisjes. **Vind je het gedrag passend?**

- ☐ Ja
☐ Nee

Waarom?

.....

.....

.....

.....

.....

Wat zou je doen als dit bij jou gebeurt?

.....

.....

.....

.....

Heb je zelf weleens zoiets meegemaakt of iets anders wat je niet prettig vond of niet vond passen?

Zo ja, wil je daar iets over vertellen?

Zo ja, heb je er met iemand over gepraat?

.....

.....

.....

.....

Heb je het wel eens bij iemand anders gezien of erover gehoord wat je niet prettig vond of niet vond passen?

Zo ja, wil je daar iets over vertellen?

Zo ja, heb je er met iemand over gepraat?

.....

.....

.....

.....

Interview ouders

Code.....

Met samenwerking van HR (Hogeschool Rotterdam) en Bureau Frontlijn wordt er een onderzoek uitgevoerd over de seksuele ontwikkeling van het kind en de mogelijke begeleiding die geboden kan worden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. De reden van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in waar ouders behoefte aan hebben en in welke vorm Bureau Frontlijn ondersteuning kan bieden.

Dit onderzoek zal uw privacy waarborgen en er zullen geen namen worden opgenomen in zowel de interviews als in de resultaten.

Gaat u akkoord met het opnemen van dit gesprek?

Hoeveel kinderen heeft u en wat is/zijn de leeftijd(en) van uw kind(eren)?

O Kind 1: ____ O Kind 2: ____ O Kind 3: ____ O Kind 4: ____

Hoelang woont u in deze buurt? [_____]

Wat vindt u van de buurt waarin u woont?

.....
.....
.....
.....
.....

Hoe vindt u de buurt voor uw kinderen?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

- ☐ Veilig
- ☐ Onveilig
- ☐ Soms veilig, soms onveilig

Loopt u weleens tegen problemen aan die te maken hebben gehad met uw kind(eren) en met de kinderen in de omgeving?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Zo ja, welke problemen?

.....
.....
.....
.....

.....
.....
Heeft u weleens vragen over de seksuele ontwikkeling van uw kind(eren)

- ☐ Ja
☐ Nee

Zo ja, wat voor vragen heeft u omtrent de seksuele ontwikkeling?

.....
.....
.....
.....
.....

Waar gaat u heen als u vragen omtrent de seksuele ontwikkeling heeft?

.....
.....
.....
.....
.....

Als u het begrip seksueel grensoverschrijdend gedrag hoort, waar denkt u dan aan? (Als ouder niet weet wat seksueel grensoverschrijdend gedrag is, wordt er een korte uitleg gegeven)

.....
.....
.....
.....
.....

Denkt u dat er in de buurt het probleem seksueel grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt?

- ☐ Ja
☐ Nee

Zo ja, kunt u hier (een) voorbeeld(en) van geven?

.....
.....
.....
.....
.....

Heeft u behoefte aan ondersteuning bij seksueel grensoverschrijdend gedrag?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Zo ja, welke ondersteuning zou u willen krijgen? Is dat iets wat Bureau Frontlijn kan bieden?

.....

.....

.....

.....

.....

Zo nee, haalt u de informatie ergens vandaan? Zo ja, van waar?

.....

.....

.....

.....

.....

In welke vorm zou u deze ondersteuning die u nodig heeft aangeboden willen krijgen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Enquête (geen geluidsopnamen)

Wordt u voldoende begeleid door Bureau Frontlijn bij vragen die u heeft omtrent seksuele ontwikkeling?

- ☐ Ja (wat voor begeleiding heeft u gehad?)
- ☐ Nee (welke begeleiding heeft u nodig?)
- ☐ Soms (wat voor begeleiding is er gegeven?)
- ☐ Niet nodig geweest

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Heeft u (meer) ondersteuning nodig omtrent seksuele ontwikkeling?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Zo ja, welke vorm van begeleiding zou u willen krijgen van Bureau Frontlijn met betrekking tot het verminderen of het voorkomen van seksueel misbruik?

.....

.....

.....

.....

In welke van de zogenoemde vormen zou u het willen ontvangen?

- ☐ Groep
- ☐ Individueel
- ☐ Tekstbericht;.....
- ☐ Digitaal;.....
- ☐ Anders;.....

Hoe vaak komt seksueel grensoverschrijdend gedrag voor in uw buurt?

- ☐ Dagelijks
- ☐ Wekelijks
- ☐ Maandelijks
- ☐ Aantal keer in het jaar
- ☐ Anders,.....

Welke vorm(en) van seksueel grensoverschrijdend gedrag bent u tegengekomen in de buurt?

Dat er/het;

- ☐ Geen sprake van wederzijds toestemming is; een van de partijen is niet in volle bewustzijn en/of heeft geen toestemming gegeven.
- ☐ Geen sprake van vrijwilligheid is; een van de partijen is niet vrijwillig en wordt gedwongen tot de seksuele handeling
- ☐ Geen sprake van gelijkwaardigheid is; er is qua leeftijd, gewicht, status, macht, intelligentie en lichaamsgrootte geen gelijkwaardige relatie.
- ☐ Niet toepasselijk qua leeftijds- of ontwikkelingsadequaat is; het kind oefent leeftijds- en/of ontwikkelingsadequate seksuele gedragingen uit.
- ☐ Niet toepasselijk in contextadequaat is; de omgeving waarin het kind seksuele gedragingen uitoefent, past niet bij de seksuele handelingen.
- ☐ Geen sprake van zelfrespect is; het kind weet niet wat zijn grenzen en wensen zijn en kan mogelijk schade lijden.

Waar gaat u heen als u vragen heeft over seksuele ontwikkeling?

- ☐ CJG
- ☐ School
- ☐ GGD
- ☐ Familie/kennis
- ☐ Internet
- ☐ Anders,.....

Overige opmerkingen

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Wat biedt u zelf aan uw kind(eren) aan als zij seksueel grensoverschrijdend gedrag vertonen?

.....

.....

.....

.....

Bedankt voor uw deelname!

Interview medewerkers Bureau Frontlijn

In samenwerking met HR (Hogeschool Rotterdam) en Bureau Frontlijn wordt er een onderzoek uitgevoerd over de seksuele ontwikkeling van het kind en de mogelijke begeleiding die geboden kan worden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. De reden van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in waar ouders behoefte aan hebben en in welke vorm Bureau Frontlijn ondersteuning kan bieden.

Hoeveel cliënten heb je aan de Dadeltuin en de Groene Tuin?

.....

.....

.....

Kun je aangeven hoeveel kinderen deze cliënten hebben?

.....

.....

.....

Heb jij bij deze cliënten seksueel grensoverschrijdend gedrag gesignaleerd of met de cliënt hierover gesproken? Zo ja, zou je iets kunnen uitleggen over het seksueel grensoverschrijdend gedrag dat zich hier afspeelt?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Indien er seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden: Weet jij hoe de cliënt dit heeft behandeld?

.....

.....

.....

Heb jij als coach hier begeleiding in geboden? Zo ja, hoe heb je deze cliënt hierin ondersteund/begeleid?

.....

.....

.....

Interview professionals

Code _____

In samenwerking met Hogeschool Rotterdam (HR) en Bureau Frontlijn wordt er een onderzoek uitgevoerd over de seksuele ontwikkeling van het kind en de mogelijke begeleiding die geboden kan worden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. De reden van dit onderzoek is inzicht krijgen in de behoeftes van ouders en in welke vorm Bureau Frontlijn ondersteuning kan bieden. Graag wil ik van u weten hoe de school waar u werkt omgaat met seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Gaat u akkoord met een audio-opname van dit gesprek? Ja/ nee

Hoelang bent u al leerkracht op deze basisschool? Jaar [_____]

In welke groep geeft u momenteel les? Groep [_____]

Geeft u les over seksuele ontwikkeling?

- ☐ Ja
☐ Nee

Zo ja, wat wordt er aangeboden? Op welke manier wordt dit aangeboden? Is hier een methode voor?

.....
.....
.....

Zijn de kinderen in uw klas geïnteresseerd in seksuele ontwikkeling?

.....
.....
.....

Heeft u of een collega van u weleens seksueel grensoverschrijdend gedrag gesignaleerd?

- ☐ Ja
☐ Nee

Zo ja, wat is er gesignaleerd? Hoe is men hiermee omgegaan?

.....
.....
.....

Wat voor informatievoorziening wordt er door de school aan kinderen aangeboden met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag?

.....
.....
.....

Wat voor informatievoorziening wordt er door school aangeboden aan de ouders van de kinderen met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag?

.....

.....

.....

Denkt u dat deze ondersteuning het seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen de school heeft verminderd/voorkomen? Zo ja, waaruit kunt u dit concluderen?

.....

.....

.....

Welke methode wordt er binnen de school gehanteerd met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag?

.....

.....

.....

Kent u een andere aanpak die gehanteerd kan worden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag?

.....

.....

.....

Welke manier van begeleiding vindt u geschikt om ouders mee in te lichten over de seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag?

.....

.....

.....

Welke manier van begeleiding vindt u geschikt om kinderen mee in te lichten over de seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag?

.....

.....

.....

Wat zou u willen aanbieden of uitvoeren om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen?

Wat zou u willen aanbieden of uitvoeren om seksueel grensoverschrijdend gedrag te signaleren?

Kunt u interventies aanbevelen in het geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag?

9.4 BIJLAGE 4: VOORBEELD TOESTEMMINGSVERKLARING

Toestemmingsverklaring

In samenwerking met Hogeschool Rotterdam (HR) en Bureau Frontlijn wordt er een onderzoek uitgevoerd over de seksuele ontwikkeling van het kind en de mogelijke begeleiding die er geboden kan worden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. De reden van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in waar ouders behoefte aan hebben en in welke vorm Bureau Frontlijn hierbij ondersteuning kan bieden.

Op heeft Senem Tekin, verbonden aan de Hogeschool Rotterdam, audio-opnames gemaakt ten bate van het onderzoek. Hierbij verklaar ik / wij (de naam of de namen van de persoon/personen), dat er vrijwillig is deelgenomen aan de audio-opnames en dat deze audio door de student mag worden gebruikt voor het onderzoek dat binnen Bureau Frontlijn wordt gehouden. **De student zal uw privacy waarborgen en er zullen geen namen worden opgenomen in zowel de interviews als in de resultaten.**

De student verklaart dat het audiomateriaal uitsluitend voor het onderzoek zal worden gebruikt.

Ikverleen toestemming, zodat mijn kinderen ook mogen deelnemen aan het onderzoek en ik geef toestemming dat er tijdens het interview een audio-opname wordt gemaakt.

☐ Naam kind 1.....

☐ Naam kind 2.....

☐ Naam kind 3.....

Handtekening respondent:

Handtekening onderzoeker:

9.5 BIJLAGE 5: TRANSCRIPTVOORBEELD OUDER, KIND, MEDEWERKER EN PROFESSIONAL

9.5.1 Transcript respondent A3

Vind je het goed als ik een geluidsopname maak?

A3: Ja.

Hoe vind je het op school?

A3: Goed gaan.

Wat is goed?

A3: Nouuu. Mijn cijfers zijn best wel hoog. Ja, maar soms zijn de juffrouws gemeen en ik ben ook gemeen.

Wat is gemeen?

A3: Gewoon brutaal.

Wat versta jij onder brutaal?

A3: Gewoon, niet hoe moet ik dat nou uitleggen. Gewoon als de juffrouw zegt bijvoorbeeld dat ik stil moet zijn en dat ik bijvoorbeeld doorpraat.

Wat zegt de juf dan?

A3: Dat ik echt stil moet zijn en dat ik anders uit de klas moet gaan.

Ga je wel vaker uit de klas?

A3: Ja.

Hoe vind jij dat?

A3: Nou, niet leuk.

Nee?

A3: Nee.

Oké. Wat vind je van de buurt waarin je woont?

A3: Ja, best wel leuk want je hebt hier heel veel vriendinnen, daar heb ik bijna nooit ruzie mee. Zijn hele goeie vriendinnen en meesten zijn ook van school.

Oké. Heb je vriendinnen in de buurt of op school waarmee je buiten speelt?

A3: Ja.

Weet je ook hoeveel vrienden en vriendinnen je hebt?

A3: Moet het van school en hier zijn of mag het ook zonder school zijn (Telt 1 2 3 4 5). Ja, ongeveer 5 ik heb nog twee vriendinnen. Ja, 3 vriendinnen. 2 woont achter Bas en eentje in Beverwaard.

Ja, dat mag ook?

A3: Dan heb ik er acht.

Wat vind je van de kinderen in de buurt?

A3: Ja lief, aardig, grappig.

Ja, en wat doe je met die kinderen?

A3: Ehmmm. Als er echt heel veel kinderen zijn spelen we verstoppertje of gewoon tikkertje ofzo. En dan doet iedereen echt mee.

Oké. Ehmmm je geeft aan dat je verstoppertje en tikkertje speelt? Doen jullie ook wat anders?

A3: Ja soms gaan we voetballen met de bal.

Praten jullie ook met elkaar. En wat praten jullie met elkaar?

A3: Gewoon grappige dingen en doen we soms grappige dingen ofzo.

Je moet er nu wel van lachen he?

A3: Ja hahahaha. Ja en dan doen we bijvoorbeeld zo zegmaar wie de eerste lacht is af.

Oké dat is ook leuk. Gebeurt er wel eens op school of in de buurt iets wat jij niet zo leuk vindt?

A3: Nee niet echt.

Ik heb 4 plaatjes die ik je wil laten zien en hierover wil ik graag met je praten. Ik laat een plaatje zien en zou ik van jou willen weten of jij dit goed of fout vindt. Ik wil ook graag weten waarom je het goed of fout vindt? En wat je ervan vindt? Zal ik beginnen met de eerste plaatje?

A3: Ja.

Mag je even kijken. Tijdens vadertje en moedertje spelen, zoent een meisje van 4 haar broertje van 5 op de mond. Vind jij het gedrag passen?

A3: Nee.

Waarom?

A3: Omdat dat dat niet echt bij het spel hoort.

Oké Waarom hoort het niet bij een spel?

Omdat het meestal, nou wij spelen meestal zeg maar dat als wij het spelen, dan gaat het zeg maar, ehmm dan doen we zeg maar een heks bij speelt dat die kind pakt.

Oké. En dat het past niet. Wat zou jij doen als dit bij jou zou gebeuren?

A3: Weet ik niet.

Nee.

A3: Volgens mij stoppen ofzo.

Owke. Heb je zelf weleens zoiets meegemaakt of iets anders wat je niet prettig vond of niet vond passen?

A3: Nee.

Heb je het wel eens bij iemand anders gezien of erover gehoord wat je niet prettig vond of niet vond passen?

A3: Nee.

Dan ga ik naar de volgende plaatje. Een meisje van 10 zit op de schoot van een volwassen man, deze streelt haar borstjes en ze vindt het best leuk. Vind jij het gedrag passen?

A3: Nee.

Waarom?

A3: Omdat dat niet hoort.

Waarom hoort het niet?

A3: Ehmm. Zo je stelt wel moeilijke vragen. Ehmmm. Nou omdat het echt niet kan soms ik weet het niet.

Weet je het niet. Wat zou je doen als dit bij jou zou gebeuren?

A3: De hand weghele en zeggen doi.

Heb je zelf weleens zoiets meegemaakt of iets anders wat je niet prettig vond of niet vond passen?

A3: Nee.

Heb je het wel eens bij iemand anders gezien of erover gehoord wat je niet prettig vond of niet vond passen?

A3: Nee, ook niet.

Nou dan ga ik weer naar de volgende plaatje. Een lerares leunt over een 15- jarige leerling. Vind jij het gedrag passen?

A3: Nou, er is niks ergs aan want je ziet ook dat de juffrouw doe gene gewoon helpt als je zo kijkt. *Ja of nee?*

A3: Ja, kan wel hoor.

Nou, je hebt ook uitgelegd ook waarom? Wat zou je doen?

A3: Nou, de je helpt me alleen dat is dan niet erg.

Dan ga ik naar de volgende plaatje.

Een jongen van 17 gluurt regelmatig in de doucheruimtes van de meisjes. Vind je het gedrag passen?

A3: Nee.

Waarom?

A3: Omdat dat gewoon niet kan. Je ziet dat de meisje gewoon aan het douchen is en dan kijkt iemand dat is toch niet leuk.

Ok. Wat zou je doen als dit bij jou gebeurt?

A3: Sooow. Ehmmm iemand roepen of zoiets. Dat doe gene kijkt of en dan als ik uit de douche ben zeggen, dat er echt camera's moeten niet in het douche maar gewoon beetje buiten de douche dat iemand moet kijken dat niemand kijkt niemand het doe.

Wat zou jij op dat moment doen als je ziet dat iemand kijkt?

A3: Als er een handdoek bij is dan een handdoek om doen op me.

Duidelijk. Heb je zelf weleens zoiets meegemaakt of iets anders wat je niet prettig vond of niet vond passen?

A3: Nee.

Heb je het wel eens bij iemand anders gezien of erover gehoord wat je niet prettig vond of niet vond passen?

A3: Nee

Nee. Heb je ook andere rare dingen in de wijk meegemaakt?

A3: Nee.

Oké. Nou, dan wil ik je bedanken.

9.5.2 Transcript respondent B3:

Gaat u akkoord met het opnemen van dit gesprek?

Ja hoor, ja.

Hoeveel kinderen heeft u, en wat zijn de leeftijden van uw kinderen?

4 kinderen, 13, 11, 7 en 6.

Hoe lang woont u in deze buurt?

12 jaar.

Wat vindt u van de buurt waarin u woont?

Vind ik heel erg achteruitgegaan.

Wat vindt u achteruitgegaan?

Heel veel kleine kinderen die rondlopen met zakmessen en elkaar lopen te bedreigen. Heel veel pesterijen, veel geschop en gedoe. Heel veel de laatste tijd.

Wat vindt u daar zelf van?

Nou, ik houd mijn kinderen afgelopen 2 jaar binnen. Niet meer alleen buitenspelen, ook de oudste twee niet.

Wordt er wat gedaan in de omgeving daarvoor?

Ja, de basisschool probeert er wat aan te doen, maar dat werkt niet echt. Het zijn toch meestal de ouders die ervoor moeten zorgen dat hun kinderen niet met messen rondlopen en moet zo een gedrag vertoont.

Oké. De volgende vraag was; hoe vindt u de buurt voor uw kinderen?

Ja, onveilig, onveilig.

Ja. Loopt u wel eens tegen problemen aan die te maken hebben gehad met uw kinderen en andere kinderen in de omgeving?

Ja.

Welke problemen waren dat?

Ze zijn meerdere keren bedreigd door leeftijdgenootjes met een zakmes, met ja.. er worden stenen naar ze aan gegoooid.

Wat was de reden van bedreiging?

Niet willen doen wat de andere kinderen zeggen.

Owké ja, kun je daar een voorbeeld over geven?

Als ze een spelletje aan het doen zijn en dat kind mag op dat moment niet mee doen dan pakt die een mes of dan gooit die een baksteen.

Wat doe jij daar tegen aan om die kinderen daar tegen te beschermen?

Ik ben eerst een paar keer naar de ouders gegaan, maar daar was niet verder met mee te praten en op een gegeven moment heb ik maar besloten om mijn kinderen weg te houden.

Owké duidelijk. Heeft u wel eens vragen over seksuele ontwikkeling van uw kinderen?

Nee ja, ikzelf niet. Omdat ik gewerkt heb in het kinderdagverblijf en daar komen er veel vragen op over de seksuele ontwikkeling. Dus als ik wat merk over mijn kinderen die ik zelf ook niet in mijn opleiding heb gehad of wat ik ook heb geleerd die ik niet bij mijn opleiding heb geleerd zeg maar. Dan moet ik toch maar ergens aan de bel trekken bij het centrum jeugd en gezin of zo.

Owké, dus als u iets niet weet dan zou u wel naar CJG, Centrum Jeugd & Gezin?

Ja.

Owke, dat is duidelijk. Wanneer u het begrip; seksueel overschrijdend gedrag hoort, waar denkt u dan aan?

Elk kind die onderzoekt zijn eigen, die heeft zijn eigen seksuele ontwikkeling en onderzoekt zichzelf, en dat soort dingen. Dan denk ik aan kinderen die ook echt voorwerpen gebruiken, of andere kinderen erbij betrekken of ja, intimideren om iets voor elkaar te krijgen.

Ja, ja dat is de vorm inderdaad. Denkt u dat er in de buurt problemen over seksueel overschrijdend gedrag afspeelt?

Ja.

Kunt u hier een voorbeeld over geven?

Nou er zijn bepaalde kinderen, bij ons in de buurt dan, een paar jongentjes die dan ook hun broek en onderbroek naar beneden doen en zeggen; "Trek e's aan me pipi." Of "Geef me e's een kusje op me pipi." Dat soort dingen, ja, dat vind ik gewoon te ver gaan.

Hoe oud zijn deze kinderen?

6, 7, 8. Ook van wanneer ik voorbij loop zeggen ze zo van; "Zo, je hebt echt een lekkere sanko! Mag ik er eens een keertje op zitten? Mag ik er een keertje op slaan?" Dan denk ik; je bent een kind van, een leeftijd van mijn kinderen. En dat is 6, 7, 8. Maar ze zijn meestal wel met een groepje oudere bij, 16 – 17-jarigen. Dat zal invloed hebben op dat kleine kind.

En ziet u ook met oudere kinderen seksueel overschrijdend gedrag?

Ik zie hen meer met elkaar klieren zeg maar. Aan elkaar zitten en dan wegrennen, maar alle 2 wel lachen. Maar ik heb niets opgevallen van; Oh, daar gebeurt iets wat een jongen en meisje helemaal niet wil. Het zijn meer gewoon, tieners, aan het klieren.

Heeft u behoefte aan ondersteuning van seksueel overschrijdend gedrag?

Voor mijzelf, niet. Maar wel zeg maar voor de buurt. Blijkbaar worden de kinderen niet aangeleerd wat wel en niet kan. En als jij bijvoorbeeld aan jouw piemel wil trekken dat dat allemaal leuk en aardig is, maar wel in je slaapkamer en achter gesloten deuren en hoeft niemand anders bij je zijn. Als jij je zelf wilt ontdekken moet het kunnen, maar blijkbaar wordt het hen niet aangeleerd dat het niet op straat kan of dat je het aan iemand moet vragen.

En in welke vorm zou dat kunnen gegeven worden?

Activiteiten met de kinderen waar dat dan ook in wordt gegeven. Beetje met een spelende wijze waar je beetje wordt geleerd, dit kan wel en dit kan niet. Maar dan moeten de ouders het daarmee wel eens zijn tuurlijk.

Owké, duidelijk.

9.5.3 Transcript respondent C1

Gaat u akkoord met de opname van dit gesprek?

Ja.

Hoeveel cliënten heeft u aan De dadeltuin en de Groene Tuin?

3.

Kun je aangeven hoeveel kinderen deze cliënten hebben?

De ene heeft 4 kinderen, de andere heeft 3 kinderen en de andere heeft, even denken hoor in totaal ook 4 kinderen. En als heeft de volgende heeft tweede die eentje uit huis heeft woont.

Heb je bij deze cliënten seksueel grensoverschrijdend gedrag signaleerd of hierover gesproken?

Ja, met twee cliënten hebben ze te maken gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag of uitgevoerd.

Kun je hier meer over vertellen? Welk seksueel grensoverschrijdend gedrag?

Bij een van de gezinnen de zoon, jongste kinderen, nou ja die is nogal sexueel expliciet in zijn communicatie en met seksueel filmpjes over zijn moeder laten zien die zijn moeder had opgenomen, naar vieze tv-programma's kijken.

Kun je voorbeeld over geven over de plaatjes?

Gewoon, eigenlijk een beetje pornografiefilmpjes die hij zelf kijkt. En in een video daar ligt de moeder in haar bh en ondergoed op de bank en dat liet hij, dat hij gefilmd en dat liet hij zien.

Aan wie liet hij het zien?

Aan mij.

En hoe oud is het kind?

Hij is 6.

Je geeft aan dat er twee cliënten waren en wat is bij de andere cliënt aan de hand geweest?

Bij de andere is de dochter zelf seksueel misbruikt en of te maken gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Heb je hier meer informatie over?

Nee, niet expliciet nee.

Oké. Ehm, weet jij ook hoe de cliënt heeft gehandeld?

Bij de jongetje van zes, daar gaat moeder zelf nog mee lako niet mee om ze vinden het het wel grappig eigenlijk.

Oké. Kan je daar meer over vertellen?

In de begeleiding dan laat haar zoontje filmje zien en dan probeert ze hem nog aan te spreken, maar eigenlijk is het nog lachend: Ha, dat moet je niet zien he, zulke filmpjes moet je niet laten zien. Maar

ze spreekt hem niet echt goed aan op zijn gedrag, wat er eigenlijk nou precies aan de hand is wat hij niet mag doen en niet kan doen op zijn leeftijd.

Owké, bij de andere waar seksueel misbruik is geweest, hoe is moeder daarmee omgeweest?

Moeder praat veel met dochter en wat moeder heeft verteld tegen mij: dat het is een heel gevoelig onderwerp maar haar dochter heeft wel hulp gehad in ieder geval.

Weet je ook wat voor hulp?

Ja, van een gezinscoach toen die tijd.

Owké.

Ik weet niet exact welke instelling, daar niks over vertellen.

Heeft Bureau Frontlijn hierin wat betekend?

Nee.

Heb je als coach hierin begeleiding geboden?

Meestal gaat het iets te ver en stel dat het uit het hand loopt, dan verwijzen we door naar CJG.

Beschikt Bureau Frontlijn over hulpbronnen om seksueel grensoverschrijdend gedrag bespreekbaar maken?

Nee, niet veel.

Weet je ook waar Bureau frontlijn behoefte aan heeft? Heb je daar een idee bij?

Nou, ik denk vooral dat er gerichte trainingen gegeven worden aan ouders zijn. Bureau Frontlijn heeft niet echt richtlijnen over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Zinvol dat het handig is dat er informatie komt, zodat ze weten ook hoe studenten kunnen handelen die der mee te maken hebben.

Nou, duidelijk. Dank je wel!

9.5.4 Transcript respondent D1

Gaat u akkoord met het audio-opnamen van dit gesprek?

Ja, absoluut.

Hoelang bent u al leerkracht op deze basisschool?

Drie jaar.

Welke groep geeft u momenteel les?

Groep acht.

Geeft u les over seksuele ontwikkeling?

Ja, ik geef aan de meisjes en de mannelijke docent geeft aan de jongens les.

Waarom is dat zo, dat meisjes en jongens apart zijn?

Ja, wij zijn islamitische basisschool en de jongens krijgen op de islamitische wijze seksuele voorlichting en de meisjes op een hele andere manier.

En wat kunnen wij daarbij voorstellen?

Ja, in de islam hebben de meisjes andere regelingen wat betreft seksuele onderwerpen en de jongens hebben andere regelingen en dan bij elkaar toevoegen is een beetje taboe.

Dat heeft te maken met geloof?

Ja.

Wat wordt er precies aangeboden?

Van A tot Z eigenlijk alles, alles er wordt ook filmpjes bekeken en najah van ongesteldheid tot vrijen tot vriendjes hebben tot kinderen baren, alles.

Oké, dus ze krijgen en hoe vaak krijgen ze daar les van?

Vijf lessen per jaar. De groepen zeven en de groepen acht. De jongere klassen krijgen geen les.

Is hier ook een aparte methode voor?

Ehh. Ja, onze godsdienstleerkracht heeft een boek ontworpen. Een dun boekje en daaruit geven we les.

En hoe heet het boekje?

Ik zou het niet weten.

Zou ik die boek van je kunnen krijgen? Is dat mogelijk?

Nee. (Knikt nee)

Owké, dat duidelijk. Zijn de kinderen in uw klas geïnteresseerd in de seksuele ontwikkeling?

Ja.

Hoe merkt u dat?

Ja, ze komen met allerlei vragen en ze vinden elkaar leuk, ze vragen mekaar verkering. Ja en dat soort dingen vaak eigenlijk.

Heeft u of een collega van u weleens seksueel grensoverschrijdend gedrag gesignaleerd binnen school?

Nee, nee.

Wat voor informatievoorziening wordt er door school aangeboden met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag aan kinderen?

Informatievoorzieningen, nou we kijken sowieso filmpjes, we werken uit een boek en hoe zal ik het zeggen. De kinderen krijgen ook één lesuur per week godsdienstles, daarin wordt ook eigenlijk klein beetje daarover gepraat, op een globale manier.

Wat voor informatievoorziening wordt er door school aangeboden aan de ouders van de kinderen met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag?

Ja, ouders die krijgen ook een keer in het jaar. Ouders van groep zeven en acht krijgen een keer in het jaar seksuele voorlichting, daar wordt verteld wat de kinderen eigenlijk krijgen in de les.

Dus, ouders worden op de hoogte gesteld wat de kinderen krijgen?

Absoluut. Ja, want ouders. Want er zijn ouders die zeggen, “Mijn kind mag dat info niet krijgen”, maar dan vertellen wij ze: “We geven het op een islamitische wijze”. Het is heel fijn voor ouders om te weten wat de kinderen krijgen.

Is het weleens gebeurd dat een ouder niet mee akkoord ging?

Ja, er was een ouder vorig jaar, hij vond het niet goed, “Ik wil niet dat mijn kind weet wat verkering is, hoe ermee omgegaan worden. Want zo ga je juist stimuleren om het juist te doen”, zei die ouder. Het was moeilijk om hem te overtuigen.

En hoe hebben jullie het gedaan?

Nou, door te vertellen hoe we het eigenlijk geven. Op een islamitische wijze en hoe het kind ermee moet omgaan. Nou uiteindelijk is de ouder toch akkoord gegaan.

Denkt u dat deze ondersteuning, het seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen de school heeft verminderd/voorkomen?

Ja, ja, denk het wel.

Waaruit kunt u dit concluderen?

Ja, door het gedrag van kinderen eigenlijk, want ze weten dat verkering nemen op jongere leeftijd, maar ook op latere leeftijd. Dat het eigenlijk niet mag vanuit het geloof en dat ze mekaar leuk vinden, dat ze verliefd zijn, dat zijn normaalste dingen van de wereld. Dermee iets doen, dat gaat dan te ver volgens ons geloof, dat weten ze. Die stap maken ze ook niet.

Welke methode wordt er binnen de school gehanteerd met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag?

We hebben geen speciale methode, de godsdienstleerkracht heeft een boekje ontworpen en alle informatie verzameld daar een boekje van gemaakt. We hebben geen specifieke methode.

Weet je ook waaruit hij het heeft gebaseerd?

Islamitische bronnen.

Waar kunnen we aan denken?

Ja, uit de Koran, boeken van leerden en kinderboeken.

Kent u een andere manier van aanpak die gehanteerd kan worden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag?

Een ander manier van aanpak, een ander manier van aanpak of methode?

Ik denk, dat de manier wat wij hanteren voldoende is. We kijken ook filmpjes in de klas, educatieve filmpjes, dat vind ik wel voldoende, want als we meer geven, dan gaan ze juist, dan vinden ze het juist normaal vinden en nu met vijf lessen is het voldoende denk ik. Ze weten waar ze aan toe zijn. Dus ik denk een andere manier nee. Ik vind het zo goed.

Welke manier van begeleiding vindt u geschikt om kinderen in te lichten over de seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag?

Welke manier van begeleiding vindt u geschikt om ouders in te lichten over de seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag? Dit kan ook op een andere basisschool zijn. Welke manier zou je geschikt vinden?

Ook eigenlijk een voorlichting geven. Misschien niet een keer, maar twee keer. Voornamelijk aan de bovenbouw.

Zou het inhoudelijk moeten?

Ja, inhoudelijk.

Dat ouders ook dezelfde voorlichting krijgen als kinderen?

Ja, absoluut.

In welke wijze zou je het zelf doen?

Zoals ik het aan de kinderen geef. Ja, sommige ouders weten het niet. Er zijn heel veel onwetende ouders om het grof te zeggen.

Is het dat de ouders het niet weten of het niet kunnen vertellen?

Ja, dat heeft te maken met cultuur. Ouders gaan niet makkelijk naar hun kinderen seksueel voorlichting geven of een seksueel lesje geven, dat doen ze niet, dat is taboe. Volgens de islam mag het wel, volgens de cultuur niet. Mijn ouders hebben mij ook niet verteld, ik heb alles in de moskee geleerd of op school geleerd. Ja, dan denk ik dat de leerkracht alles openbaar moet maken.

Is het alleen de taak van de leerkracht denk je?

Nee, absoluut niet, maar ik weet dat ouders daar heel weinig doen met de kinderen.

Wat zou u willen aanbieden of uitvoeren om seksuele grensoverschrijdend gedrag te voorkomen?

Ja, nou ik zei al de manier hoe wij het nu doen. Ik vind vijf lessen per jaar weinig. Ik zou er tien uur van maken. We kijken heel veel filmpjes, we luisteren naar ervaringen van kinderen, dat vind ik heel fijn.

Wat zijn de ervaringen en hoe bedoel je dat?

De kinderen komen dan los van: "Joh, ik ben ook voor het eerst ongesteld geworden, ik heb het zo meegemaakt, ik vind ook een jongen leuk, ik weet daar niet mee om moet te gaan, dat wat moet ik dan?", dat gaan ze dan vertellen.

Heeft dat ook te maken met het apart zijn van jongens en meisjes?

Tuurlijk, absoluut, dat gaan ze niet bij bijzijn van jongens vertellen. We zijn alleen maar met meiden. De juf is een vertrouwenspersoon voor ze, dan komen ze los.

Is dat ook een methode wat op openbare, christelijke en katholieke scholen kan toepassen, denk je?

Ik vind van wel, meisjes die willen misschien wat vertellen die jongens niet hoeven te weten, bij bijzijn van jongens gaan ze dat niet vertellen. Onderling met meisjes kunnen ze alles vertellen, dat ze alles kwijt kunnen.

Wat zou u willen aanbieden of uitvoeren om seksuele grensoverschrijdend gedrag te voorkomen?

Op een islamitische wijze seksuele voorlichting geven aan kinderen.

Oké, en dat is?

Hoe het geloof over denkt.

En hoe denkt de geloof erover?

Ik zal eerlijk zijn voor het huwelijk, geen seksueel contact, dat moet de kinderen weten. Ik heb zelf bewust voor een islamitische school gekozen omdat ik zelf een islamiet ben. Ik ben van mening dat kinderen het ook moeten weten, dat voor het huwelijk geen seksueel contact met iemand anders.

En als jij een Nederlandse meisje of een jongen die niet islamitisch is?

Dan zou ik een globaler lesje geven.

Daar zal je rekening mee houden?

Absoluut, daar zou ik rekening mee houden.

Wat zou u willen aanbieden of uitvoeren om seksuele grensoverschrijdend gedrag te signaleren?

Ik observeer leerlingen weleens, zo een vragenlijst hoeft allemaal niet. Het is gewoon de leerkracht en de groep, waar ik de leerling moet observeren, in de klas, buiten en in de gym. Ik denk dat het wel voldoende is, mocht een leerling zijn. Met een uitzondering, dan ga je wel een signaleringslijst toepassen, anders hoeft het niet. Ik denk dat de observatie voldoende is.

Kunt u interventies aanbevelen in het geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag?

Ja, ik zal het absoluut aanbevelen. De interventie die wij gebruiken, die is eigenlijk voor onze school en andere drie scholen, die gebruiken het ook. Het is echt bedoeld voor islamitisch onderwijs. Een openbare school zou er weinig aan hebben. Er staan stukjes uit de Koran en hoe de profeet ermee omging. Ik denk niet dat op een christelijke school er wat aan heeft?

9.6 BIJLAGE 6: UITLEG OVER DE PLAATJES/ SITUATIES

Voor de interviews met de kinderen is er bewust gebruikgemaakt van plaatjes die het boek *Vlaggensysteem* heeft ontworpen. Deze plaatjes stellen seksueel grensoverschrijdend gedrag voor. Ik heb hierbij aan de respondenten A gevraagd of ze het gedrag passend vonden en waarom wel of waarom niet. Ik geef per plaatje een beschrijving van waarom het gedrag wel of niet gepast is. De plaatjes zijn in de volgende tabel beschreven en uitgelegd:

	Een lerares leunt over een 15-jarige leerling heen.	Dit is volgens <i>Vlaggensysteem</i> iets wat wel wordt geaccepteerd door veel volwassenen en ouders. Alleen aan de gezichtsuitdrukking van het kind is te zien dat hij het niet prettig vindt. Hierdoor kun je het gedrag benoemen als ongeschikt of juist wel geschikt. Dit een situatie die wel en niet kan. De reactie die kinderen kunnen geven volgens <i>Vlaggensysteem</i> in deze situatie is dat je tegen de leerkracht moet zeggen dat je het niet fijn vindt.
	Een meisje van tien zit op de schoot van een volwassen man. Deze streelt haar borstjes en ze vindt dat leuk.	Het kind vindt het gedrag van de volwassen man prettig. Dit toont aan dat het gedrag vrijwillig is en dat allebei de partijen het goed vinden. Alleen omdat het kind het onderscheid nog niet kan maken wat wel en niet kan, is er geen sprake van wederzijdse toestemming. De leeftijden van de man en het kind verschillen meer dan acht jaar, waardoor dit ook niet als gelijkwaardig kan worden gezien. De reactie die kinderen kunnen geven volgens <i>Vlaggensysteem</i> is zeggen dat de man niet aan de borsten mag zitten.
	Een jongen van 17 gluurt regelmatig in de doucheruimtes van de meisjes.	Dit gedrag is absoluut niet te accepteren volgens het boek. Deze situatie overschrijdt de zes vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag die in de literatuurstudie zijn beschreven. De reacties van kinderen kunnen volgens <i>Vlaggensysteem</i> als volgt zijn: zonder toestemming naar de meisjes kijken mag niet; die jongen respecteert de privacy niet; en het zwembad moet de jongen een verbod geven om naar het zwembad te komen.
	Tijdens vadertje en moedertje spelen zoent een meisje van vier haar broertje van vijf op de mond.	De situatie op de afbeelding is leeftijdsadequaat. Dit gedrag is gepast gedrag binnen de kleuterfase. Kinderen experimenteren met seksuele activiteiten en dit wordt doelbewust gedaan. De mogelijke reacties die het boek beschrijft, zijn of geen reactie geven of lekker zoenen en knuffelen.

De plaatjes met de situaties zijn afkomstig uit het boek *Vlaggensysteem* en zijn gebruikt voor onderzoeksdoeleinden.

9.7 BIJLAGE 7: RESULTATEN IN HORIZONTALE VERGELIJKING

Resultaten deelvraag 1:

Tegen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen ouders aan, die kinderen hebben tussen de zes tot veertien jaar en die op OBS De Rood zitten en die wonen aan Straat één en Straat twee?

Resultaten respondenten B

	Antwoord Respondent B1	Antwoord Respondent B2	Antwoord Respondent B3	Antwoord Respondent B4	Antwoord Respondent B5	Antwoord Respondent B6	Bevindingen onderzoeker
Loopt u weleens tegen problemen aan die te maken hebben gehad met uw kind(eren) en de kinderen in de omgeving? Zo, ja. Welke problemen?	Ja. Een keer met mijn dochter en buurmeisje, een Nederlands buurmeisje met mond vechten. Maar ik heb niet gehoord, later ik heb gehoord maar ik heb niet gehoord later ik heb gehoord maar ik niet meedoen. Ik heb niks gedaan alleen kijken. Maar die buurvrouw moeder van de buurmeisje gelijk meedoen en samen met haar dochter mond vechten met mijn dochter. Ik vind niet leuk kinderen ruzie na 5 min weer spelen. Ik zeg voor mijn dochter, "Schat niet doen asjeblijft even rustig, even kom huis, even water drinken wij samen even praten", maar mijn dochter heeft ADHD, luister mij niet omdat heel erg boos. Ik laat los even geduld, alleen kijken en daarna niks gebeurd mijn dochter half uur later thuis komen en wij samen praten beetje water geven beetje	Ja, dat hebben ze wel een keer gehad. Pesten, soms hebben de meisjes ruzie met andere meisjes en dan komt die moeder, "jouw dochter heeft dit gedaan". Laatste tijd is ze rustiger, ik zei tegen m'n dochter, "Niet met haar gaan want het schiet niet op met die." De moeder kwam vaak naar mij en ook soms gaat die moeder naar beneden schreeuwen van, "Dit mijn kind! Mijn kind!" Ze denkt alleen aan haar kind, ze vergeet dat haar dochter ook slechte dingen doet. Ze pest ook mijn kind. Toen zei ik tegen mijn dochter, "Niet met haar omgaan, ga met een andere vriendin want het houdt niet op." En nu de laatste tijd heb ik geen	Ja Ze zijn meerdere keren bedreigd door leeftijdgenootjes met een zakmes, met ja.. er worden stenen naar ze aan gegooid. Wat was de reden van bedreiging? Niet willen doen wat de andere kinderen zeggen. Ok, ja, kun je daar een voorbeeld over geven? Als ze een spelletje aan het doen zijn en dat kind mag op dat moment niet meedoen, dan pakt die een mes of dan gooit die een baksteen.	Nee alleen ja soms vechtpartijtjes maar. Ik weet niet of het heel relevant is. Ja de oudste die heeft dan wel vechtpartijtjes en sommige kinderen. Er was een tijdje geleden, hij had ruzie met een jongetje uit de flat en dat ventje pakt een bier, een kapot bierflesje uit de bosjes en die komt zo naar hem toe. Hoe vond je dat? Hij heeft het wel goed opgelost hij zegt, "Ik heb het uit zijn handen geslagen en hij had hem op de grond getrapt". Ja maar dat mag ook niet maar ja die dingen dat denk ik wel van oké.	Ja, mijn kinderen hebben natuurlijk ook wel eens ruzie en ja, op het moment als je naar de ouders, ook naartoe stap, dan gebeurd er heel weinig aan, dat zijn wel problemen waar ik tegen aan loop. Ik bedoel op het moment dat ik als ouder zijnde naar een ouder van een ander kind gaat, om te vertellen wat er gebeurt en dus ook aangeeft zowel mijn kind als haar kind fout zitten en daar dus vervolgens geen gesprek mee te starten is, dat vind ik wel een probleem. Hoe spreek je een ouder dan aan? Nou ja, voorbeeld. Ik ben hier toen in een flat naar iemand toe gegaan met de bedoeling dat, nou ja haar kind mijn kind in een kar zo de weg opduwde en het enige antwoord wat ik toen kreeg van: "Ja, daar kan ik niets aandoen". Op dat moment werd ik ook boos. Wat heb je toen gedaan?	Ehh. Een keer bij school pesten en een keer en nee, drie keer speeltuin slaan mijn zoon Jouw zoon. Hoe vond je dat? Ja, ik vond niet leuk. Heeft u wat gedaan? Met zijn moeder praten. Heeft dat opgelost? Ja.	De respondenten B geven aan dat zij weleens tegen problemen zijn aangelopen met betrekking tot hun kinderen. De respondenten geven aan dat deze problemen over het volgende gaan: - Ruzie - Bedreiging - Op een onveilige manier stoeien - Woordwisselingen - Vechtpartijen De respondenten geven aan dat er niet te praten valt over het gedrag van een ander kind met de ouders. De respondenten geven aan dat het snel uit de hand kan lopen en kan eindigen in ruzie, waardoor er vaak niets uitgesproken wordt.

	kroelen, beetje rustig en daarna ik uitleggen. “Kijk als iemand tegen jou iets zeggen, even denken en dan praten en dan gelijk boos”. Een beetje uitleggen en daarna niks gebeurd. Gebeurt zulke problemen vaker in de buurt? Ja heel vaak. Hoe vaak gebeurt het? Elke dag in de zomer, winter kinderen niet buiten spelen. Ja, in de zomer vaak gebeurd gelukkig ik heb een buurrouw Nederlands, buurvrouw zij is echt volwassen, echt goed denken. Ze heeft ook vier kinderen maar goed opletten haar kinderen zelf en andere kinderen ook. Hee niet doen he. Netjes doen, maar netjes bijvoorbeeld niet doen he meisjes niet goed. Als je iets gebeurt, bijvoorbeeld als andere buurt jongens vaak hier komen. Als iets gezien beveiligen andere kinderen ook. Niet eigen kinderen andere kinderen ook.	problemen.			Ik heb toen ook gewoon echt met een verheffende stem, heb ik gezegd van: “Joh, luister dan, levens gevaarlijk voor hetzelfde geld komt er een auto aan en mijn kind ligt eronder, omdat u uw kind niet wilt waarschuwen daarvoor”. Ja, als daar op een gegeven moment niet mee te praten valt, dan loop maar gewoon weg want anders word het gewoon een knallende ruzie. Met knallende ruzie bedoel je? Nou ja, dan ik zou der echt geslagen hebben.		
Vraag 3: Denkt u dat in de buurt het probleem van seksueel grensoverschrijdend gedrag zich afspeelt? Zo, ja. Kunt u hier voorbeeld(en) van geven?	Ja ja. In de buurt een keer gebeurd in de lift kind van vier jaar. Mijn buurvrouw zo echt slecht iets gedaan tegen mijn buurvrouw, maar kind is nog vier hoe kan dat. Hoe weet. Ja in de lift met kind samen in de lift en tegen mijn buurvrouw met groot stok zo maken. Dat als geslacht. Ik zie wat u doet . Dat hij de	Ik denk het wel maar ik zie niks! Maar.. ik denk het wel. Er lopen hier soms jongens met meisjes buiten, van 15 tot 16 jarige, soms zie ik ze hier. Wat doen ze? Met die jongens lopen lachen, dan gaan ze om de hoek, lopen. Dan denk ik	Ja. Nou er zijn bepaalde kinderen, bij ons in de buurt dan, een paar jongentjes die dan ook hun broek en onderbroek naar beneden doen en zeggen; “Trek e’s aan me pipi.” Of “Geef me e’s een kusje op me pipi.” Dat soort dingen, ja, dat vind ik gewoon	Soms wel op die school? Bij mijn middelste dochter in de klas zit een jongetje die wel rare gebaartjes naar meisje kan maken. Achter meisjes staan en dan een seksueel gerelateerde bewegingen maakt. En dat heb ik ook aangekaart in de klas en de juffen zijn daar	Ja, Kun je daar voorbeeld voor geven? Je komt heel vaak gebruikte condoom tegen, die gewoon buiten open en bloot op straat liggen. Ja, kijk dan weet ik niet of het van allebei de kanten gewenst, maar je hoort ook heel vaak over aanrandingen en verkrachtingen en noem het maar op. Heb je wel eens iemand	Ja. Een man twee, misschien twee maanden geleden, dat het een pedofiel hier probeert met kinderen te pakken. Ik laat mijn kinderen niet alleen naar speeltuin. Ja wat kan ik. Heeft u uw kinderen ook ingelicht?	De zes respondenten B geven aan dat er weleens seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden in de buurt. De ouders geven de volgende voorbeelden: - Een jongetje van vier dat een stok als geslachtsdeel gebruikt in de lift tegenover een volwassen vrouw. - Kinderen van 15 tot 16 jaar die in de buurt lopen en verkering hebben met meisjes uit een andere buurt.

	stok als geslachtsdeel uitbeeld? Ja tegen mijn buurvrouw mijn buurvrouw zegt: "Een kind van vier jaar hoe weet". Mijn buurvrouw heeft ook drie kinderen. Zij ook nog nooit gezien andere burens ook niet zij zegt tegen mij beetje raar. Misschien in de familie heel normaal. Misschien kijk 13, 14 in de puberteit kan misschien maar echt vier jaar echt klein he.	gelijk; "Die zijn gewoon verliefd op elkaar." Ok, zijn het ook jongens die veel ouder zijn dan die meisjes of zijn ze.. Nee! Even oud. Die leeftijd van 16 – 15. Ja zoiets. Noemt u dat een grensoverschrijdend gedrag, als ze verliefd zijn? Ja ik vind het geen gezicht zo. Je doet het stiekem, jouw ouders zien jou niet, snap je? Ik weet dat deze meisjes van een hele andere buurt komen. Ze wonen hier niet, ze weten dat hun ouders en hun broers hen niet zien. Dus eigenlijk vind ik het niet goed.	te ver gaan. Hoe oud zijn deze kinderen? zes, zeven, acht. Ook van wanneer ik voorbij loop zeggen ze zo van; "Zo, je hebt echt een lekkere sanku! Mag ik er eens een keertje op zitten? Mag ik er een keertje op slaan?" Dan denk ik; je bent een kind van, een leeftijd van mijn kinderen. En dat is zes, zeven, acht. Maar ze zijn meestal wel met een groepje oudere bij, 16 – 17 jarige. Dat zal invloed hebben, op dat kleine kind. Ik zie hen meer met elkaar, klieren zeg maar. Aan elkaar zitten en dan weg rennen, maar alle 2 wel lachen. Maar ik heb niets opgevallen van; Oh, daar gebeurt iets wat een jongen en meisje helemaal niet wil. Het zijn meer gewoon, tieners aan het klieren.	wel mee bezig. Dat wel. En wat doen ze daar aan? Als het goed is met de ouders praten. En ook met buitenspelen willen zij hele tijd de meisjes in de bosjes roepen. Het is wel een kind van vier/ vijf jaar, die andere meisjes roept. Ik heb mijn dochter duidelijk gemaakt dat dat niet mag en als ze dat doen moeten ze gewoon naar de juffrouw of naar mij. Alleen speelt ze niet buiten.	gehoord in je omgeving die is verkracht of aangerand? Ik ben zelf nu even denken hoor, vier jaar geleden vijf jaar geleden ben ik verkracht en dan wel bij de Bijerlandse laan. Maar ja, hier in de buurt heb ik niet veel over gehoord. Maar ja, zoals ik wel zeg overal. Nou ja, overall is wel overdreven, maar je komt wel heel vaak gebruikte condooms tegen op straat. Wil je ook vertellen wat je hebt meegemaakt? Ik ben zelf als kind seksueel misbruikt door mijn stiefvader en daar heb ik dan een kind van. Ja, ik denk wel dat je zo iets mee heb gemaakt, dat je wel gouv genoeg kan zien of te wel of niet iets speelt bij je eigen kind. Je bent meer alert zeg maar. Waar zijn je ouders toen heen geweest? Ja, mijn moeder was toen aan het werk of wij waren op de camping. Waren je ouders op de hoogte, of je moeder op de hoogte? Ja, ze heeft denk ik wel een vermoeden gehad, maar eigenlijk heeft ze der kop in de zand gestoken en is ze verder gegaan. Zou jij dat ook met je kinderen doen? Nee absoluut niet.	Ja zeker Wat heeft u gezegd? Ik zeg tegen mijn dochter: "Mag niet naar buiten alleen mag niet. Als iemand wil jou vragen, gewoon rennen en schreeuwen". - Een paar jongetjes van zes, zeven en acht jaar die hun broek en onderbroek uittrekken en dit hebben getoond aan respondent B3. Ze hebben ook gevraagd om kusjes op hun geslachtsdeel. - Kinderen van zes, zeven en acht die respondent B3 willen versieren en zeggen: "Mag ik er eens een keertje op zitten? Mag ik er een keertje op slaan?", waar ook oudere kinderen bij zijn van 16 en 17 jaar. - Kinderen die elkaar klieren en aan elkaar zitten, wel is door respondent duidelijk gezien dat allebei de kinderen lachten. - Een jongen uit de klas die obscene gebaren maakt en achter de meisjes gaat staan en seksueel gerelateerde bewegingen maakt. - Kinderen van vier/vijf jaar worden door hun klasgenoten in de bosjes geroepen. - Respondent B5 komt gebruikte condooms op straat tegen. De respondent geeft aan niet te weten of het dan gaat om gewenste of ongewenste seksuele gemeenschap. - Respondent B5 is zelf verkracht aan de Bijerlandse laan. - Respondent B5 is zelf als kind seksueel misbruikt door haar stiefvader en heeft hier een kind van. - Respondent B6 geeft aan dat er pedofielen in de buurt zijn die kinderen proberen te pakken.
--	--	---	--	--	---	--

Resultaat Respondenten C interviews:

	Antwoord Respondent C1	Antwoord Respondent C2	Antwoord Respondent C3	Antwoord Respondent C4	Bevindingen
Heb jij bij deze cliënten seksueel grensoverschrijdend gedrag gesignaleerd of met de cliënt hierover gesproken? Zo ja, zou je kunnen uitleggen over het seksueel grensoverschrijdend gedrag dat speelt?	Ja, met twee cliënten hebben ze te maken gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag of uitgevoerd. Bij een van de gezin, de zoon, jongste kinderen. Nou ja, die is nog al seksueel expliciet in zijn communicatie en met seksueel filmpjes, over zijn moeder laten zien, die zijn moeder had opgenomen. Naar vieze tv programma's kijken. Kun je voorbeeld over geven over de plaatjes? Gewoon, eigenlijk een beetje pornografie filmpjes, die hij zelf kijkt en in een video daar ligt de moeder in haar bh en ondergoed op de bank en dat liet hij, dat hij gefilmd en dat liet hij zien Aan wie liet hij het zien? Aan mij. En hoe oud is het kind? Hij is zes. Je geeft aan dat er twee cliënten waren en wat is bij de andere cliënt aan de hand geweest Bij de andere is de dochter zelf seksueel misbruikt en of te maken gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Heb je hier meer informatie over? Nee, niet expliciet nee.	Ehh, ja, wil je gelijk weten wat voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. De jongste dochter ging tijdens de tweede gesprek en ging rondjes door de huis lopen en die wou de kleren niet meer aantrekken. Owke, Wat heb je hiermee gedaan? Op den duur was Hidde, want ik was met hem op huisbezoek. Want, die was effe met mevrouw wat aan het doen. Toen ben ik naar de dochter toe gegaan om dochter aan te kleden, omdat moeder meerdere keren had gevraagd: "Joh, trek je luiers aan trek je kleren aan". Maar dat wilde dochter niet, maar ik kreeg het ook niet voor elkaar Heb je met de moeder hierover gesproken? Ja, moeder gaf gelijk aa, toen haar dochter bloot door het huis liep dat ze hele dagen en dat deden me andere kinderen ook. "Daar groeien ze zelf over heen", zei de moeder.	Nee, maar ik weet wel dat er bij de kinderen op school een hotte item is. Dat het op schoolplein wel gebeurt, maar ik moet zeggen dat ik niet alle cliënten zelf begeleid. Bij eentje is er een vermoeden, bij eentje is het in het verleden gebeurd. Kun je uitleggen over welke seksueel grensoverschrijdend gedrag het gaat? Betasten broertjes en zusjes. Op plekken waar normaal gesproken, waar kinderen niet aan horen te zitten. Bij andere waar het vermoede is? Ja, dat was op school weer die was op school had die het tenminste werd gezegd dat hij zijn klasgenootjes had betast.	Nee, niet gesignaleerd maar ook niet over gesproken. Jewel, bij een cliënt wel, die heeft een dochter die verstandelijk beperkt is, die heeft verteld dat ze vermoedt, dat ze een vermoeden had dat haar dochter, ja, seksueel misbruikt is. Want de dochter woont in een woonvorm, de dochter kwam een keer thuis, die had last van haar geslachtdeel en de moeder heeft, wie weet misschien is er sprake van seksueel misbruik en er was er een keer. De dochter wordt opgehaald door de chauffeur, door de buschauffeur en een dag kwam de dochter aan met geld, toen vroeg ze, "Hoe kom je aan die geld?", toen zei de dochter, "Ik heb het van de buschauffeur gehad".	De vier respondenten C geven aan dat er bij een of twee cliënten wel eens seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden. De respondenten C hebben de volgende seksueel grensoverschrijdende gedragingen gesignaleerd of met de cliënten hierover gesproken: - Een kind van zes dat seksueel expliciete video's van zijn moeder maakt en dit toont aan respondent C. - Een kind van zes dat pornografiefilms kijkt. - Een kind van 12 dat seksueel is misbruikt. - Een kind van twee dat in zijn blootje door het huis loopt tijdens het tweede gesprek waarbij een mannelijke en vrouwelijke medewerker aanwezig waren. - Een zusje en broertje die elkaar betasten op plekken waar dat niet hoort. - Het betasten van een klasgenoot. - Vermoeden van seksueel misbruik van een verstandelijk gehandicapt meisje door de buschauffeur.

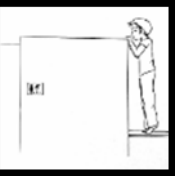
Indien er seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft afgespeeld: Weet jij hoe de cliënt dit heeft behandeld?	Bij de jongetje van zes, daar gaat moeder zelf nog mee lako, niet mee om. Ze vinden het wel grappig eigenlijk. Owke, kan je daar meer over vertellen? In de begeleiding, dan laat haar zoontje filmpje zien en dan probeert ze hem nog aan te spreken, maar eigenlijk is het nog lachend, "Ha, dat moet je niet zien he, zulke filmpjes moet je niet laten zien". Maar ze spreekt hem niet echt goed aan op zijn gedrag. Wat er eigenlijk nou precies aan de hand is, wat hij niet mag doen en niet kan doen op zijn leeftijd. Owke, bij de andere waar seksueel misbruik is geweest. hoe is moeder daarmee om geweest? Moeder paraat veel met dochter en wat moeder heeft verteld tegen mij, dat het is een heel gevoelig onderwerp is, maar haar dochter heeft wel hulp gehad in ieder geval Weet je ook wat voor hulp? Ja, van een gezinscoach toen die tijd. Ik weet niet exact welke instelling, kan daar niks over vertellen.	Ze heeft voornamelijk het gedrag genegeerd.	Bij eentje, een aansluitend organisatie bij betrokken geraakt. Bij de andere weet ik niet. Toen der tijd, zat ik er niet bij. Welke organisatie is dat? Dat weet ik niet, Ik zou het moeten opzoeken.	De dochter die woont bij Fiseo, dit is een woonvorm. Moeder gaf aan, dat ze met Fiseo heel erg in gesprek is gegaan en dat hun hebben onderzoek, enz. Ja, gewoon met dochter in gesprek gaan, kijken en ze kunnen de buschauffeur niet beschuldigen. Ze hebben geen bewijs. Tis, is een vermoede en dat hun nog steeds in de gaten houden en nog steeds aan de slag gaan. Is de buschauffeur op de hoogte? Nee nog steeds niet. Weet je ook hoe de cliënt precies heeft gehandeld, in deze situatie? Ja, mijn cliënt heeft gelijk bespreekbaar gemaakt met de contactpersoon van fiseo, met de begeleidster van fiseo. Weet je ook of ze zich geholpen? Ze, voelde zich ook geholpen, want ik heb gevraagd, of ik hulp kon bieden en toen gaf ze aan, "Nee, mijn begeleidster van fiseo, die gaat er mee aan de slag. Zei weet alles dus ik heb jou hulp daarbij niet nodig".	De respondenten C geven aan op welke wijze de cliënten hebben gehandeld bij het vermoeden van seksueel grensoverschrijdend gedrag of bij seksueel grensoverschrijdend gedrag: - Ouder B5 negeert het seksueel grensoverschrijdend gedrag en lacht erom. - Ouder B3 spreekt over seksueel grensoverschrijdend gedrag met haar kinderen en geeft informatie over wat wel en geen gepaste gedragingen zijn. - Ouder B4 negeert het gedrag van het kind van twee jaar dat bloot door het huis loopt. - Ouder 1 (onbekend) heeft een instantie ingeschakeld. - Ouder 2 (onbekend) gaat informatie halen bij het vermoeden van seksueel misbruik bij de woonvorm waar het kind verblijft.
--	---	--	---	---	--

Resultaten deelvraag 2:

Tegen welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen de kinderen (zes tot veertien jaar, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee) van OBS De Rood aan?

	Antwoord respondent A1	Antwoord respondent A2	Antwoord respondent A3	Antwoord respondent A4	Antwoord respondent A5
Gebeurt er weleens iets op school of in de buurt wat je niet leuk vindt? Kun je hier meer over vertellen? Aan wie geef jij het dan door?	Nou, op school als er, ja, er gebeurt wel iets, maar dan zeggen ze iets over me tante bijvoorbeeld. Ja, dat negeer ik. Euh, maar als er toch iets wordt gezegd, dan negeer ik het en laat ik het gewoon gaan. Euhm, als het niet heel ernstig is dan laat ik het, dan zeg ik gewoon: "Vergeet het", maar als het echt een groot probleem is, dan en het stopt er niet mee, dan ga ik wel naar de docent. Is er wel eens iets gebeurd waar een docent is bij geweest? Euhm, ja, ik voelde me gediscrimineerd door een docent van praktijk lokaal en was ik naar docent gegaan en had ik het uitgelegd en was het met hem besproken, en directeur ook, en was opgelost.	Nee, eigenlijk niet. Ja, jewel eigenlijk een keer wel. Als er geen vrienden naar buiten komen ff als het regent. En heb je ook wel eens ruzie? Ja. Hoe vind je dat? Niet zo leuk en beetje wel. Aan me moeder juffrouw en vrienden.	Nee, niet echt.	Nee, nee.	Nee.
 Tijdens vadtje en moedertje spelen, zoent een meisje van 4 haar broertje van 5 op de mond. Vind jij het gedrag passend? Waarom? Wat zou je doen als dit bij jou gebeurt?	Je kan er niks van zeggen, zijn kleine kinderen, dus het kan wel een keer gebeuren, zo iets kan gebeuren, maar je kan niet zeggen, he, je kan wel zeggen he dat kan niet, maar je kan wel waarschuwen van dat is niet goed, maar je kan niet, he slaan, en dat soort dingen, dat kan niet, "Ik weet niet" Ik weet echt niet. Ik zou zeggen, ja ik zou zeggen, zou gewoon zo blijven staan, weetje, wat is gebeurd.	Nee, het is niet zijn vriendje ofzo. Ehmm, gewoon ik weet niet. Niks, bij B... (broer) ofzo. Ja, (anneme) me moeder. Wat zou je dan vertellen. Dat me broer dit heeft gedaan.	Nee. Omdat dat, dat niet echt bij het spel hoort. Owke. Waarom Waar hoort het niet bij een spel? Omdat het meestal, nou wij spelen meestal, zeg maar, dat als wij het spelen, dan gaat het zeg maar, ehmm dan doen we zeg maar, een heks bij speelt, dat die kind pakt. En dat het past niet. Weet ik niet. Volgens mij stoppen, ofzo.	Als ze broers en zus zijn dan kan het wel hoor. Omdat ze broers en zus zijn. Dan vind ik het wel heel vies. Waarom vind je het vies? Weet je het niet? Nee.	Nee. Ik weet niet. Weet je het niet? Ehmm. Weglopen. Weglopen, owke en geef e dat ook door aan iemand anders? Nee.
	Nee, want haar borstje, want hij speelt, nee	Als het een dokter ofzo was en dat,	Nee.	Een volwassen man. Nou,	Nee.

 Een meisje van tien zit op de schoot van een volwassen man, deze streelt haar borstjes en ze vindt het best leuk. Vind jij het gedrag passend? Waarom? Wat zou je doen als dit bij jou gebeurt?	want ik vind dit niet passen, Nee Dat ie over haar borsten streeft? Nee, ja , hij misschien omdat hij dokter is, maar zie niet dat hij dokter is en een vader gaat dat sowieso ook niet doen. euhm , weg rennen misschien? Of stop zeggen, maar stop kan ze wel zeggen.	dan probeert, dan is het oke. Maar, ik vind het alleen. Als het met ja of nee moet beantwoorden en je ziet deze plaatje. Wat zeg je dan? Nee. En waarom vind je het niet passen? ik voel me dan niet lekker. Naar mijn moeder zeggen. Dan kan zij er iets aan doen, bijvoorbeeld aanklagen. Denk je dat het gedrag aangeklaagd moet worden? Een beetje.	Omdat dat niet hoort. Waarom hoort het niet? Ehmm. Zo je stelt wel moeilijke vragen. Ehmmm. Nou omdat, het echt niet kan soms. Ik weet het niet. Weet je het niet? Wat zou je doen als dit bij jou zou gebeuren? De hand weg halen en zeggen, "Doei".	nee. Omdat het een volwassen man is en niet de vader ofzo. Mag dat dan niet? Nee. Wat zou jij doen als dit bij jou zou gebeuren? Als een man tegen me praat die ik niet eens ken, ga ik gelijk weg.	Weet het ook niet. Weet je het niet? Ehmm. Naar mijn eigen huis gaan. Naar je eigen huis gaan. Zou je het tegen iemand zeggen? Nee.
 Omschrijving: Een leraar leunt over een 15- jarige leerling. Vind je het gedrag passend? Waarom? Wat zou jij doen als dit bij jou gebeurt?	Licht er aan wat leunen is? Als ik dit leunen zie, ja. Nee, het is op een rare manier. Wat is raar? Hoe zegt je dat, hoe het netter zeggen. Je kan het ook gewoon zeggen? Het is ook een pedofielachtig ding. Ene maar niet... Maar het zou ook kunnen zijn dat ze iemand uitlegt, maar dan zou ze niet achter hem gaan, maar dan naast hem, of wat dan ook. Ik zou zeggen, "Een beetje afstand". Want ik voel me niet goed zo.	Als het kind boos wordt dan niet. Dus, nee. Owke, waarom nee? Misschien vinden ze het niet leuk of als ze het bij mij doen, zou ik boos worden, echt heel erg boos worden. Zou ik van daar weggaan.	Nee Omdat, dat niet hoort. Ehmm. Zo je stelt wel moeilijke vragen. Ehmmm. Nou omdat het echt niet kan soms. Ik weet het niet. Nou, de juf helpt me alleen, dat is dan niet erg.		
 Omschrijving: Een jongen van 17 gluurt regelmatig in de doucheruimtes van de meisjes. Vind je het gedrag passen? Waarom? Wat zou jij doen als dit bij jou zou gebeuren?	Nee, natuurlijk niet. Nee. Nou één als die ongeveer tien of elf was zou ik zeggen, "Ja, oke", dit is een kind, maar hij is 17, dat past niet bij zijn leeftijd. Ik zou zeggen, "Privacy een beetje, een beetje privacy graag", dat zou ik zeggen Zou jij daar iets mee doen, als een meisje die daar blijft staan? Ik zou zeggen, "Ga weg". en ze blijft? Ga ik er uit en ga ik een ding pakken, hoe heet dat, een euh, TURKS Woord, Badjas? Ja een badjas, dat zou ik pakken en weg	Eigenlijk niet. Waarom niet? Omdat dat niet goed is. Wat wou die jongen dan zien denk je? Ehmm, een meisje die bloot was. Owke, en denk je dat, dat goed is? (knikt) Nee. Wat zou jij doen als dit bij jou was gebeurt? Dan zou ik naar de juffrouw zeggen en ja en dan, zou ik naar me moeder zeggen. Dat zij mij naar een andere school	Nee Omdat dat gewoon niet kan. Je ziet dat de meisje gewoon aan het douche is en dan kijkt iemand, dat is toch niet leuk. Sooow. Ehmmm iemand roepen of zoiets. Dat die gene kijkt of en dan als ik uit de douche ben zeggen dat er echt camera's moeten. Niet in het douch, maar gewoon		79

	lopen en docentes bellen, of niet kan ook.	moet sturen. Zou je van school willen veranderen? Ja. En waarom zou jij van school weg willen gaan? Straks gebeurt het weer. En als het dan weer gebeurt wat gebeurt er dan? Hmm. Ik weet het niet. Misschien dat ik weer naar me moeder zou zeggen en naar die jongen de moeder. Misschien krijgt het jongen straf of sow.	beetje buiten de douche. Dat iemand moet kijken, dat niemand kijkt, niemand het doe. Als er een handdoek bij is, dan een handdoek om doen op me.		
Heb je zelf weleens zoiets meegemaakt of iets anders wat je niet prettig vond of niet vond passen? Zo ja, wil je daar iets over vertellen? Zo ja, heb je er met iemand over gepraat?	Nee	Bij gym wel, soms. Ehmm, wanneer we aankleden ofzo, dan gaan ze deur open doen enzo, (ama) maar ze kijken niet. Owke, wat doe je dan als zei de deur open doen? Dan word ik boos en zeg ik tegen de juffrouw. En wat zegt zei hierover? Dan gaan ze de hele tijd, bij de jongen blijven, jongenskamertje. Owke, en hoe voelt dat voor jou als een jongen dat doet? Niet leuk.	Nee.	Ik heb niet meegemaakt, maar zag het wel. Bij wie zag je het? Bij een man en een vrouw. Owke, wat deden ze? Net als dit. (Op de plaatje is te zien dat twee kinderen elkaar zoenen). Ken je die man en vrouw? Nee.	Nee.
Heb je het wel eens bij iemand anders gezien of erover gehoord wat je niet prettig vond of niet vond passen? Zo ja, wil je daar iets over vertellen? Zo ja, heb je er met iemand over gepraat?	Nee	Bij de zwembad wel een keer een vriendin. En wil je daar iets over vertellen? Nee, ik weet het niet zo. Ze heeft het alleen gezegd. Wat heeft ze gezegd? Ja, dit is gebeurd enzo. Wanneer ze aan het omkleden was met de hele klas op school. Toen was de juffrouw er niet. Ze was even aan het praten ofzo en toen ging die jongens even komen kijken, maar toen gingen ze de deur duwen enzo. Hele klas ging die deur dicht, dat ze niet kwam. En hoe vond die meisje dat, heeft zei dat ook aangegeven? Ze vond eigenlijk niet zo leuk, ze voelde iets, maar ik weet niet. Ze zei	Nee.	Nee	Nee.

		ja, ik voel me echt raar. En toen jij dit hoorde heb jij toen met iemand anders gesproken? We zeggen geen geheimen door.			
--	--	---	--	--	--

	Antwoord respondent A6	Antwoord respondent A7	Antwoord respondent A8	Antwoord respondent A9	Bevindingen
Gebeurt er weleens iets op school of in de buurt wat je niet leuk vindt? Kun je hier meer over vertellen? Aan wie geef jij het dan door?	Hier vind ik niet leuk, dat sommige kinderen gaan vechten of iedereen heeft erover, dat kinderlokken in de buurt zijn. Geloof jij der in? Nee, maar ze bestaan wel. Ik zag het op de nieuws. Ik vind ik 2014 en erger jaar dan 2015. Waarom vond je 2014 erger jaar? Kwam meer polities en ja, en kinderlokken waren hier. Toen was ik niet buiten. Maar toen waren ze voor de flat. Mijn vriend had daar een foto van gemaakt. Een grote die in groep 8 zit. Als jij de kinderlokken zou zien wat zou je doen? Wegrennen en gillen. Owke, zou je het ook aan iemand doorgeven? Ja, ook al ken ik die gene niet, dan ren ik naar die gene toe en dan zeg ik, "Wilt u mij alsjeblieft beschermen tegen die mens die, die pakken kinderen" en dan, misschien brengt ie mij naar huis en dan ben ik veilig thuis.	Ja Op welke school? Op mijn ouwe school had ik vaak ruzie. Waar gingen de ruzies over? Nou, voetbal. Wat gebeurde er tijdens die ruzies? Ja, ik mocht niet meedoen, maar was mijn bal en wouden, ze wouden de bal van mij niet geven en schoten ze op de dak en ze wouden niet geven en ging ik met ze vechten. En wat doe je dan als dit soort dingen gebeuren? Ja, dan 3 keer naar de juffrouw en als de juffrouw niks doet, mag ik van mama terugslaan, dat zegt mama. Dat zegt mama. Maar als de juffrouw pas er niks aan doet, dan mag ik terugslaan. Dan doet ze er drie keer niks.	Dat kinderen middelvinger steken en dan gaan ze slaan en daarna duwtje geven en dat ik bloed krijg. Dat jij bloed krijgt. Wat voor bloed? Dat was op mijn nieuwe school al. Iemand had me keihard geduwd. Wat gebeurde er? Nou had ik een dikke lip. Owke, deed het pijn? Ja Wat heb je toen gedaan? Tegen de juf gezegd en een time out genomen. Heb jij een time out genomen of hij? Ik heb de time out genomen. Wat is time out dan? Dat is iets waar je rustig van kan worden. Owke, dus je gaat even? Wat ga je dan doen? Op de computer ofzo, game-boy. Owke, dat is een leuke time out, denk ik dan. Zit wel vaak op de computer of een groene kaart	Nou voorbeeld, dat er iemand steeds steel, enzo. Ja wat stelen ze dan? Nou er is op.. bij ons op school telefoon gestolen. Aan wie zou je het doorgeven als jouw telefoon zou gestolen worden? Aan wie geven jullie door als een telefoon is gestolen? Aan de juf. Wat doet de juf dan. Wat heeft de juf dit keer gedaan? Ze heeft niet echt iets gedaan, maar ze hebben het ook aan de ouders gezegd en die hebben aangifte gedaan. Was dat van een goede vriendin of vriend van jou? Nee, was van een jongen uit mijn klas. Dat is geen vriend van jou?	Vijf van de negen respondenten A geven aan dat er weleens wat is gebeurd op school wat ze niet leuk vonden. Dit gaat meer over het pestgedrag van andere kinderen, schelden of de ruzies die ze hebben. Er wordt niets aangegeven wat betreft seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Tijdens vaderschap en moedertje spelen, zoent een meisje van 4 haar broertje van 5 op de mond. Vind jij het gedrag passend? Waarom? Wat zou je doen als dit bij jou gebeurt?	Nee Omdat het gewoon niet kan. Omdat het niet kan. Dat ehh, kind van vier die broertje al. Haar zusje en een broertje die kunnen elkaar echt niet zoenen. Dat kan gewoon niet. Dan zou ik het tegen me moeder zeggen. En dan duw ik haar weg.	Nee Omdat zei broertjes en zusje zijn. Wat zou jij doen als dit bij jou zou gebeuren? Dat kan niet bij mij gebeuren. Waarom kan dit niet bij je gebeuren? Heb je geen zusje? Jewel, maar ik zoen ze niet. Ik geef wel kusje op de wang, als ze naar bed gaan. Als ze jou zouden zoenen wat zou je dan doen? Nou weglopen Zou je het ook tegen iemand zeggen? Jewel, tegen me moeder.	Nee. Omdat, dat heel vies is. Waarom is dat vies? Dan hebben ze misschien wel een natte mond ofzo. Owke, dat is dan niet goed? Nee Owke. Wat zou jij doen als dit bij jou zou gebeuren? Boos worden	Nee. Omdat, misschien speel je wel vaderschap en moedertje, maar dan hoeft je geen kusje te geven. Misschien wel, maar dan niet op de mond. Wat zou je doen als het bij jou zou gebeuren? Ik zou duwen. Ja, en waarom zou je duwen? Omdat, hij mij niet kus moet geven op me mond. Zou je het doorgeven aan iemand, als het gebeurd? Nee.	Acht van de negen respondenten A geven aan dat het gedrag niet kan. Respondent A4 geeft aan dat het kan omdat het een broertje en zusje zijn. Wel geeft respondent A4 aan dat het vies is om gekust te worden op de mond. De respondenten A geven het volgende aan indien het bij hen gebeurt: - Twee respondenten A geven aan : wegllopen - 'Ik zou blijven staan.' - 'Ik zou naar mijn moeder gaan en zeggen wat mijn broer heeft gedaan.' - Stoppen - 'Tegen mijn moeder zeggen en wegduwen.' - Twee respondenten A zouden wegduwen. - Boos worden
 Een meisje van tien zit op de schoot van een volwassen man, deze streelt haar borstjes en ze vindt het best leuk. Vind jij het gedrag passend? Waarom? Wat zou je doen als dit bij jou gebeurt?	Nee. Omdat, het gewoon niet kan. Ehmm. Is het ehmm. Dit is een vrede man. Dan kan het niet, een vreemde man en een meisje, dat kan echt niet. Wat zou je doen als dit bij jou zou gebeuren? Dan zou ik hem in zijn gezicht slaan en wegllopen.	Nee. Omdat, een man niet op de borst mag wrijven van een meisje. Wat zou jij doen als dit bij jou zou gebeuren? Als een vreemde man, gewoon hand weghalen.	Ja. Omdat dat gewoon kan. Het kan gewoon. En waarom kan dat gewoon? Omdat, dat een schoot is. Een man die je niet kent op de schoot zitten? Dat kan niet maar wel op moeder de schoot. Maar, dit is een man die ze niet kent. Ik ken een man en dat is mijn vader. Bij hem kan het ook wel. Maar niet bij iemand die je niet kent. Nee, dat kan niet. Maar dit is wel zo een plaatje. Die meisje kent die man niet. Ja. Kan dat dan wel? Nee. En waarom kan dat niet Omdat dat dan. Weet ik niet. Heb jij weleens zoiets meegemaakt? Nee.	Nee. Omdat ze nog klein is. En als ze ouder was, zou dat wel passen? (B9 Nikt, nee) Ja of nee zeggen. Ja, eigenlijk wel. Wat zou jij doen als dit bij jou gebeuren? Dan zou ik melden. Bij wie zou je melden? Bij mijn ouders of juf. Als het iets te maken heeft met school dan zou ik het daar vertellen.	De negen respondenten A geven aan dat het gedrag niet past omdat: - Vier respondenten geven aan het niet te weten. - Een respondent geeft aan omdat het een vreemde man is. - Een respondent geeft aan dat het niet kan omdat een man niet over de borst mag wrijven van een meisje. - Een respondent geeft aan dat het niet kan omdat het kind nog klein is. - Een respondent geeft aan dat het niet kan omdat de respondent zich hier niet lekker bij zou voelen. - Een respondent geeft aan dat het niet kan omdat het een volwassen man is. De respondenten geven aan het volgende te doen indien het bij hen gebeurt: wegrennen, stop zeggen, aangeven bij hun moeder, de hand weghalen, wegllopen, in zijn gezicht slaan, melden bij de ouders of bij de juffrouw.

Omschrijving: Een lerares leunt over een 15- jarige leerling. Vind je het gedrag passen?

Waarom?

Wat zou jij doen als dit bij jou gebeurt?

Nee
Omdat het niet kan. Een juffrouw moet dat gewoon niet doen.
Waarom moet de juffrouw dat niet doen?
Omdat het niet kan.
Waarom kan dat niet?
Omdat ehmm, omdat de lerares niet over de leerlingen moet hangen als de kinderen bezig zijn.
Heb jij weleens zoiets meegemaakt?
Nee.

Nee
Omdat. Wat is het een beetje ik snap het niet.
Dit is een lerares en die leunt gewoon over het kind.
Nee, dat mag niet.
Waarom mag het niet?
Nou, omdat het raar is.
Waarom is het raar?
Als bijvoorbeeld u nou over mij heen hangt, is dat toch ook raar?
Is het weleens bij je gebeurd?
Nee.

Ja.
Misschien legt ze iets uit ofzo.
Wat zou jij doen als het bij jou zou gebeuren?
Niks.
Nou duidelijk. Heb je zoiets weleens meegemaakt?
Ja, als de juf iets uitlegt, staat zo achter me.
Owke, dat is op de school waar je nu op zit?
Ja.
Doet ze dat ook bij de andere kinderen?
Ja, gewoon dan gaat ze uitleggen.

Vijf van de zes respondenten geven aan dat het gedrag niet past. Een van de respondenten geeft aan dat het gedrag wel past en geeft aan dat als de jufvrouw iets uitlegt, dat het normaal is.

De vijf respondenten geven aan dat het niet kan omdat:

- Het niet past.
 - Het niet mag.
 - Het raar is.
 - Het pedofilie uitstraalt en dat dit niet kan tijdens het uitleggen van de les.
 - Het niet hoort.
- De respondenten A geven aan het volgende te doen als dit bij hen voorkomt:
- Een respondent geeft aan dat ze niks zou doen.
 - Een respondent A geeft aan dat ze zou aangeven dat zij een beetje afstand wil.

Omschrijving: Een jongen van 17 gluurt regelmatig in de

douches van de meisjes. Vind je het gedrag passen?

Waarom?

Wat zou jij doen als dit bij jou zou gebeuren?

Helemaal niet
Omdat, omdat, een jongen niet moet kijken naar blote meisjes.
Wat zou jij doen als dit bij jou zou gebeuren? Als een meisje naar jou zou kijken.
Dan zou ik het heel raar vinden.
Waarom?
Omdat het niet kan.
Heb jij weleens zoiets meegemaakt?
Nee.

Nee, dat pas ook niet.
Nou, omdat zelfde als ik bij iemand binnen val en daarna ga kijken.
Wat zou je doen als dit bij jou zou gebeuren?
Zou ik gillen, zou ik gaan gillen.
Zou je het tegen iemand zeggen?
Ja tegen me moeder of tegen de moeder van de gene.

Nee
Omdat, misschien die meisje niet leuk vinden. Omdat ze bij, jongen naar haar gluurde.
Owke en wat zou jij doen als dit bij jou zou gebeuren?
Zou ik melden.
Bij wie zou je melden?
Ik weet het niet.
Weet je het niet?
Denk misschien wel me ouders en misschien hem ouders.
En heb je weleens zo iets meegemaakt?
Nee, ook niet.

De zes respondenten geven aan dat het gedrag niet past en geven hier de volgende argumenten voor:

- Omdat een jongen niet moet kijken naar blote meisjes.
- Dat het gedrag niet past.
- Omdat een meisje het niet fijn vindt dat een jongen naar haar gluurde in de doucheruimte.
- Dat het niet past bij de leeftijd van het kind dat gluurde, het zou volgens respondent A1 wel kunnen als het kind tien of elf zou zijn.
- Twee respondenten A geven aan dat het gedrag niet past en geven de volgende argumenten: omdat zij ook niet naar anderen kunnen kijken en omdat het niet fijn is als er iemand kijkt wanneer je doucht.

De zes respondenten A geven aan dat ze het volgende zouden doen als dit hen zou overkomen:

- Respondent A1 zou de jongen wegsturen door: "Ga weg" te zeggen. En door een badjas te gebruiken om zich mee te bedekken.
- Respondent A2 geeft aan het gedrag van de jongen te melden bij de juffrouw en zou haar moeder vragen om naar een andere

					school te gaan. - Respondent A3 zou een ander roepen en vragen of er camera's opgehangen kunnen worden, zodat iemand mee kan kijken waardoor er niemand meer kan gluren. En ze zou een handdoek pakken. - Respondent A6 zou het gedrag raar vinden. - Respondent A7 zou gaan gillen. - Respondent A9 zou het melden bij zijn ouders.
Heb je zelf weleens zoiets meegemaakt of iets anders wat je niet prettig vond of niet vond passen? Zo ja, wil je daar iets over vertellen? Zo ja, heb je er met iemand over gepraat?	(Plaatje van jongen van 17 die gluurde in de doucheruimte) Ik heb het wel meegemaakt Ow ik heb het wel meegemaakt Ow wat heb je meegemaakt? Dat was me zusje. Ik zei, "Ga weg". Dat was per ongeluk? Nee, mijn klein de zusje doet dat vaak. Owke, hoe vind je dat? Niet leuk. Geef je dat wel door aan je moeder? Ja, dan roep ik haar soms. Wat zeg je moeder dan? Dan haalt ze haar weg.	Jewel een keer.. Ja, wat heb je toen meegemaakt? D. kwam keek, die keek stiekem Wie is zei? Die net binnenkwam. (Dochter van vriendin moeder) Wat heb je toen gedaan? Tegen haar moeder gezegd. Wat zei haar moeder? Toen kreeg ze straf.	Nee.	Nee.	Vier van de negen respondenten geven aan dat zij weleens seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren. De vier respondenten geven aan: - Dat jongens van groep acht weleens de deur openen, maar dat ze niet kijken. En dat dit wordt doorgegeven aan de juffrouw. - Dat een man en vrouw elkaar zoenen. - Dat een zusje weleens naar haar oudere broer in de doucheruimte gluurde. - Dat een buurmeisje tijdens het douchen naar respondent A7 heeft gegluurd.
Heb je het wel eens bij iemand anders gezien of erover gehoord wat je niet prettig vond of niet vond passen? Zo ja, wil je daar iets over vertellen? Zo ja, heb je er met iemand over gepraat?	Ja. Bij wie heb je het gezien? Bij M... en S... ,dat zijn kinderen uit me klas, die hebben verkering, die hadden verkering. Ehmm, die hadden een relatie.	Nee, ik heb het niet gezien. Of gehoord? Nee.	Nee.	Ow ja, van zo een meisje in mijn klas. We gingen vaders en moeders spelen en toen ging die jongen kusje geven op haar wang. Op haar wang was dat. En vond die meisje het erg? Ja. En wat heeft ze gedaan? Ze heeft niks gedaan.	Negen van de drie respondenten geven aan dat er weleens bij iemand anders seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden. Ze geven aan dat: - Een jongen tijdens het douchen/omkleden bij een meisje heeft gegluurd. - Kinderen van tien jaar een relatie hadden. - Tijdens vaders en moeders spelen kreeg een meisje een kusje op de wang.

Resultaten deelvraag 3:

Wat zijn de vragen en de behoeftes van ouders en kinderen van OBS De Rood (zes tot veertien jaar) die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen en/of verminderen?

	Antwoord Respondent B1	Antwoord Respondent B2	Antwoord Respondent B3	Antwoord Respondent B4	Antwoord Respondent B5	Antwoord Respondent B6	
Heeft u wel eens vragen over de seksuele ontwikkeling van uw kind(eren)? Zo, ja, wat voor vragen heeft u omtrent seksuele ontwikkeling?	Ja, bijvoorbeeld mijn zoon. Nu veertien hij was tien beginnen, "Baby waar komt mama". Ja ik moet, hoe moet ik uitleggen, echt moeilijk vraag en ik ben alleenstaande zonder vader. Jongens is altijd met vader, dat is zelfde geslacht. Moeder en zoon is beetje anders. Maar, hij moet aan mijn vragen. Omdat geen vader en ik vraag aan maatschappelijk werkster. Mijn zoon altijd vragen, "Waar komt baby's? Hoe baby's maken? Alleen liggen en als ik bijvoorbeeld met meisjes slapen, ik kind krijgen mama?". Een keer is zo gebeurd eigenlijk echt zo onder deze vraag. Maar, mijn dochter iets gekregen, bovenbeen iets gebeurd. Soort ringworm, "Is geen ringworm" is huisarts gezegd. Vragen aan mij	Nee.	Nee ja, ikzelf niet. Omdat ik gewerkt heb in het kinderdagverblijf, en daar komen er veel vragen op over de seksuele ontwikkeling. Dus als ik wat merk over mijn kinderen die ik zelf ook niet in mijn opleiding heb gehad of wat ik ook heb geleerd die ik niet bij mijn opleiding heb geleerd zeg maar. Dan moet ik toch maar ergens aan de bel trekken bij het centrum jeugd en gezin of zo.	Nee.	Nee, eigenlijk niet. Wat zou jij doen? Ik zou met ze gaan praten en ja op het moment dat ik gewoon zie, dat er mis is met mijn kinderen, blijf ik net zo lang door pushen, totdat ze wel met mij gaan praten. Alleen moet ik je heel eerlijk zeggen, ik heb met mijn kinderen een heel ander band, dan dat ik met mijn ouders had hoor, mijn kinderen praten sowieso al met mij en ja, ik had totaal geen band met mijn moeder, dus dat is dan heel anders.	Nee.	Van de zes respondenten B heeft één respondent aangegeven dat er vragen zijn over de seksuele ontwikkeling. Respondent B1 geeft aan dat de vraag die respondent B heeft over haar zoon ging; de zoon vroeg zich af hoe baby's geboren worden, waarna respondent B1 niet wist hoe ze het moest uitleggen.

	“Iemand aanraken is jouw kind”. Zo beetje moeilijk, maar kan gebeuren, op school misschien. Ik heb vaak gehoord, misschien docent, conciërge of buurman. Soms spelen met buurmeisje haar huis. Kan gebeuren en gelijk ik vragen aan mijn dochter, “Kijk als je zo iets gebeurt. Kan gebeuren he, niet iedereen eerlijk, niet iedereen echt goed, goeie mensen, kan gebeuren, als er iets gebeurt, aan mama vertellen of niet mama, verlegen juffrouw vertellen”. Zijn juffrouw, ik denk tweede moeder, als iets gebeurt gelijk iemand vertellen, niet bewaren.						
Waar gaat u heen als u vragen omtrent seksuele ontwikkeling heeft?	Bijvoorbeeld, hij vragen aan mij, ik alles uitleggen maatschappelijke werkster. School maatschappelijk werkster en zij brochure geven aan mij, via internet en beetje lezen ik ook. Eerste ik leren, een beetje uitleg voor mijn zoon en daarna school ook beetje uitleggen. Echt grote eigenlijk probleem. Kind en ouders.	Zelf oplossen. Hoe lost u het zelf op? Wat is dit eigenlijk? Wat als er iets gebeurt of zo? Ik begrijp de vraag niet. De groei, puberteit, als u iets ziet aan uw kind van ontwikkeling. Ow, ja ik begrijp de vraag. Ja gewoon ik weet het hoe de puberteit is, en ik lees boeken. Dus ik wacht gewoon, want als ze puberteit hebben dan kunnen ze niet goed nadenken over dingen die niet normaal zijn,	Ok, dus als u iets niet weet dan zou u wel naar CJG, Centrum Jeugd & Gezin? Ja.	Ja, ik denk in de eerste instantie me moeder. En waarom uw moeder? Ja, daar heb een hele goede band en dat zijn de dingen waar ik met haar kan bespreken.	Ja ik, heb natuurlijk zelf wel heel veel meegemaakt. Dus ja, ik denk dat ik het zelf wel af kunnen.	Naar school.	Aan zes respondenten B is gevraagd waar ze heen zullen gaan, indien er vragen zijn rondom de seksuele ontwikkeling. Respondent B1 geeft aan dat ze naar de schoolmaatschappelijk werkster zou gaan en ze zou een brochure aanvragen en op internet lezen over seksuele ontwikkeling. Respondent B2 zou het zelf oplossen en leest boeken over de seksuele ontwikkeling. Respondent B3 geeft

		weet je? En dan op dat moment denk ik, "Ow dit is de puberteit, ik moet gewoon effe volhouden." Ik had het ook moeilijk met mijn dochter, die is 18. Ja ze schreeuwt tegen mij, 't is nu over. Ze weet niet wat ze doet. Ik los het eigenlijk zelf op. Wij Marokkanen, wij gaan nergens. Wij wachten, volhouden zeggen wij, tot het over is.					aan het zelf op te lossen en als respondent B4 het niet weet, gaat ze naar CJG. Respondent B3 geeft aan naar haar moeder te zullen gaan. Respondent B5 geeft aan het zelf op te lossen bij vragen over seksuele ontwikkeling. Respondent B6 geeft aan naar school te gaan, indien er vragen zijn over de seksuele ontwikkeling.
Heeft u behoefte aan ondersteuning bij seksueel grensoverschrijdend gedrag? Zo, ja. Welke ondersteuning zou u willen krijgen. Is dat iets wat Bureau Frontlijn kan bieden? Zo, nee. Haalt u de informatie ergens vandaan? Zo, ja, van waar?	Ja, natuurlijk, natuurlijk. Omdat, ik weet het niet. Ik heb niet veel ervaring op dit moment. Kinderen veel verschillend, veranderd. Als iets vragen aan mij, mijn zoon of dochter, even denken, "Hoe moet ik uitleggen". Als je iemand professioneel begeleider aan mij vertellen of wij samen praten: owke, maar hoe moet ik beginnen? waar moet ik beginnen? Misschien slechte dingen vertellen. Misschien mijn kind is helemaal kapot. Ik ben bang. Waar bent u bang voor? Bijvoorbeeld, mijn kind verkeerd begrijpen, ik verkeerd uitleggen. Maar, ik ben huisvrouw. Ik ben geen pedagoog of psycholoog, dat is heel anders.	Nee, nee nee. Ja, ok. Haalt u dan de informatie ergens anders vandaan? Over seksueel grensoverschrijdend gedrag? Ik begrijp de vraag niet, nog een keer. Ok, ik heb gevraagd; heeft u behoefte aan ondersteuning bij seksueel grensoverschrijdend gedrag? Oh, als het zou overkomen bij mijn kinderen? Ja natuurlijk! Bij Frontlijn bedoelde je? Ja, of wij u bij Frontlijn kunnen aanbieden. Ow sorry, ja, jawel. Welke ondersteuning	Voor mij zelf, niet. Maar wel zeg maar voor de buurt. Blijkbaar worden de kinderen niet aangeleerd wat wel en niet kan. En als jij bijvoorbeeld aan jouw piemel wil trekken dat dat allemaal leuk en aardig is, maar wel in je slaapkamer en achter gesloten deuren en hoeft niemand anders bij je zijn. Als jij je zelf wilt ontdekken moet het kunnen, maar blijkbaar wordt het hen niet aangeleerd dat het niet op straat kan of dat je het aan iemand moet vragen.	Nee, Op internet is het ook te vinden of centrum jeugd en gezin.	Wat had je toen willen hebben als ondersteuning van ander van een derde persoon of van je ouders? Toen wat er met gebeurd toen ik seksueel misbruikt werd? Ja. Ja, ik had mijn moeder gewoon nodig, maar ze was er niet. Hoe hadden ze het kunnen oplossen? Ik vind gewoon op het moment dat jij als moeder zijnde ziet, als er iets met jouw kind aan de hand is en dat jij vermoedt, dat er iets niet aan de haak is, dat je als moeder zijnde gewoon door moet blijven vragen, totdat ik uiteindelijk helemaal open barst. Nee Ja, nogmaals, ik heb zelf heel veel dingen	Nee Hmm. Ik kan niet. Ouders begeleiden, Ja	Zes van de vier respondenten geven aan geen behoefte te hebben aan ondersteuning bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondent B3 geeft aan dat het voor zichzelf niet nodig is, maar wel voor de buurt. Volgens respondent B3 weten de kinderen in de buurt niet wat wel en niet kan. Respondent B4 geeft aan dat er informatie op internet is te vinden. Respondent B2 geeft aan dat Bureau Frontlijn begeleiding kan bieden door over seksueel grensoverschrijdend gedrag te praten. Respondent B1 geeft aan dat er behoefte is aan ondersteuning bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondent B1 geeft aan niet veel

	En welke ondersteuning zou je daarbij willen in welke vorm? Via school. Of ja, mijn zoon en mijn dochter heeft ADHD, hebben allebei ADHD en psycholoog vragen. Bij psycholoog. Wat zouden wij kunnen doen als Bureau Frontlijn? Begeleider. Misschien niet zeker begeleider, één begeleider uitleggen moeder en vader, oudere kinderen praten met ouders en daarna met kind. Ik heb hulp gekregen. Bureau Frontlijn eerst met mij praten en daarna met mijn kinderen praten. Mijn kinderen nooit vergeten, ongeveer anderhalf jaar geleden, nog steeds vertellen. Mijn zoon, "Is zo gebeurd he mama, dat is leuk he". Is bijvoorbeeld uitleggen met spelen, dat is belangrijk en ik heb een probleem met mijn dochter, toen was zij bijna 18 en vrienden met buitenlandse jongen, dat is echt groot probleem voor mij, omdat mijn cultuur is heel anders. Ik ben zelf even denken, hoe moet ik reageren, wat moet ik doen ik zeg eerst zelf schuld geven, "Ik heb een fout,	zou u willen krijgen? Erover praten, hoe moet ik het aanpakken.			meegemaakt, wat ik net al uitgelegd heb en ja ik ben een alleenstaande moeder, als er wat is, zie ik dat echt wel.		ervaring te hebben met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondent B1 is bang dat de informatie die zij geeft verkeerd begrepen kan worden door de kinderen. Respondent B1 zou ondersteuning willen krijgen van school en psycholoog. Respondent B1 heeft aangegeven dat Bureau Frontlijn begeleiding kan bieden door uitleg te geven over seksueel grensoverschrijdend gedrag aan moeder en vader, apart met het kind spreken en daarna met ouder en kind samen. Respondent B1 geeft aan dat deze manier al eerder is gebruikt en uitgelegd met behulp van een spel. Respondent B1 vindt het belangrijk dat de informatie gedeeld wordt met een vertrouwelijk persoon.
--	--	---	--	--	---	--	--

	anders mijn kind alles vertellen aan mij” en ik heb verteld aan Bureau Frontlijn en eerst ik ben rustig geworden, omdat ik deel iemand. Maar, ik moet vertrouwelijk persoon delen. Ik kan niet iemand niet gewoon niet praten. Ik kan het niet, ik weet het, daar is altijd veilig. Ik weet het zeker. Zwart en wit, daarom ik vertel aan begeleider. Begeleider deed praten met mij en ik ben rustig geworden en echt goed oplossen. Wij samen opgelost.						
In welke vorm zou u deze ondersteuning die u nodig heeft aangeboden willen hebben?	Ja, kan andere vorm. Ook bijvoorbeeld presentatie. Heeft u nog meer vormen die kunt geven? Ja, met kinderen samen, per week bijvoorbeeld activiteit, niet via familie alleen jongens, kinderen bijvoorbeeld vijf of zes kinderen samen, een begeleider. Samen praten. Dat kan ook.	Dat u met mijn kind apart kan praten, advies geven en zaken uitleggen.	Activiteiten met de kinderen waar dat dan ook in wordt gegeven. Beetje met een spelendwijze waar je beetje wordt geleerd, dit kan wel en dit kan niet. Maar dan moeten de ouders het daarmee wel eens zijn tuurlijk.	Als het met je eigen kind te maken heeft, dat jouw eigen kind het doet bij anderen, dat je daar hulp kan zoeken voor dat kind bij een psycholoog of maatschappelijk werk of noem maar op.		Oudercursus	Aan respondenten B is gevraagd welke vorm van ondersteuning ze aangeboden zouden willen krijgen bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondenten B geven aan: - Presentatie. - Samen met vijf a zes kinderen een activiteit met een begeleider. - Dat een medewerker van Bureau Frontlijn individuele begeleiding biedt aan het kind van respondent B2. - Op een spelenderwijze activiteiten aanbieden aan kinderen, met

							toestemming van de ouders. - Hulp van psycholoog of maatschappelijk werker. - Oudercursus.
--	--	--	--	--	--	--	---

Resultaten deelvraag 4:

Welke begeleidingsmethodes worden er gehanteerd binnen andere instellingen voor het probleem seksueel grensoverschrijdende gedragingen bij kinderen van zes tot veertien jaar?

	Antwoord Respondent D1	Antwoord respondent D2	Bevindingen
Geef u les over de seksuele ontwikkeling? Zo ja, wat wordt er aangeboden? Op welke manier wordt dit aangeboden? Is hier een methode voor? Waarom: Ik wil weten of de professionals les geven in de seksuele ontwikkeling, hoe zij deze lessen aanbieden en of hier een methode voor is.	Ja, ik geef aan de meisje en de mannelijke docent geeft aan de jongens les. Waarom is dat zo, dat meisjes en jongens apart zijn? Ja, wij zijn islamitische basisschool en de jongens krijgen op de islamitische wijze seksuele voorlichting en de meisjes op een hele andere manier. En wat kunnen wij daarbij voorstellen? Ja, in de islam hebben de meisjes andere regelingen wat betreft seksuele onderwerpen en de jongens hebben andere regelingen en dan bij elkaar toevoegen is een beetje taboe. Dat heeft te maken met geloof? Ja. Wat wordt er precies aangeboden? Van A tot Z eigenlijk alles, alles der worden ook filmpjes bekeken en naja van ongesteldheid tot vrijen tot vriendjes hebben tot kinderen baren, alles. Owke, dus ze krijgen en hoe vaak krijgen ze daar les van? Vijf lesuren per jaar. De groepen zeven en de groepen acht De jongere klassen krijgen geen les. Is hier ook een aparte methode voor? Ehh. Ja, onze godsdienstleerkracht heeft een boek ontworpen. Een dun boekje en daaruit geven we les. En hoe heeft het boekje? Ik zou het niet weten. Zou ik die boek van je kunnen krijgen? Is dat mogelijk? Nee. (Schudt nee)	Ja. Wat wordt er aangeboden? Wij hebben vanaf groep zeven een methode ervoor, vanaf groep zes worden er onderwerpen naar voren gebracht en dat wordt er met de kinderen besproken. Wat voor onderwerpen zijn dat dan? Nou, dat is meer de vragen van kinderen, kinderen zijn natuurlijk heel erg geïnteresseerd hoe het allemaal in elkaar zit en ze hebben toch bepaalde vragen in hun hoofd waar ze antwoord op willen. En over die onderwerpen worden gesproken.	De twee respondenten D geven aan dat er begeleiding wordt geboden bij seksuele ontwikkeling. De respondenten D geven aan: - Dat jongens en meisjes apart van elkaar seksuele begeleiding krijgen en dat het binnen de islamitische achtergrond een taboe is om ze bij elkaar te voegen. - Dat er in videovorm begeleiding wordt aangeboden omtrent ongesteld zijn, vrijen, vriendjes hebben en kinderen baren. - Dat er een zelf ontworpen boek wordt gebruikt met een islamitische achtergrond. - Dat groep zeven en acht les krijgen uit de methode en dat er met kinderen vanaf groep zes over de onderwerpen wordt gesproken waar de interesses van de kinderen liggen. - Dat er vijf lesuren per jaar in de groepen zeven en acht seksuele voorlichting wordt gegeven.
Zijn de kinderen in uw klas geïnteresseerd in de seksuele ontwikkeling? Waarom: Ik wil weten of de kinderen in de klas van de professionals geïnteresseerd zijn in de seksuele ontwikkeling.	Ja. Hoe merkt u dat? Ja, ze komen met allerlei vragen en ze vinden elkaar leuk, ze vragen mekaar verkering. Ja en dat soort dingen vaak eigenlijk.	Ja. Ze zien tegenwoordig via de media over de seksuele ontwikkeling en daar krijgen natuurlijk automatisch vragen over en ze kunnen niet heel snel naar hun ouders toe en dit wordt wel op school heel vaak besproken en je ziet kinderen ook heel vaak onderling dit soort onderwerp bespreken. En als leerkracht hoor je dat en dan ga je meteen natuurlijk der op in.	De twee respondenten D geven aan dat kinderen geïnteresseerd zijn in seksuele ontwikkeling. De respondenten D geven aan: - Dat kinderen met allerlei vragen komen over elkaar leuk vinden, elkaar verkering vragen, ongesteld zijn en vragen die ze zien via media over seksuele ontwikkeling.

		Kun je daarop een voorbeeld geven met een vraag die ze hadden? Ik heb nu twee meiden in de klas, die ongesteld zijn. Daar krijg je heel veel vragen over. En dat word natuurlijk in de klas besproken met de kinderen. Is dat dan een onderwerp wat je met de hele klas bespreek? Ja, ik bespreek dit soort onderwerp wel met heel de klas ik maak geen onderscheid tussen meisje en jongens.	- Dat de kinderen de onderwerpen m.b.t. de seksuele ontwikkeling niet snel met hun ouders kunnen overleggen, waardoor de leerkracht dit in de klas bespreekt. Respondent D1 doet dit apart met de meiden en jongens en respondent D2 doet dit gezamenlijk.
Heeft u of een collega van u weleens seksueel grensoverschrijdend gedrag gesignaleerd? Zo ja, wat is gesignaleerd? Hoe is hiermee omgegaan? Waarom: Ik wil weten of er seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden en indien dit het geval is, hoe de school hiermee is omgegaan.	Nee, nee.	Nee.	Beide respondenten geven aan dat er geen seksueel grensoverschrijdend gedrag is gesignaleerd.
Wat voor informatievoorziening wordt er door de school aangeboden met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag aan kinderen? Waarom: Ik wil weten welke informatievoorzieningen de school aanbiedt m.b.t. tot seksueel grensoverschrijdend gedrag aan de kinderen.	Informatie voorzieningen, nou we kijken sowieso filmpjes, we werken uit een boek en hoe zal ik het zeggen. De kinderen krijgen ook één lesuur per week godsdienstles, daarin wordt ook eigenlijk klein beetje daarover gepraat op een globale manier.	Ik kom er één, twee, drie niet meteen op. Er word voorlichting gegeven, er worden wel heel veel met kinderen gesproken hierover. Als kinderen met vragen zitten of met vraagtekens in hun hoofd, wordt dit wel bespreekbaar gemaakt in de klas. Vanaf groep zeven hebben wij wel een methode, dan krijgen, dan gaan ze ook wel dieper in het onderwerp. Dus vanaf groep zeven en acht krijgen ze ook meer informatie over die onderwerpen.	De respondenten D geven aan dat er informatievoorzieningen aan kinderen worden aangeboden met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag. De respondenten D geven aan: -Dat er filmpjes worden bekeken -Dat ze uit een boek werken dat de islamitische basisschool zelf heeft ontworpen m.b.t. seksuele ontwikkeling. -Dat er een methode wordt gebruikt vanaf groep zeven. -Dat de vragen van de kinderen met betrekking tot seksuele ontwikkeling bespreekbaar worden gemaakt.
Wat voor informatievoorziening wordt er door de school aangeboden met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag aan de ouders van de kinderen? Waarom: Ik wil weten welke informatievoorzieningen de school aanbiedt m.b.t. tot seksueel grensoverschrijdend gedrag aan de ouders van de kinderen.	Ja, ouders die krijgen ook een keer in het jaar. Ouders van groep zeven en acht krijgen een keer in het jaar seksuele voorlichting, daar wordt verteld wat de kinderen eigenlijk krijgen in de les. Dus, ouders worden op de hoogte gesteld wat de kinderen krijgen? Absoluut. Ja, want ouders, want er zijn ouders die zeggen, "Mijn kind mag dat info niet krijgen", maar dan vertellen wij ze, "We geven het op een islamitische wijze". Het is heel fijn voor ouders om te weten wat de kinderen krijgen. Is het weleens gebeurd dat een ouder niet mee akkoord ging?	Der worden ook bij onze school informatie bijeenkomsten georganiseerd voor ouders. Dus ouders krijgen ook de gelegenheid om daar informatie over te krijgen en ze krijgen ook te horen hoe ze kunnen omgaan met hun kinderen over deze onderwerpen. Wij hebben op school twee ouderconsulenten, ouders kunnen altijd naar die twee ouderconsulenten, maar ze kunnen altijd naar de leerkracht toekomen en kunnen we altijd kijken hoe we verder gaan. Misschien moeten we de maatschappelijke werkers inschakelen. Heb je zelf weleens meegemaakt dat een ouder met een vraag kwam over seksuele ontwikkeling? Nee, dat heb ik niet meegemaakt. Maar ik heb wel een	De respondenten D geven aan dat er informatiebijeenkomsten worden gegeven, waarbij ouders informatie krijgen over de lesstof die de kinderen op school krijgen over seksueel grensoverschrijdend gedrag. De respondenten D geven aan: -Dat ouders informatie krijgen over de lesstof en over hoe ze om kunnen gaan met seksuele ontwikkeling. -Dat ouders naar de ouderconsulenten en leerkrachten kunnen gaan voor informatie over de seksuele ontwikkeling. -Dat de maatschappelijk werkster wordt

	Ja er was een ouder vorig jaar, hij vond het niet goed, "Ik wil niet dat mijn kind weet wat verkering is, hoe der mee omgegaan worden. Want zo ga je juist stimuleren om het juist te doen", zei die ouder. Het was moeilijk om hem te overtuigen. En hoe hebben jullie het gedaan? Nou, door te vertellen hoe we het eigenlijk geven. Op een islamitische wijze en hoe het kind ermee moet omgaan, nou uiteindelijk is de ouder toch akkoord gegaan.	keer meegemaakt dat hun kind haar ouders had gezien 's nachts toen ze bezig waren en dat had ze in klas aan andere kinderen verteld en dat was trouwens in groep vier en die kinderen waren nog jong, dus toen heb ik het niet met de hele klas kunnen bespreken en toen heb ik het wel met die meiden gesproken van: "dit is nog iets voor oudere kinderen, hier moeten ze niet mee bezig zijn, wat had ik gedaan? Jullie komen wel later achter wat dit is." Hebben je de ouders ook aangesproken? Ik heb de ouders voor gesprek uitgenodigd en ik heb hun geïnformeerd wat de kind had verteld op school en wat ze had gezien en of ze daar rekening mee wilden houden thuis. Hoe reageerden de ouders daarop? Die gaven wel aan dat ze er voorzichtig mee waren en dat ze wel aan het opletten waren.	ingeschakeld, indien de vragen niet zijn beantwoord door de leerkracht en ouderconsulent. -Dat ouders worden gestimuleerd om toestemming te geven de kinderen over seksuele ontwikkeling les te geven op islamitische wijze.
Denkt u dat deze ondersteuning het seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen de school heeft verminderd/voorkomen? Zo ja, waaruit kunt u dit concluderen? Waarom? Ik wil weten of de aangeboden informatievoorziening het seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft verminderd of voorkomen.	Ja, ja denk het wel. Waaruit kunt u dit concluderen? Ja, door het gedrag van kinderen eigenlijk, want ze weten dat verkering nemen, op jongere leeftijd, maar ook op latere leeftijd. Dat het eigenlijk niet mag vanuit het geloof en dat ze mekaar leuk vinden, dat ze verliefd zijn, dat zijn normaalste dingen van de wereld. Der mee iets doen, dat gaat dan te ver volgens ons geloof, dat weten ze die stap maken ze ook niet.	Ik vind sowieso heel belangrijk dat dit soort onderwerpen op dit soort scholen worden besproken. Want als kinderen er mee komen, dat moet dit wel bespreekbaar zijn want ik heb het zelf ook ervaren bij groep vier, groep vier is wel een jong leeftijd en toen heb ik het niet klassikaal besproken, maar ik heb wel die groep kinderen bij elkaar geroepen en het onderwerp besproken en duidelijk gemaakt dat ze nog te jong voor zijn en als ik het had gelaten dan had het misschien wel op een andere manier verlopen. Ik heb zo iets van kinderen moet je wel duidelijk maken, wat het is of als ze der wel aan toe zijn. Ja of nee. En denk je dat de voorlichting die de krijgen een middel is te voorkomen en te verminderen? Ja, ik vind van wel er zijn heel veel ouders die niet weten hoe ze daarmee om moeten gaan en wat ze wel en niet aan hun kind wat ze moeten vertellen, dat weten ze gewoon niet. Weten de ouders wel denk je dat ze wel wat een normale ontwikkeling is een seksuele ontwikkeling? Nou heel veel ouders niet. En waarom denk je dat? Omdat, nou als je kijkt voor heel veel gezinnen is dit gewoon een taboe er word niet over gesproken en omdat zij zelf nooit met hun ouders hebben besproken, gaan zij dat zelf ook niet met hun eigen kinderen bespreken en daarom is het juist wel belangrijk dat het wel bespreekbaar word gemaakt.	De respondenten D geven aan dat de ondersteuning seksueel grensoverschrijdend gedrag vermindert en voorkomt. De respondenten D geven aan: -Dat er aan de hand van het gedrag van de kinderen geconcludeerd kan worden dat seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt verminderd of voorkomen door de aangeboden informatievoorzieningen. -Respondent D2 geeft aan dat het belangrijk is dat kinderen informatie krijgen over de vragen die ze hebben rondom de seksuele ontwikkeling.
Welke methode wordt er binnen de	We hebben geen speciale methode, de godsdienst	We hebben de methode leefstijl die wij in alle groepen	De respondent D2 geeft aan dat de school de

school gehanteerd met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag? Waarom: Ik wil weten welke methode er binnen de school wordt gehanteerd met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag.	leerkracht heeft een boekje ontworpen en alle informatie verzameld, daar een boekje van gemaakt. We hebben geen specifieke methode. Weet je ook waaruit hij het heeft gebaseerd Islamitische bronnen. Waar kunnen we aan denken? Ja uit de Koran, boeken van geleerden en kinderboeken.	gebruiken en we proberen ook heel veel lessen daaraan te koppelen. Over de seksuele ontwikkelingen? Ja.	methode Leefstijl gebruikt met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag. De respondent D1 geeft aan dat er een methode door de school is ontworpen. Deze methode is gericht op islamitische bronnen, dit zijn vooral islamitische kinderboeken, de Koran en boeken van geleerden.
Kent u een andere aanpak die gehanteerd kan worden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag? Waarom: Ik wil weten of de professionals een andere manier van aanpakken kennen die gehanteerd kan worden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag.	Ik denk dat de manier wat wij hanteren voldoende is. We kijken ook filmpjes in de klas, educatieve filmpjes, dat vind ik wel voldoende, want als we meer geven, dan gaan ze juist, dan vinden ze het juist normaal vinden en nu met vijf lessen is het voldoende denk ik. Ze weten waar ze aan toe zijn. Dus ik denk een andere manier, nee. Ik vind het zo goed.	Nou, ik er nu niet echt op.	Respondent D1 geeft aan dat de manier van aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag voldoende is en dat de kinderen het seksueel grensoverschrijdend gedrag normaal gaan vinden.
Welke manier van begeleiding vindt u geschikt om ouders mee in te lichten over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag? Waarom: Ik wil weten welke manier van begeleiding de professionals geschikt vinden om ouders mee in te lichten over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag.	Dat ouders ook dezelfde voorlichting krijgen als kinderen? Ja, absoluut. In welke wijze zou je het zelf doen? Zoals ik het aan de kinderen geef. Ja, sommige ouders weten het niet. Er zijn heel veel onwetende ouders om het grof te zeggen. Is het dat de ouders het niet weten of het niet kunnen vertellen? Ja, dat heeft te maken met cultuur. Ouders gaan niet makkelijk naar hun kinderen seksueel voorlichting geven of een seksueel lesje geven, dat doen ze niet, dat is taboe. Volgens de islam mag het wel, volgens de cultuur niet. Mijn ouders hebben mij ook niet vertelt, ik heb alles in de moskee geleert of op school geleert. Ja, dan denk ik dat de leerkracht alles openbaar moet maken Is het alleen de taak van de leerkracht denk je? Nee, absoluut niet, maar ik weet dat ouders daar heel weinig doen met de kinderen.	Voorlichting ja en je kan ze ook altijd informatie brieven meegeven.	De respondenten D geven aan dat: -Ouders en kinderen dezelfde soort voorlichting krijgen omdat veel ouders onwetend zijn over seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag. -Dat de onwetendheid te maken heeft met de cultuur en dat ouders niet makkelijk seksuele voorlichting geven aan hun kinderen. -Dat het volgens de islam wel mag, maar dat het geven van voorlichting taboe is. -Dat het niet alleen de taak van de leerkracht is, maar dat ouders weinig voorlichting geven over de seksuele ontwikkeling Respondent D2 geeft aan dat ouders in de vorm van brieven voorlichting kunnen krijgen.
Welke manier van begeleiding vindt u geschikt om kinderen mee in te lichten over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag? Waarom: Ik wil weten welke manier van begeleiding de professionals geschikt vinden om kinderen in te lichten over de seksuele ontwikkeling en seksueel	Ook eigenlijk een voorlichting geven. Misschien niet een keer maar twee keer voornamelijk aan de bovenbouw	Nou, ik vind dat je met kinderen er van over moet praten en veel voorbeelden moeten geven. Moet dat gebaseerd worden op echte gebeurtenissen of effectief zijn? Zou kunnen, ik heb zoiets van als je echt met echte gebeurtenissen komt, dan begrijpen ze ook beter dat hoeft dan ook niet met seksuele voorlichting te gaan, gaat met alles zo.	De respondenten D verschillen in hun antwoorden. Respondent D1 geeft aan dat er twee keer in het jaar voorlichting moet worden gegeven aan kinderen over seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondent D2 geeft aan dat er met kinderen gesproken moet worden over seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag aan de hand van echte gebeurtenissen, dit is volgens

grensoverschrijdend gedrag. Wat zou u willen aanbieden of uitvoeren om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen? Waarom: Ik wil weten wat de professionals zouden willen aanbieden of uitvoeren om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen.	Ja, nou ik zei al, de manier hoe wij het nu doen. Ik vind vijf lesuren per jaar weinig. Ik zou er tien uur van maken. We kijken heel veel filmpjes, we luisteren naar ervaringen van kinderen, dat vind ik heel fijn. Wat zijn de ervaringen en hoe bedoel je dat? De kinderen komen dan los van, "Joh, ik ben ook voor het eerst ongesteld geworden, ik heb het zo meegemaakt, ik vind ook een jongen leuk, ik weet daar niet mee om moet te gaan, dat wat moet ik dan", dat gaan ze dan vertellen. Heeft dat ook te maken met het apart zijn van jongens en meisjes? Tuurlijk, absoluut, dat gaan ze niet bij, bijzijn van jongens vertellen. We zijn alleen maar met meiden de juf is een vertrouwens persoon voor ze, dan komen ze los. Is dat ook een methode wat op openbaar, christelijke en katholieke school kan toepassen, denk je? Ik vind van wel, meisjes die willen misschien wat vertellen, die jongens niet hoeven te weten bij, bijzin van jongens gaan ze dat niet vertellen. Onderling met meisjes kunnen ze alles vertellen, dat ze alles kwijt kunnen.	Nou, waar ik nu mee bezig ben vind ik al voldoende gewoon, erover praten, niet alleen erover praten wanneer het jou uitkomt of jij het als leerkracht moet gaan doen, maar ook wanneer er vragen vanuit de kinderen komen, dat je ook daarin gaat spelen. We hebben net een gesprek gehad en toen gaf je aan dat bij jullie op school nooit zoiets is gebeurd, denk je dat dat het reden is dat jullie heel goed met de kinderen daarover praten? Zou kunnen.	respondent D2 beter te begrijpen voor kinderen. De respondenten geven de volgende aanbevelingen die ze zouden willen aanbieden of uitvoeren om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen of te verminderen: - Tien in plaats van vijf lesuren les over seksuele ontwikkeling. - Luisteren naar ervaringen van de kinderen; kinderen komen los door elkaars verhalen en vertellen elkaar graag over hun eigen ervaringen, dit gebeurt onderling al bij meisjes. - Als leerkracht de vragen die de kinderen hebben over de seksuele ontwikkeling behandelen.
Wat zou u willen aanbieden of uitvoeren om seksueel grensoverschrijdend gedrag te signaleren? Waarom: Ik wil weten wat de professionals zouden willen aanbieden of uitvoeren om seksueel grensoverschrijdend gedrag te signaleren.	Ik observeer leerlingen weleens, zo een vragenlijst hoeft allemaal niet. Het is gewoon de leerkracht en de groep, waar ik de leerling moet observeren, in de klas, buiten en in de gym. Ik denk, dat het wel voldoende is, mocht een leerling zijn met een uitzondering, dan ga je wel een signaleringslijst toepassen, anders hoeft het niet. Ik denk dat de observatie voldoende is.	Nou, sowieso blijven praten met de kinderen en observeren.	Beide respondenten D geven aan dat kinderen geobserveerd moeten worden en indien er een signaal is van seksueel grensoverschrijdend gedrag, een signaleringslijst toepassen en met de kinderen blijven praten.
Kunt u interventies aanbevelen in het geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag? Waarom: Ik wil weten of de professionals nog andere interventies kunnen aanbevelen in het geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag.	Ja, ik zal het absoluut aanbevelen. De interventie die wij gebruiken, die is eigenlijk voor onze school en andere drie scholen, die gebruiken het ook. Het is echt bedoeld voor islamitisch onderwijs. Een openbare school zou er weinig aan hebben, er staan stukjes uit de Koran in en hoe de profeet ermee omging. Ik denk niet, dat op een christelijke school er wat aan heeft?	Nee.	Respondent D1 geeft aan dat scholen die geen islamitische achtergrond hebben, niets hebben aan de methode die door de school van respondent D1 wordt gehanteerd. Respondent D2 heeft geen interventie aangeboden die gebruikt kan worden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag.

9.8 BIJLAGE 8: URENVERANTWOORDING

[illegible]

9.9 BIJLAGE 9: REFLECTIE JAAR DRIE (2013-2014) DRIEVOUDIG GESPREK

Tijdens jaar drie is er een gesprek gevoerd over de problemen die een moeder had ervaren met haar dochter. Tijdens dit gesprek gaf de moeder aan dat zij problemen had met de relatie die haar dochter had met een oudere, Antilliaanse jongen. Ze had hier problemen mee en gaf aan dat ze dit niet bespreekbaar kon maken. Hier hebben we een afspraak voor gepland. Ik heb met de moeder apart gesproken en met de dochter apart om het probleem in kaart te brengen. Hierbij heb ik de gespreksvaardigheden gebruikt die gedurende de opleiding zijn aangeleerd. Denk hierbij aan samenvatten, heretiketteren, meerzijdig partijdig zijn etc.

Naar aanleiding van deze twee gesprekken heb ik daarna met ouder en kind aan tafel gezeten. Ik heb de inleiding verzorgd en uitgelegd dat ik met hen beiden gesprekken heb gevoerd en dat het nu belangrijk was dat ouder en kind samen het gesprek voerden. Dit gesprek is goed verlopen, tijdens het gesprek heeft het kind kunnen uitspreken wat ze wel en wat ze niet fijn vond. Hier had haar moeder begrip voor, omdat ze nooit eerder een gesprek met haar dochter had gehad op deze manier, zo gaf ze aan. Heel vaak veranderde een dergelijk gesprek namelijk naar een discussie of woordenwisseling. Moeder en dochter hebben na afloop de afspraak gemaakt om met de jongen normaal te spreken en om nog even geen relatie te hebben. De dochter mocht van haar moeder vanaf 18 jaar zelf bepalen met wie zij een relatie heeft. Hier moest de dochter nog een jaar op wachten.

Weet jij de grens?

Mijn zoon vraagt mij waar baby's vandaan komen.

Een informatiefolder voor ouders die vragen hebben over de seksuele ontwikkeling van kinderen van 6 tot 14 jaar

Kinderen groeien, maar groeien niet alleen in lengte en gewicht. Kinderen groeien tot een volwassen mens. Hierbij ontwikkelen kinderen zich ook wat betreft hun seksuele groei. Ze maken niet alleen een lichamelijke groei door die te zien is aan het lichaam, zoals het krijgen van borsten, schaamhaar, een baard, etc.. Kinderen leren ook hun karakter kennen en ze willen experimenteren met liefde en soms al met seks.

Wat is nu de seksuele groei? In deze folder wordt uitgelegd wat de seksuele ontwikkeling is, hoe kinderen zich ontwikkelen, wat grensoverschrijdend gedrag is en wat de rol van de ouder is bij de seksuele ontwikkeling.

De seksuele ontwikkeling van schoolkinderen en pre-pubers kunnen niet worden vergeleken met de ontwikkeling van een volwassene. De seksualiteit van een schoolkind of pre-puber (beginfase van puberteit) heeft andere uitingen, aspecten en functies. (Ebbers, 2013)

De seksuele groei van kinderen. (5 tot 14 jaar)

Seksueel gedrag in de kinderjaren is leerrijk voor de ontwikkeling voor het kind. Kinderen leren door elkaars lichamen te bestuderen en raken elkaar aan door middel van spelletjes, zoals 'doktertje spelen'. Kinderen leren ook van 'moedertje en vadtje spelen', waarbij ze de sekserollen en bijbehorende gedragingen naspelen (Johnson, 2011).

- Kinderen beginnen tussen hun **vijfde en achtste jaar** vriendjes te maken. Kinderen in deze leeftijdsgroep hebben niet alleen werkelijke vrienden, maar kunnen vaak een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje hebben. Een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje helpt een gesloten kind meer te praten (Verhetsel, 2011).
- Tussen de **zeven tot negen jaar** schamen kinderen zich voor hun eigen lichaam, ze bedekken zichzelf bijvoorbeeld met een handdoek na het douchen (Rutger WPF, 2011).
- Kinderen van ongeveer **acht jaar** gaan minder aan hun geslachtsorganen zitten. Op deze leeftijd zijn kinderen zich bewust van de sociale normen die het bijbehorende gedrag afwijzen. Een achtjarige jongen is wel nieuwsgierig naar het lichaam van de andere sekse en andersom. Kinderen bouwen ook seksuele kennis op rond deze leeftijd. Kinderen zijn geïnteresseerd in de voortplanting en in seksueel gedrag. De kennis over voortplanting en seksueel gedrag neemt met de toenemende leeftijd toe. Tijdens het achtste jaar komen er bijvoorbeeld meer geslachtsorganen tevoorschijn in kindertekeningen (Bockstaele & Clercq, 2014).
- Bij kinderen van **acht tot tien jaar** speelt verliefdheid een steeds grotere rol. Een kind ervaart de eerste aanrakingen, bijvoorbeeld een handje geven. Kinderen beginnen op deze leeftijd zich te schamen voor de leeftijdsgenoten van de andere sekse. Kinderen kleden zich niet meer aan en uit in het bijzijn van kinderen van de andere sekse (Bockstaele & Clercq, 2014).
- Kinderen tussen de **zes en tien jaar** schamen zich om over seks te praten in het bijzijn van volwassenen. Het masturberen, met name door jongens op acht- tot tienjarige leeftijd, neemt toe.
- Na het **achtste jaar** begint de puberteit en het lichaam verandert; meisjes beginnen borsten en de eerste schaamharen te ontwikkelen en jongens krijgen de eerste schaamharen op hun teelballen (Bockstaele & Clercq, 2014).
- Tussen de **tien en veertien jaar** beginnen kinderen te puberen. Meisjes worden voor het eerst ongesteld, dit betekent dat de ontwikkeling van de vrouwelijke geslachtsorganen is afgerond. Bij jongens is het teken dat het mannelijke geslachtsorgaan is gerijpt de eerste zaadlozing. Na de verandering in de puberteit zoeken meisjes en jongens elkaar meer op. Kinderen beginnen in deze periode vaak met de eerste liefdes en relaties (Bockstaele & Clercq, 2014).
- Op de leeftijd van **dertien en veertien jaar** zijn kinderen nieuwsgierig naar liefde en seks. Daarom surfen ze vaak op internet, maar zonder dat de ouders dit weten. Ze schamen zich vaak voor hun ouders (Rutger WPF, 2011).

Wist u dat 65% van de kinderen die enig kind zijn, een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje heeft?

Wist u dat kinderen al na hun achtste jaar beginnen met puberen?

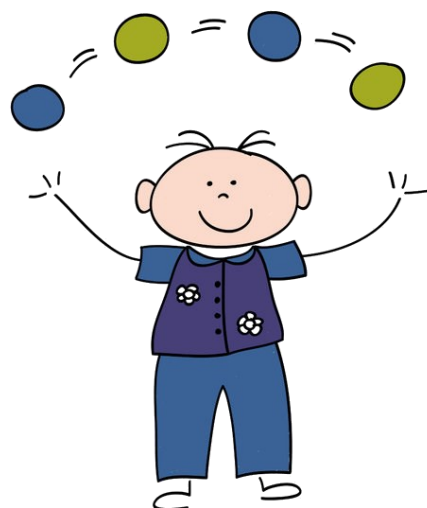
Wist u dat in Nederland de eerste menstruatie rond de dertien jaar ligt en dat de eerste zaadlozing rond de dertien jaar en zes maanden ligt?

Volgens Frank en France (2011) is de definitie ‘seksueel grensoverschrijdend’ te definiëren als: “Elke vorm van seksueel gedrag of seksuele toenadering ten aanzien van een kind of jongere, in verbale en non-verbale of fysieke zin waarbij in seksueel contact aan een of meerdere van de volgende zes criteria niet wordt voldaan:” (Frans en Franck, 2011, p.34).

Wanneer is het gedrag seksueel grensoverschrijdend?

De zes criteria's die Frans en Franck (2011) benoemt;

- **“Wederzijdse toestemming”**: Beide partijen moeten met hun volle bewustzijn toestemming geven voor instemmen met een intieme relatie. Frank en France noemen vier voorwaarden met betrekking tot wederzijdse toestemming: Beide partijen weten precies wat er gaat gebeuren. Beide partijen hebben dezelfde kennis van ‘normaal gedrag’ en weten wat als normaal wordt gehanteerd binnen de cultuur, peer-groep en het gezin. Ten derde is het voor beide partijen bekend welke gevolgen het gedrag heeft, hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld pijn of zwangerschap. Ten vierde gaan beide partijen akkoord, hebben ze respect voor de handeling die wordt uitgeoefend en hebben ze de mogelijkheid om te weigeren.
- **“Vrijwilligheid”**: Beide partijen zijn vrijwillig wat betreft de seksuele handeling. Dwang en vrijwilligheid zijn volgens Frank en France niet concreet vast te stellen. Volgens Frank en France kan er pas worden gesproken van dwang als er psychische en/of fysieke dwang is of als er zonder toestemming seksuele handelingen worden verricht.
- **“Gelijkwaardigheid”**: Er is een gelijkwaardige relatie tussen beide partijen. Er moet een duidelijke overeenstemming zijn qua leeftijd, gewicht, status, macht, intelligentie en lichaamsgrootte. Beide partijen moeten hetzelfde ontwikkelings- en denkniveau bereikt hebben, zodat een van de twee partijen niet domineert.
- **“Leeftijds- of ontwikkelingsadequaate”**: Het kind oefent leeftijds- en/of ontwikkelingsadequate seksuele gedragingen uit.
- **“Contextadequaate”**: De omgeving waarin het kind seksuele gedragingen uitoefent, past bij de seksuele handeling. Het kind weet in welke context hij/zij normatieve gedragingen kan uitoefenen. Hierbij kun je denken aan het ontbloten van geslachtsdelen; dit gedrag zal op school niet toepasselijk zijn, maar mogelijk wel in zijn of haar kamer.
- **“Zelfrespect”**: Het is van belang dat het kind of de jongere geen schade lijdt. Het kind dat niet weet wat zijn grenzen en wensen zijn, kan schade ondervinden op sociaal, fysiek of psychologisch vlak. Het kind kan zich op deze wijze in een risicosituatie bevinden, zichzelf pijn doen of verlagen. (Frank en Franck, 2011).

Wat is uw rol als ouder bij seksueel grensoverschrijdend gedrag?

De rol van u als ouder bij de seksuele ontwikkeling van uw kind is volgens Verhetsel (2011) van groot belang. Ouders leren hun kinderen mee te doen in de maatschappij door hen op te voeden. Bij de seksuele en de relationele ontwikkeling speelt de taak van de ouder een belangrijke rol. Een ouder heeft een grote rol in het overdragen van waarden en normen, en naast waarden en normen speelt het onbewuste gedrag van de ouder binnen de opvoeding en seksuele ontwikkeling een grote rol. Dit kan bijvoorbeeld invloed hebben op de houding van jongeren tegenover homoseksualiteit. Tevens wordt er in deze fase een sterke mening gevormd over de relatie tussen een man en vrouw. (Verhetsel, 2011)

Hoe kunt u in gesprek met uw kind?

Veel ouders vinden het lastig om met kinderen te spreken over seksualiteit. Het is een onderwerp dat niet snel wordt gesproken en dat vaak een taboe is tussen kind en ouder. Daarom geven we u een paar tips die u kunnen helpen bij het voeren van een gesprek over de seksuele ontwikkeling.

1. Blijf praten met uw kind om te voorkomen dat ze u niets meer vertellen. Dit kunt u het beste doen tijdens een activiteit, bijvoorbeeld tijdens het afwassen of lopen naar school.
2. U bent zelf een voorbeeld voor uw kind; de gedragingen binnen uw relatie, ruzies, uw houding en hoe u met uw partner omgaat, zijn van invloed op uw kind.
3. Vergeet uw kind niet af en toe complimentjes te geven.
4. Vraag de mening van uw kind over seksualiteit en relaties. Hier kunt u een krantenartikel of een gebeurtenis op tv bij gebruiken om te horen hoe ze erover denken.
5. Probeer als ouder op de hoogte te blijven van de interesses van uw kind en wat ze kijken op tv en internet.
6. Neem uw kind serieus; als uw kind verliefd is, praat hier dan over met uw kind en maak ze absoluut niet belachelijk.
7. Stel uw grenzen; kinderen zijn nieuwsgierig en zullen naar uw ervaringen kunnen vragen met betrekking tot seks, relatie en dergelijke.
8. Vergelijk uw kind niet met een ander kind of met uw eigen jeugd.
9. Laat uw kind merken dat u om hem of haar geeft en dat u af en toe bezorgd kunt zijn.

Vindt u het lastig om met uw kind te spreken? Neem dan contact op met uw coach van Bureau Frontlijn.

BRONVERMELDING

Bockstale, M & Clercq, De. B. (2014). Verhoren van minderjarigen en kwetsbare volwassenen. Antwerpen & Apeldoorn: Maklu

Brilleslijper-Kater, S. N. & Russel, I. M. B. (2013). Medisch handboek voor kindermishandeling: Normale en zorgelijke seksuele ontwikkeling bij kinderen tot en met 12 jaar. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Ebbers, S., Scharloo, A., Spijker, M. (2013). SOS- snelle opvang bij seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke beperking: een praktisch handboek. Baarn: Bohn Stafleu van Loghum.

Frans, E., Franck, T. (2010). Vlaggensysteem, Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Antwerpen & Apeldoorn: Garant.

Johnson, T. C. (2011). Understanding children's sexual behaviours: What's natural an healthy. C.A.: South Pasadena.

Rutgers WPF. (2011). *De seksuele ontwikkeling van kinderen 0 tot 18 jaar*. Utrecht: Rutgers WPF

Soaids. (2013). *10 tips om te praten met je kind*. Verkregen op 28 mei van, <https://www.soaids.nl/nl/informatie-voor/jongeren/ouders/communicatietips>

Verhetsel, L. (2011). Relationele & seksuele vorming: Handboek voor secundair onderwijs: Deel 1. Antwerpen: Senseoa & Garant.

BUREAU
FRONTLIJN

Voor meer vragen
kunt u altijd terecht bij uw
begeleider bij Bureau

BUREAU FRONTLIJN

Samen werken aan

Het drievoudig gespreksmodel bij seksuele ontwikkeling en/ of seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Mijn zoon vraagt
mij waar baby's
vandaan komen.

Inleiding

Ouders vinden het lastig om soms met hun kinderen over de seksuele ontwikkeling of over seksueel grensoverschrijdend gedrag te spreken. Hiervoor kunnen ze hun coach van Bureau Frontlijn om hulp vragen. Het is dan voor de begeleider belangrijk om meerzijdig partijdig te zijn. Dit is niet altijd even makkelijk. Hiervoor is een gespreksmodel ontworpen dat is afgeleid van de dynamische driehoek, waarbij jij als begeleider de ouder en het kind kunt ondersteunen. In dit model wordt eerst een korte toelichting gegeven over de seksuele ontwikkeling, over de verstoorde seksuele ontwikkeling, over wat seksueel grensoverschrijdend is, over wat de vormen zijn van seksueel grensoverschrijdend gedrag en over wat de risicofactoren en beschermende factoren zijn voor het kind wat betreft seksueel grensoverschrijdend gedrag.

De seksuele ontwikkeling van het kind (vijf tot zestien jaar)

De seksuele ontwikkeling van schoolkinderen en pre-pubers kunnen volgens Simone Ebbers (2013) niet worden vergeleken met de ontwikkeling van een volwassene. De seksualiteit van een schoolkind of pre-puber heeft andere uitingen, aspecten en functies. (Ebbers, 2013)

Tonny Cavanagh Johnson (2011) geeft aan dat seksueel gedrag in de kinderjaren leerrijk en verwervend is voor de ontwikkeling. Kinderen leren door elkaars lichamen te bestuderen en raken elkaars lichamen aan door middel van spelletjes, bijvoorbeeld doktertje spelen. Kinderen leren ook van moedertje en vadtje spelen, waarbij ze de sekserollen en bijbehorende gedragingen exploreren. (Johnson, 2011)

Op de basisschool spelen kinderen tussen **de zes en tien jaar** vaak gescheiden, ze spelen dus minder snel tot nooit met kinderen van de andere sekse. Volgens Bockstaele en Clercq vinden kinderen van een andere sekse jongens idioten en meisjes dom. De sekse van een kind van deze leeftijd speelt een grote rol bij het sociale netwerk: meisjes hebben meestal andere meisjes als vriendinnen en jongens meestal andere jongens als vrienden. Kinderen in deze leeftijdscategorie hebben geen interesse in seksualiteit, echter gaat de seksuele ontwikkeling wel door. (Bockstaele & Clercq, 2014)

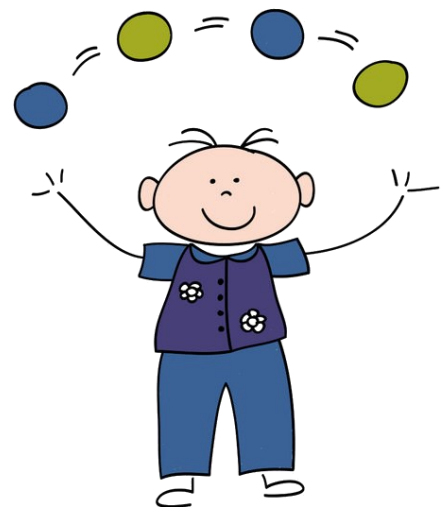
Kinderen beginnen tussen hun **vijfde en achtste jaar** vriendjes te maken. Kinderen in deze leeftijd hebben niet altijd slechts werkelijke vrienden maar kunnen vaak een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje hebben. Uit een onderzoek van Singer en Singer (2011) komt naar voren dat vijftien procent van de kinderen die enig kind zijn, een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje heeft. Een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje helpt een wat gesloten kind meer te praten. (Bockstaele & Clercq, 2014) Op een zesjarige leeftijd verkennen de kinderen elkaars lichaam door met elkaar verschillende spelletjes te spelen zoals "Doktertje en vader & moedertje". In de leeftijdsgroep van zeven en negen schamen kinderen zich sneller voor hun eigen lichaam, ze bedekken zich bijvoorbeeld met een handdoek na het douchen. Een ander voorbeeld is dat kinderen fantaseren over seks en met wie ze verkeren willen etc. (Rutgers WPF, 2011).

Kinderen van ongeveer **acht jaar** gaan minder aan hun geslachtsorganen zitten. Op deze leeftijd zijn kinderen zich bewust van de sociale normen die het bijbehorende gedrag afwijzen. Een achtjarige jongen is wel nieuwsgierig naar het lichaam van de andere sekse en andersom. Kinderen bouwen ook seksuele kennis op rond deze leeftijd. Volgens Brilleslijper-Kater en Russel (2013) zijn de kinderen geïnteresseerd in de voortplanting en seksueel gedrag. De kennis over voortplanting en seksueel gedrag neemt met de toenemende leeftijd toe. Tijdens het **achtste jaar** komen er bijvoorbeeld meer geslachtsorganen tevoorschijn in kindertekeningen. (Bockstaele & Clercq, 2014)

Bij kinderen van **acht tot tien jaar** speelt verliefdheid een steeds grotere rol. Een kind ervaart de eerste bescheiden aanrakingen, bijvoorbeeld een handje geven. Kinderen spelen in deze leeftijd nog steeds seksuele spelletjes; dit gebeurt niet meer onder het mom van 'doktertje spelen', maar meer door het bekijken van elkaars geslachtsdelen. Volgens Brilleslijper-Kater en Russel (2013) beginnen kinderen in deze leeftijd zich te schamen voor de leeftijdsgenoten van andere sekse. Kinderen kleden zich niet aan en uit in het bijzijn van kinderen van de andere sekse. Kinderen tussen de **zes en tien jaar** schamen zich om over seks te praten in bijzijn van volwassenen. Het masturberen, met name door jongens op acht tot tienjarige leeftijd, neemt toe. Ook al begrijpt het kind het voortplantingsverhaal niet precies, kinderen kunnen het wel reproduceren. Na het achtste jaar begint de puberteit en het lichaam verandert; meisjes beginnen borsten en de eerste schaamharen te ontwikkelen en jongens krijgen de eerste schaamharen op hun teelballen. (Bockstaele & Clercq, 2014).

Tussen **de tien en veertien jaar** beginnen kinderen te puberen. Meisjes worden voor het eerst ongesteld, dit betekent dat de ontwikkeling van de vrouwelijke geslachtsorganen is afgerond. In Nederland ligt de eerste menstruatie rond de **dertien jaar**. Bij jongens is het teken dat het mannelijke geslachtsorgaan is rijp de eerste zaadlozing. De gemiddelde eerste zaadlozing in Nederland is bij **dertien jaar en zes maanden**. Per kind verschilt de eerste zaadlozing of menstruatie, meisjes kunnen voor de eerste keer menstrueren tussen hun negende en zestiende levensjaar. Na de verandering in de puberteit zoeken meisjes en jongens elkaar meer op. Kinderen beginnen in deze periode vaak met de eerste liefdes en relaties. (Bockstaele & Clercq, 2014).

In de leeftijd **dertien en veertien** zijn kinderen nieuwsgierig naar liefde en seks. Daarom surfen ze vaak op internet, maar zonder dat de ouders dit weten. Ze schamen zich vaak voor hun ouders (Rutgers WPF, 2011).

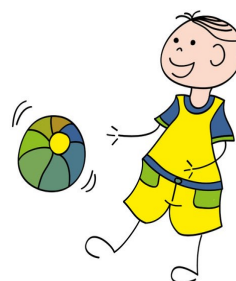

De verstoorde seksuele groei van kinderen (zes tot veertien jaar)

Verstoorde seksuele gedragingen vormen een sterke indicatie voor seksueel misbruik. Het gedrag wordt zorgelijk als het niet meer geplaatst kan worden binnen een exploratiebehoefte. Hierbij kun je denken aan een kind dat een gericht seksueel spel speelt met poppen, zoals het stoppen van voorwerpen als een potlood in de vagina. Een ander voorbeeld is een kind dat in plaats van naar leeftijdsgenoten naar volwassen mannen toetrekt. De opvallendste signalen bij kinderen van vier tot twaalf jaar zijn als volgt: op een agressieve en dwingende manier op andere kinderen reageren en angst hebben voor zwangerschap (Brilleslijper-Kater & Rus-sel, 2013).

Kinderen die op jonge leeftijd seksueel zijn misbruikt, hebben een verhoogd risico op verstoorde seksuele groei. De gevolgen van het misbruik hangen af van een aantal factoren. De factoren zijn in de volgende rollen te plaatsen: dader-, slachtoffer- of omgevingsfactoren. De variatie hangt samen met de ernst van de emotionele schade die door het misbruik is ontstaan. In sommige gevallen is het gevolg van seksueel misbruik ernstiger, zoals wanneer de dader argumenten gebruikt om een schuldgevoel bij het slachtoffer op te roepen en/of als hij of zij geheimhouding afdwingt. Of wanneer de ouders van het kind niet op de hoogte zijn en hierdoor geen hulp kunnen bieden. De gevolgen zijn ernstig, indien het slachtoffer jonger is dan twaalf jaar, de dader een familielid is, het kind zich niet kan verdedigen, het misbruik van langere duur is, er dwang, chantage en/of geweld is gebruikt, het moeten zwijgen en/of als er sprake is geweest van penetratie (Frans & Franck, 2011).

Kinderen kunnen door bovengenoemde oorzaken trauma's (traumatische seksualiteit), stigmatisering en gevoelens van verraad en machteloosheid overhouden. De traumatische seksualiteit houdt in dat de seksuele ontwikkeling van het kind verstoord verloopt. Slachtoffers kunnen seksuele contacten gaan vermijden, een negatief gevoel bij seksualiteit hebben, seks als betaalmiddel gebruiken en seks gebruiken om aandacht te krijgen van anderen. Stigmatisering houdt in dat er schaamte en schuldgevoelens worden aangepraat waardoor er een negatief zelfbeeld ontstaat. Dit kan later leiden tot isolatie, drugsgebruik, alcoholgebruik en suïcidale gedachten. Verraad houdt in dat het kind zich gebruikt en verraden voelt door iemand van wie hij of zij afhankelijk is. Machteloosheid houdt in dat de angst van het kind in verschillende varianten wordt geuit. Kinderen kunnen zich uiten middels somatische klachten, nachtmerries, depressie en problemen op school. Ook kunnen kinderen hun angst omzetten in agressief gedrag en zo de daderrol aannemen (Frans & Franck, 2011).

Seksueel grensoverschrijdend gedrag en de vormen

Volgens Frans en Franck (2011) is de definitie 'seksueel grensoverschrijdend' te definiëren als: "Elke vorm van seksueel gedrag of seksuele toenadering ten aanzien van een kind of jongere, in verbale en non-verbale of fysieke zin waarbij in seksueel contact aan een of meerdere van de volgende zes criteria niet wordt voldaan:" (Frank en France, 2011, p.34). De zes criteria die Frans en Franck (2011) benoemen:

"Wederzijdse toestemming": Beide partijen moeten met hun volle bewustzijn toestemming geven voor instemmen met een intieme relatie. Frans en Franck noemen vier voorwaarden met betrekking tot wederzijdse toestemming: Beide partijen weten precies wat er gaat gebeuren. Beide partijen hebben dezelfde kennis van 'normaal gedrag' en weten wat als normaal wordt gehanteerd binnen de cultuur, peergroep en het gezin. Ten derde is het voor beide partijen bekend welke gevolgen het gedrag heeft, hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld pijn of zwangerschap. Ten vierde gaan beide partijen akkoord, hebben ze respect voor de handeling die wordt uitgeoefend en hebben ze de mogelijkheid om te weigeren.

"Vrijwilligheid": Beide partijen zijn vrijwillig wat betreft de seksuele handeling. Dwang en vrijwilligheid zijn volgens Frans en Franck niet concreet vast te stellen. Volgens Frank en France kan er pas worden gesproken van dwang als er psychische en/of fysieke dwang is of als er zonder toestemming seksuele handelingen worden verricht.

"Gelijkwaardigheid": Er is een gelijkwaardige relatie tussen beide partijen. Er moet een duidelijke overeenstemming zijn qua leeftijd, gewicht, status, macht, intelligentie en lichaamsgrootte. Beide partijen moeten hetzelfde ontwikkelings- en denkniveau bereikt hebben, zodat een van de twee partijen niet domineert.

"Leeftijds- of ontwikkelingsadequaate": Het kind oefent leeftijds- en/of ontwikkelings-

adequate seksuele gedragingen uit.

"Contextadequaate": De omgeving waarin het kind seksuele gedragingen uitoefent, past bij de seksuele handeling. Het kind weet in welke context hij/zij normatieve gedragingen kan uitoefenen. Hierbij kun je denken aan het ontbloten van geslachtsdelen; dit gedrag zal op school niet toepasselijk zijn, maar mogelijk wel in zijn of haar kamer.

"Zelfrespect": Het is van belang dat het kind of de jongere geen schade lijdt. Het kind dat niet weet wat zijn grenzen en wensen zijn, kan schade ondervinden op sociaal, fysiek of psychologisch vlak. Het kind kan zich op deze wijze in een risicosituatie bevinden, zichzelf pijn doen of verlagen. (Frans en Franck, 2011).

De risico- en beschermende factoren bij seksueel grensoverschrijdend gedrag.

De risicofactoren hangen samen met de omgevings- en persoonlijkheidskenmerken. Het is belangrijk om inzicht te krijgen in de context waarbinnen het seksueel grensoverschrijdend gedrag zich afspeelt. Hierbij kun je denken aan leefomstandigheden, opvoeding, begeleiding en sociaaleconomische status. Volwassenen of kinderen met een lagere sociaaleconomische status, een problematische gezinsachtergrond, psychische problemen en/of ervaring met seksueel misbruik hebben een grotere kans op seksueel grensoverschrijdend gedrag (Kramer, Janssens, Cinibulak & Cense, 2009).

De risicofactoren kunnen zijn door onwetendheid of gebrek aan informatie over seksualiteit, het feit dat jongens meer mogen dan meisjes, dat meisjes de verantwoordelijkheid hebben om hun grenzen aan te geven, terwijl jongens geen grenzen kennen en altijd zin hebben in seks. Een ander belangrijk punt hierbij is dat er angst bestaat om iemand te verliezen als je niet doet wat diegene wil. Verder is er groepsdruk en er wordt vaak gebruikgemaakt van alcohol (Movisie, 2012). Nog een groot risico voor de seksuele ontwikkeling bij kinderen tussen de acht en tien jaar is dat kinderen nog in hun ontdekkende fase zitten. Juist hierdoor is er volgens Bockstaele & De Clercq (2014) een verhoogde kans op seksueel misbruik.

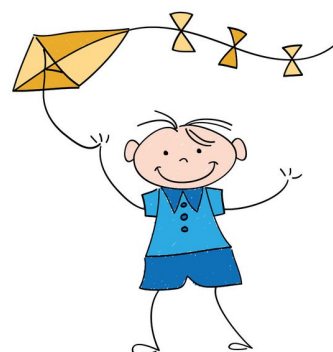
Risico factoren voor seksueel grensoverschrijdend gedrag

- Kinderen/jongeren met een laag IQ en/of kinderen die moeilijk kunnen leren
- Kinderen/jongeren met weinig gevoel van eigenwaarde en/of een negatief zelfbeeld
- Kinderen/jongeren die een zwakke impulscontrole hebben
- Kinderen/jongeren die een tekort hebben aan sociaal-communicatieve vaardigheden
- Kinderen/jongeren die negatief worden beïnvloed door hun vriendengroep
- Kinderen/jongeren die een verstoorde relatie hebben met seksualiteit
- Kinderen/jongeren die een laag ontwikkelde gewetensfunctie hebben
- Kinderen/jongeren die tot het minimaal bereid zijn om te leren
- Kinderen/jongeren die vroegtijdig seksueel actief zijn
- Kinderen/jongeren die verschillende seksuele partners hebben
- Kinderen/jongeren die afhankelijk zijn van een verzorgende partner
- Kinderen/jongeren die een negatieve ervaring hebben met een leeftijdsgenoot of leeftijdsgenoten
- Kinderen/jongeren die weinig tot geen vrienden hebben

Er bestaan naast bovengenoemde risicofactoren ook factoren die kinderen en jongeren weerbaarder kunnen maken tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. De beschermende factoren zijn te vinden in de volgende tabel:

Beschermende factoren bij seksueel grensoverschrijdend gedrag

- Kinderen/jongeren die inzicht hebben in hun eigen beperkingen
- Kinderen/jongeren die hun eigen beperkingen accepteren
- Kinderen/jongeren die hun eigen wensen en gevoelens kunnen herkennen en benoemen
- Kinderen/jongeren die op situaties en gebeurtenissen kunnen reflecteren
- Jongens die hun impulsregulaties goed kunnen beheersen
- Kinderen/jongeren die sociaal geïntegreerd zijn
- Kinderen/jongeren die om kunnen gaan met verschillende tegenslagen en wisselende omstandigheden
- Kinderen/jongeren die voldoende geïnformeerd zijn en beschikken over seksuele interactiviteitscompetenties
- Kinderen/jongeren die hulp aanvaarden
- Kinderen/jongeren die gebruik (willen) maken van hulp

De rol van jouw als Hulpverlener

Uit het onderzoek dat Deth, Repetur & Storms in 2013 hebben uitgevoerd: "Registratie slachtoffers loverboys in de jeugdsector", konden zij concluderen dat hulpverleners vaak niet (genoeg) weten over hoe zij om moeten gaan met situaties waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag is voorgekomen (Deth, Repetur & Storms, 2013).

Het is volgens de schrijvers van "seksueel grensoverschrijdend gedrag" van belang dat de gezonde seksuele ontwikkeling van kinderen wordt gestimuleerd door het positief bekrachtigen van gezond gedrag door middel van gesprekken met kinderen. De hulpverlener moet in staat zijn om het positieve gedrag met betrekking tot seksuele ontwikkeling te bekrachtigen, dit gaat over seksuele gedragingen die leeftijds- en ontwikkelingsadequaat zijn. Bij het signaleren van seksuele gedragingen bij kinderen dient de hulpverlener objectief te oordelen. Hiermee wordt bedoeld dat de hulpverlener over kennis van de ontwikkeling van het kind beschikt en dus objectief kan oordelen of het gedrag binnen de ontwikkeling van het kind thuishoort. Aan de hand van informatie over het probleem, dient de hulpverlener een interventie op te zetten die aangepast is aan de leeftijd en aan de ontwikkeling van het kind (Afdeling Communicatie Movisie, 2014).

Hoe spreek je met het kind?

Volgens de schrijvers Janssen, Wentzel en Vissers (2012) moet je als hulpverlener over seksueel grensoverschrijdend gedrag met een kind praten met een open houding en door het stellen van neutrale vragen (Janssen, Wentzel & Vissers, 2012). In dit boek staat beschreven dat je als hulpverlener een oordeelvrije houding en lef moet hebben om over seksueel grensoverschrijdend gedrag te kunnen praten. Voor de hulpverlener die in gesprek gaat met kinderen over seksueel grensoverschrijdend gedrag, zijn er acht houdingsaspecten beschreven in het Basisboek Huiselijk geweld.

Als hulpverlener: (1) Benoem je de taak die je hebt. (2) Doe je wat je zegt. (3) Vertel je dat je de vraag over seksuele grensoverschrijding standaard vraagt, omdat dit vaak voorkomt. (4) Accepteer je de emoties van het kind. (5) Benoem je het positieve gedrag. (6) Benoem je het gedrag dat je ziet. (7) Vermijd je in het gesprek de waarom-vragen die een kind stelt. (8) Vermijd je de feiten en spreek je over de beleving van het kind (Janssen, Wentzel & Vissers, 2012).

Het drievoudig gespreksmodel:

Belangrijk: Voordat dit gespreksmodel wordt gebruikt, dient dit in overleg met de werkbegeleider geschikt te zijn bevonden voor de cliënt. De gevallen waar dit gespreksmodel voor dient, hebben te maken met een lichte mate van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Denk bijvoorbeeld aan een meisje van twaalf dat een vriend heeft die vier jaar ouder is, maar van wie het zeker is dat er geen sprake is van seksueel misbruik. De aantekeningen die worden gemaakt, horen door de werkbegeleider geëvalueerd te worden. Bij ernstige gevallen, zie 'doorverwijzing'.

Naast dit model houd je rekening met de meldcode die wordt gehanteerd binnen de instelling Bureau Frontlijn. De meldcode is te vinden op de site van Bureau Frontlijn.

Gesprek één: Dit is het gesprek dat je voert met de ouder. Je hebt één signaal of een aantal signalen van de ouder doorgekregen, waarna je een drievoudig gesprek met kind en ouder hebt gepland. Het is van belang dat er bij de cliënt thuis wordt gepraat. Hierbij is het de bedoeling dat je erachter komt wat de ouder als probleem ervaart. Volgens Jansen, Wentzel & Vissers (2012) wordt de hulpverlener geacht om door te vragen naar de beleving van de ouder. Hierbij ben je je bewust van de gesprekstechnieken "Coaching en didactiek" die in de handleiding van Bureau Frontlijn zijn vermeld (Bureau Frontlijn, 2015). Je bent tijdens het gehele gesprek meerzijdig partijdig en kijkt vanuit de waarden en normen die de cliënt hanteert. Meerzijdige partijdigheid houdt in dat er geen partij wordt gekozen bij een conflict tussen ouder en kind. Dit houdt in dat je als hulpverlener beide partijen respecteert door de situatie van meerdere kanten te bekijken en door geen partij te kiezen (Mulligen, 2007). Vraag aan de ouder of je aan het kind mag vragen wat er door de ouder is signaleerd. Je geeft aan het einde van het gesprek de folder "Weet jij de Grens?".

(Tip: Dit is een gesprek dat in de keuken kan worden gehouden.)

Gesprek twee: Dit is het gesprek dat je voert met het kind. Tijdens dit gesprek hanteer je de stappen die zijn vermeld onder het kopje 'Hoe spreek je met het kind?' (Jansen, Wentzel & Vissers, 2012). Het is belangrijk dat je het kind vertelt dat jullie samen met de ouder(s) gaan spreken en dat het kind mag zeggen wat hij of zij denkt dat goed en belangrijk is (Mulligen, 2009). Maak aantekeningen en geef aan dat deze alleen voor jou bestemd zijn en dat de ouder deze niet mag lezen. Je geeft ook aan dat je niets zegt wat het kind niet wil. Vraag het kind ook wat hij of zij vindt van de manier van aanpak die de ouder heeft gehanteerd, wat het kind fijn vond en wat hij of zij niet fijn vond. Je vertelt het kind dat hij of zij dit mag aangeven bij de ouder.

(Tip: Dit is een gesprek dat in de slaapkamer van het kind kan worden gehouden.)

Gesprek drie: Dit is het gesprek waarbij ouder en kind samen het gesprek voeren. Jij als professional hebt met allebei de partijen gesproken en ervoor gezorgd middels doorvragen dat ze hierop hebben gereflecteerd. Ouder en kind spreken het probleem uit en hieruit komt een begeleidingswijze of een afspraak voort die wordt gemaakt om het gedrag te verminderen of te verhelpen. Als professional ben je meerzijdig partijdig en je bent weinig aan het woord tijdens het gesprek (Mulligen, 2009). Geef af en toe complimenten aan kind en ouder als je vindt dat ze goed hebben gehandeld.

Begeleiden met een kompas

Om kinderen en jongeren weerbaar te kunnen maken, kan ervoor gekozen worden om het kompas te gebruiken dat hieronder is vermeld. Dit kompas dient om jongeren en kinderen weerbaar te maken tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. In dit kompas worden de gedragsregels gevolgd en wordt ervoor gezorgd dat het goede voorbeeld wordt gegeven. Het kompas dient ook als een gespreksmiddel om met kinderen en jongeren over seksualiteit te spreken. Dit kompas wordt door het kind gebruikt om weerbaar te worden tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. De hulpverlener en het kind praten over het kompas en de hulpverlener zorgt ervoor dat het kind weet wat de gedragsregels zijn. Het kind kan na de begeleiding het kompas zelfstandig gebruiken (Verhetsel, 2011).

Toestemming: Het kind weet dat het akkoord van het kind nodig is. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat akkoord gaan nodig is. Het kind weet dat hij of zij nee kan zeggen en weet dat het mag weglopen, indien er iets gebeurt wat hij of zij niet fijn vindt (Verhetsel, 2011).

Vrijwillig: Het kind weet dat hij of zij vrijwillig mag kiezen. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat er geen vorm van druk mag worden uitgeoefend op het kind, denk aan chantage (Verhetsel, 2011).

Gelijkwaardigheid: Het kind weet dat het om een gelijkwaardige situatie gaat. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat het niet kan, indien de tegenpartij de ouder is of een meerdere (Verhetsel, 2011).

Ontwikkeling: Het kind weet wat bij de seksuele ontwikkeling hoort en weet wat leeftijd gerelateerd is (Verhetsel, 2011).

Context: Het kind weet dat seksueel gedrag privé is en niet openbaar. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat seksueel gedrag in het openbaar storend en choquerend kan zijn (Verhetsel, 2011).

Zelfrespect: Het kind weet welke dingen kunnen kwetsen en pijn kunnen doen (Verhetsel, 2011).

Hoe te reageren door kinderen op situaties met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag:

Als het kind het gevoel heeft dat iets niet hoort of goed is, heeft het kind het recht om tijdens de situatie weg te gaan, te reageren, uit te spreken wat het niet wil of te stoppen met wat het aan het doen is. Ook de tegenpartij heeft hier recht op (Verhetsel, 2011).

Doorverwijzen

Waar kun je de cliënt naartoe verwijzen, indien het gedrag niet te verhelpen is of als er geen samenwerking mogelijk is met het kind, de ouder of met allebei? De volgende instellingen kunnen hier een bijdrage aan leveren. Bespreek eerst met je werkbegeleider of dit voor jouw cliënt relevant is en welke instelling dan mogelijk een bijdrage kan leveren.

Veilig Thuis: Is een instelling waar je advies kunt vragen over het melden van kindermishandeling. (Voorheen AMK)

Site: www.vooreenveiligthuis.nl **Tel:** 0800 2000

PSYQ: Landelijk centrum voor vroegkinderlijke chronische traumatisering.

Site: www.lcv.nl

VSK: Hier werken mensen die zelf slachtoffer zijn geweest van mishandeling en die nu ervaringsdeskundigen zijn. Zij helpen middels scholing kinderen die mishandeld zijn binnen het gezin.

Site: www.vsknederland.nl

CJG: Aanmelden voor een cursus die aansluit op de behoeftes van jouw cliënt.

Site: www.cgjssselmonde.nl

Websites en forums over seksualiteit:

- ⇒ Www.verbrokenstilte.nl
- ⇒ Www.zoenenenzo.nl
- ⇒ Www.internetsoa.nl
- ⇒ Www.kindermishandeling.nl
- ⇒ Www.ikzitindeshit.nl

BRONNEN:

Bockstale, M. & Clercq, B. de. (2014). *Verhoren van minderjarigen en kwetsbare volwassenen*. Antwerpen & Apeldoorn: Maklu.

Brilleslijper-Kater, S. N. & Russel, I. M. B. (2013). *Medisch handboek voor kindermishandeling: Normale en zorgelijke seksuele ontwikkeling bij kinderen tot en met 12 jaar*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Frans, E., Franck, T. (2010). *Vlaggensysteem, Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*. Antwerpen & Apeldoorn: Garant.

Janssen, H., Wentzel, W., Vissers, B. (2012) *Basisboek Huiselijk Geweld: Signaleren, melden, aanpakken*. Bussem: Uitgeverij Coutinho.

Janssens, K., Schalenraad, W., Lammers, M. & Brants, L. (2009). *Seks waar ligt de grens? Jongeren en docenten uit het Amsterdamse praktijk onderwijs aan het woord*. Utrecht: Movisie.

Johnson, T. C. (2011). *Understanding children's sexual behaviours: What's natural an healthy*. C.A.: South Pasadena.

Krammer, S., Janssens, K., Cinibulak, L. & Cense, M. (2009). *Over de grens*. Utrecht: Movisie.

Mulligen, M. Van, Gieles, P., Nieuwbrok, A. (2007). *Tussen thuis en school: over contextueel leerling begeleiding*. Leuven: ACCO

Weet jij de grens?

EEN ONDERZOEK NAAR DE AANPAK DIE BUREAU FRONTLIJN KAN BIEDEN
OM SEKSUEEL GRENSOVERSCHRIJDEND GEDRAG TE VOORKOMEN OF TE
VERMINDEREN

Betreft: Beroepsproduct

Senem Tekin

0818963 4QR4B

School: Hogeschool Rotterdam

Afstudeerplek: Bureau Frontlijn, locatie IJsselmonde

Docent: Gusta Bouwman

Opdrachtgever: Willemijn Schram

**BUREAU
FRONTLIJN**

HOGESCHOOL ROTTERDAM

Een beroepsproduct naar de aanpak die Bureau Frontlijn kan bieden om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen of te verminderen.

In opdracht van Bureau Frontlijn, locatie Kantelwijken in IJsselmonde, ten behoeven van het studieonderdeel 'afstuderen' van de opleiding Pedagogiek

Auteur:

Senem Tekin

Opleidingsinstituut:

Hogeschool Rotterdam (HR)
Museumpark 40
3015CX Rotterdam

Faciliteit:

Instituut sociale opleiding

Organisatie afstuderen:

Bureau Frontlijn, locatie Kantelwijken
Herenwaard 23
3078AK Rotterdam

Opdrachtgever:

Willemijn Schram & Hidde Kielen

Begeleider vanuit organisatie:

Lisanne Verhoef

Afstudeerbegeleider:

Gusta Bouwman

Tweede beoordelaar:

Hanneke Kroonsberg

Onderzoekster:

Senem Tekin

Afstudeerperiode:

September 2014 tot en met juni 2015

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding	5
2	Aanbeveling	6
3	Verantwoordingskeuze beroepsproduct.....	8
3.1.1	Belang van dit product	8
3.1.2	Waarom juist een folder en een drievoudig gespreksmodel?	8
3.1.3	Nationale, maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkeling.....	8
3.2	Bruikbaarheid en relevantie voor de opdrachtgever	9
3.3	Bijdragen aan de ontwikkeling van het beroep pedagoog.....	10
4	Theorie.....	10
4.1	Werkwijze Bureau Frontlijn ABC-Methode en Piramide van Maslow	10
4.2	De seksuele ontwikkeling van kinderen van zes tot veertien jaar	11
4.3	De verstoorde seksuele groei van kinderen zes tot veertien jaar.....	12
4.4	De beschermende en risicofactoren bij seksueel grensoverschrijdend gedrag.....	13
4.5	Grensoverschrijdend gedrag en de vormen.....	14
4.6	Seksueel Grensoverschrijdend gedrag en de vormen.....	14
4.7	De rol van de ouder bij seksuele ontwikkeling.....	15
4.8	De rol van de hulpverlener bij seksueel grensoverschrijdend gedrag	15
4.9	Seksueel grensoverschrijdend gedrag begeleiden met een kompas	16
4.10	Cultureel diversiteit bij seksueel grensoverschrijdend gedrag	17
5	Implementatie	17
5.1	Implementatie van het beroepsproduct	17
5.1.1	Beroepsproduct.....	18
5.1.2	Multidisciplinaire samenwerking	18
5.2	Beschrijving van het beroepsproduct.....	19
5.3	Randvoorwaarden	20
6	Kritische reflectie.....	21
6.1	Kritische reflectie toegevoegde waarde voor de opdrachtgever.....	21
6.2	Kritische reflectie toegevoegde waarde voor de doelgroep	21
7	Bronnenlijst	23
8	Beroepsproduct.....	25

1 INLEIDING

Dit is een begeleidend schrijven bij de beroepsproducten die zijn vervaardigd naar aanleiding van een onderzoek in opdracht van bureau Frontlijn. In het onderzoek is beschreven hoe het onderzoek antwoord geeft op de hoofdvraag: “Op welke manier kan Bureau Frontlijn ouders, medeopvoeders en kinderen van de OBS de Rood, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee begeleiden om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen of te verminderen?”. Dit onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van Bureau Frontlijn, locatie Kantelwijken IJsselmonde te Rotterdam.

Dit onderzoek is gericht op de manier van begeleiden die gebruikt kan worden om het probleem van seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen of te verhelpen. Binnen dit onderzoek worden de aanleiding, probleemanalyse, het doel, hoofdvraag en deelvragen, literatuurstudie, onderzoeksactiviteiten, tijdsplanning, de validiteit en betrouwbaarheid, resultaten, conclusie, aanbeveling en discussie beschreven.

Omdat de privacy van dit onderzoek sterk wordt geëist, zijn er fictieve namen gegeven aan de school waar het probleem is gesignaleerd en aan de straten waar dit onderzoek heeft plaatsgevonden. De school kreeg als fictieve naam “OBS De Rood” en de straten zijn Straat één en Straat twee genoemd.

Dit is een eerste onderzoek dat is uitgevoerd naar seksueel grensoverschrijdend gedrag waar nog een vervolgonderzoek bij nodig is.

1.1 AANLEIDING

De aanleiding voor het doen van dit onderzoek, is voortgekomen uit een probleem dat speelt binnen (openbare basisschool) OBS De Rood. Medewerkers van OBS De Rood hebben seksueel grensoverschrijdend gedrag gesignaleerd bij een aantal kinderen van zes tot veertien jaar, die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee.

Naast de signalen die OBS De Rood heeft opgevangen, meldt de school dat een aantal ouders van leerlingen klaagt over seksuele gedragingen van enkele kinderen die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee. Vanwege het gesignaleerde probleem wat betreft seksueel grensoverschrijdend gedrag is Bureau Frontlijn benaderd door de interne begeleider van OBS De Rood, met de vraag of zij ondersteuning kunnen bieden aan gezinnen die hiermee kampen. Bureau Frontlijn ondersteunt namelijk al ouders van leerlingen van OBS De Rood bij opvoedproblemen en geeft interventies ten behoeve van het versterken van het contact tussen ouder en kind.

Naar aanleiding van een gesprek met de opdrachtgever en de begeleidende docent van Hogeschool Rotterdam is dit afstudeeronderzoek tot stand gekomen. De opdrachtgever heeft voorgesteld om het onderwerp “begeleiding bij seksueel grensoverschrijdend gedrag” te onderzoeken. Hiermee wordt bedoeld dat er een specifiek onderzoek moet worden gedaan naar seksueel grensoverschrijdende gedragingen van kinderen (zes tot veertien jaar) die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee. Binnen het onderzoek is het van belang om te weten wat de normale seksuele ontwikkeling is, om welke soort of soorten van seksueel grensoverschrijdend gedrag het gaat en welke begeleidingsmethode hiervoor gebruikt kan worden.

Het onderwerp sprak mij direct aan omdat ik tijdens de stageperiode in mijn derde schooljaar (september 2013 tot juli 2014) vier gezinnen binnen deze appartementen heb begeleid. Tijdens deze begeleidingsmomenten ben ik in aanraking gekomen met seksueel grensoverschrijdende gedragingen binnen gezinnen en heb ik gezinnen van Straat één horen klagen over dit probleem. Dit was voor mij de aanleiding om nader onderzoek te willen verrichten naar dit onderwerp.

Het onderzoek moet voor Bureau Frontlijn, OBS De Rood en voor de gezinnen die kinderen hebben op OBS De rood en die woonachtig zijn aan Straat één of Straat twee resultaten opleveren. De onderzoeksresultaten zullen gericht zijn op het begeleiden van ouders en kinderen die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee in de wijk IJsselmonde van Rotterdam op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

De vraag van Bureau Frontlijn is als volgt: “Hoe kunnen wij de gezinnen met kinderen tussen de zes en de veertien jaar begeleiden, die te kampen hebben met seksueel grensoverschrijdend gedrag?”. De instelling wil dat er een geschikte begeleidingswijze komt voor de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag. In dit onderzoek wordt onderzocht waar kinderen van zes tot veertien jaar en hun ouders tegenaan lopen wat betreft seksueel grensoverschrijdend gedrag en welke begeleidingswijze hierop aansluit.

2 AANBEVELING

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan aan Bureau Frontlijn, locatie Kantelwijken te IJsselmonde en aan OBS De Rood. De aanbevelingen bevatten een begeleidingswijze waarmee Bureau Frontlijn en OBS De Rood passende begeleiding kunnen organiseren om seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen en/of te voorkomen.

Aan Bureau Frontlijn worden de volgende aanbevelingen gedaan om seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen of te voorkomen:

1. *Een informatievoorziening waarmee de begeleiders van Bureau Frontlijn informatie kunnen krijgen over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag.*
2. *Een informatievoorziening waarmee ouders informatie kunnen krijgen over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag.*
3. *Door middel van een drievoudig gesprek begeleiding bieden aan ouders om seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen of te voorkomen.*
4. *Door middel van een spel kinderen begeleiden om seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen of te voorkomen.*
5. *Door middel van een presentatie ouders inlichten over de seksuele ontwikkeling en wat seksueel grensoverschrijdend gedrag is.*

Toelichting aanbeveling één aan Bureau Frontlijn: Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat er onvoldoende informatievoorzieningen zijn voor de medewerkers van Bureau Frontlijn met betrekking tot seksuele ontwikkeling. Bij het signaleren van seksuele gedragingen bij kinderen dient de hulpverlener objectief te oordelen. Hiermee wordt bedoeld dat de hulpverlener over kennis met betrekking tot de ontwikkeling van het kind beschikt en dus objectief kan oordelen of het gedrag binnen de ontwikkeling van het kind thuishoort. Aan de hand van informatie over het probleem, dient de hulpverlener een interventie in te zetten die aangepast is aan de leeftijd en aan de ontwikkeling van het kind (Afdeling Communicatie Movisie, 2014). Om ervoor te zorgen dat de begeleiders van Bureau Frontlijn op de hoogte worden gesteld en het gedrag goed kunnen signaleren, moet er een informatievoorziening worden aangeboden, waarmee de begeleiders signalen kunnen plaatsen binnen de ontwikkeling van het kind. Daarom is het van belang dat er een digitaal stuk komt met informatie over de seksuele ontwikkeling van het kind.

Toelichting aanbeveling twee aan Bureau Frontlijn: Uit het onderzoek blijkt dat ouders behoefte hebben aan informatie die wordt verspreid door middel van folders. Ouders geven aan soms niet te weten hoe ze om moeten gaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag en welk gedrag niet of juist wel binnen de ontwikkeling past. Om deze reden is het belangrijk dat ouders middels een folder informatie krijgen over de seksuele ontwikkeling, wanneer gedrag seksueel grensoverschrijdend is en hoe hierover gepraat kan worden met het kind. In de folder kan worden aangegeven wat de rol van de ouder is omtrent seksueel grensoverschrijdend gedrag en waar ouders naartoe kunnen indien er seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden.

Toelichting aanbeveling drie aan Bureau Frontlijn: Door middel van een drievoudig begeleidingsgesprek kan er begeleiding worden georganiseerd waarin met ouders wordt gesproken over de signalen en over de problemen die de ouder ervaart. Met het kind kan er gesproken worden over zijn belevenissen, over wat er eigenlijk aan de hand is en wat het kind ervan vindt. Ook moet er een gesprek plaatsvinden waarin ouder en kind samen bij betrokken worden en waarin over de problemen wordt gesproken en over een mogelijke aanpak. Hierbij is het van belang dat de begeleider

onpartijdig is, geen oordeel geeft en zijn of haar mening niet uitspreekt. De bedoeling van dit gesprek is ervoor zorgen dat ouder en kind met elkaar praten. De rol van de hulpverlener tijdens deze gesprekken bestaat uit een luisterend oor bieden en de twee partijen stimuleren om met elkaar te praten. Het gesprek met de ouder dient op een plek plaats te vinden waar het kind niet bij is en andersom. Het gesprek met het kind dient plaats te vinden in een omgeving waar een ander niet mee kan luisteren, denk hierbij aan de slaapkamer.

Toelichting aanbeveling vier aan Bureau Frontlijn: De ouders die geïnterviewd zijn, willen dat hun kinderen spelenderwijs begeleiding krijgen van Bureau Frontlijn. Er kan een spel worden ontworpen dat kinderen leert wat de normale seksuele ontwikkeling inhoudt en wat seksueel grensoverschrijdend gedrag is. Hier kan een vervolgonderzoek naar worden gedaan. In dit onderzoek kan worden gekeken naar mogelijke spelvormen en naar wat er inhoudelijk in het spel behandeld moet worden.

Toelichting aanbeveling vijf aan Bureau Frontlijn: De ouders (respondenten B die geïnterviewd zijn) hebben aangegeven dat door middel van een presentatie ouders kunnen worden ingelicht over seksuele ontwikkeling en over wat seksueel grensoverschrijdend gedrag is. Deze aanbeveling die respondenten B hebben gedaan om ouders in te lichten, is komen te vervallen. Dit omdat er onlangs een overeenkomst is opgesteld tussen het CJG en Bureau Frontlijn. Deze overeenkomst houdt in dat Bureau Frontlijn geen presentaties meer geeft aan ouders, maar dat het CJG dit overneemt. Deze aanbeveling zou mogelijk doorgegeven kunnen worden aan het CJG om hier alsnog iets mee te gaan doen.

Aan OBS De Rood worden de volgende aanbevelingen gegeven om seksueel grensoverschrijdend gedrag te verminderen of te voorkomen:

1. *Ouders middels een bijeenkomst inlichten welke informatie en informatievoorzieningen er worden toegepast om kinderen over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag te leren.*
2. *Jongens en meisjes scheiden bij het geven van lessen over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag.*

Toelichting aanbeveling één voor OBS De Rood: Uit het onderzoek komt naar voren dat het goed is als ouders worden ingelicht over de informatie die de school geeft met betrekking tot de seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het is volgens de professionals van belang dat ouders op de hoogte zijn van wat er wordt aangeboden en dat het niet voldoende is als alleen de leerkrachten begeleiding geven bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. Daarom is het belangrijk dat ouders informatie krijgen over de seksuele ontwikkeling, over seksueel grensoverschrijdend gedrag en over wat hun kinderen op school leren. Zo wordt de ouder op de hoogte gehouden en kan deze zelf aanvullende begeleiding of informatie geven aan het kind.

Toelichting aanbeveling twee voor OBS De Rood: Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat het scheiden van jongens en meisjes tijdens lessen over seksualiteit en over seksueel grensoverschrijdend gedrag kinderen de mogelijkheid biedt om zich beter te kunnen uiten. Zo krijgen de leerkrachten en leerlingen zelf meer over de ervaringen van de kinderen te horen, waardoor de leerkracht de kans krijgt om de lessen hier beter op aan te passen. Door de groep op te splitsen, zorg je volgens de professionals die zijn geïnterviewd voor een veel intiemer en opener gesprek, waarbij minder schaamte ontstaat en waarbij kinderen kunnen leren van elkaars problemen en ervaringen omtrent seksuele ontwikkeling en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Deze manier van begeleiding kan ervoor zorgen dat leerkrachten van OBS De Rood intensiever worden betrokken bij de seksuele ontwikkeling van de kinderen.

3 VERANTWOORDINGSKEUZE BEROEPSPRODUCT

3.1.1 Belang van dit product

Binnen IJsselmonde zijn twee appartementen waar seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt. Van OBS De Rood hebben we informatie gekregen dat het gedrag dat te maken heeft met dit probleem in de wijk, wordt overgenomen binnen de school. Het gaat volgens de school voornamelijk om twee straten. Om te voorkomen dat seksueel grensoverschrijdend gedrag zich verspreidt, is het van belang dat er een aanpak komt waarmee Bureau Frontlijn cliënten kan ondersteunen bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. Uit een onderzoek van Finkelhor (1986) bleek dat 30 tot 40% van de kinderen die seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft vertoond, zelf ooit het slachtoffer is geweest van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Kinderen kunnen hun seksuele trauma's omzetten in seksuele agressie of in manipulatieve gedragingen (Frank & France, 2011). Om te voorkomen dat meer kinderen het slachtoffer zullen worden en dat zo de kans wordt vergroot dat ze zelf seksueel grensoverschrijdend gedrag gaan vertonen.

3.1.2 Waarom juist een folder en een drievoudig gespreksmodel?

Uit het onderzoek is gebleken dat ouders behoefte hebben aan een individueel begeleiding of aan tekst met informatie, zoals een folder. Eén van de respondenten B heeft in het verleden seksueel grensoverschrijdend gedrag meegemaakt, waarna ze begeleiding heeft gehad door middel van een drievoudig gespreksmodel. De ervaring van de ouder met dit model was positief en het heeft resultaat opgeleverd. Dit is de reden om een drievoudig gespreksmodel te ontwerpen; de handleiding van het drievoudig gespreksmodel komt in de literatuur bestemd voor de medewerkers van Bureau Frontlijn voor. Dit om de juiste begeleiding te kunnen bieden door te bestuderen wat wel en niet onder de normale ontwikkeling valt en wanneer het gedrag seksueel grensoverschrijdend moet worden genoemd.

Voorheen ging dit volgens de begeleiders niet aan de hand van een methode of literatuur, maar middels het vak dat is geleerd tijdens de studie en in de praktijk. Voor de ouders is een folder samengesteld om informatie te geven over wat seksueel grensoverschrijdend is en of bepaald gedrag in de normale ontwikkeling thuishoort. Naast deze informatie staat de rol van de ouder beschreven en hoe de ouder met het kind kan praten over seksuele ontwikkeling.

3.1.3 Nationale, maatschappelijke en beleidsmatige ontwikkeling

Het onderzoek heeft plaatsgevonden in Nederland, regio Zuid-Holland, stad Rotterdam, wijk IJsselmonde en specifiek in appartementen aan Straat één en Straat twee. Voor het onderzoek is er gekeken naar het beleid in Europa, Nederland en in Zuid-Holland.

In het Kinderrechten (artikel 34) staat dat elk kind recht heeft op bescherming tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik. De richtlijnen zijn bedoeld voor de bescherming van minderjarige kinderen tegen seksueel misbruik, waarbij de familie, de maatschappij en de staat verantwoordelijk zijn voor het welzijn van het minderjarige kind. Het kind heeft recht op bescherming tegen seksueel misbruik, dit houdt in dat het kind niet seksueel wordt misbruikt door bijvoorbeeld een familielid, het kind niet wordt gedwongen tot seksuele handelingen in ruil voor geld (kinderprostitutie) en een ander voorbeeld is dat er geen seksueel gerelateerde foto's en video's van het kind online worden geplaatst. Dit wordt ook kinderporno genoemd (Kinderrechten, 2015).

De seksuele rechten van kinderen en jongeren zijn: de vrijheid om al dan niet seksueel actief te zijn, de vrijheid hebben om je partner te mogen kiezen, het hebben van vrijwilligheid in seksuele relaties, voorlichting over seksualiteit (Kinderrechten, 2015).

In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) is er een landelijk onderzoek gedaan naar seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen het primaire onderwijs. Aan dat onderzoek hebben 3278 kinderen meegedaan van 78 basisscholen. Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat 16% van de kinderen wel eens te maken heeft gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag (Witvliet et al, 2012). Dit onderzoek geeft echter geen antwoord op de vraag in welke rol (slachtoffer, dader of getuige) deze kinderen met seksueel geweld te maken hebben gehad.

Binnen het landelijk beleidskader voor lokaal beleid zijn de “Kerndoelen voor het basisonderwijs, speciaal en voortgezet onderwijs” ontwikkeld. Het ministerie van OCW heeft de kerndoelen met ingang van 1 december 2012 aangescherpt. Het ministerie wil met deze kerndoelen de seksuele druk en grensoverschrijdend gedrag kunnen voorkomen. Scholen zijn nu verplicht om aan de leerlingen lessen te geven over seksualiteit en over seksuele diversiteit. Dit heeft als doel de kinderen weerbaar te maken tegen seksueel geweld en hen respect te laten opbrengen voor ieders seksuele voorkeur (Bijsterveld-Vliegenhart, 2012). De kerndoelen zijn te vinden in bijlage 1.

In de Regio Zuid-Holland is geen apart beleid voor seksuele gezondheid, wel is er een regionaal programma genaamd: “Gezonde School”. Gezonde School biedt ondersteuning aan scholen met betrekking tot de volgende gezondheidsthema's: voeding, beweging, roken, mondgezondheid, milieu, persoonlijke verzorging, veiligheid, relaties en seksualiteit, pesten en sociale vaardigheden. Scholen kunnen gratis advies aanvragen bij de Gezonde School-adviseurs. Deze adviseurs kunnen advies geven over welke aanpak de school het beste kan hanteren met betrekking tot de hierboven genoemde thema's. Een Gezonde School-adviseur maakt een analyse van de gezondheid en veiligheid van de school, leerkrachten en leerlingen. Vervolgens brengt de Gezonde School-adviseur een advies uit, dit advies is gebaseerd op de behoeftes van de school. De Gezonde School-adviseur helpt de school bij het aanvragen van een Landelijk Vignet Gezonde School als de school de gezondheid van de kinderen hoog in het vaandel heeft staan. Tot slot helpt de Gezonde School-adviseur de school met een subsidie aanvragen voor de benodigde thema's, zodat de school ondersteuning kan geven aan de leerlingen (Dienst Gezondheid Jeugd, 2014).

3.2 BRUIKBAARHEID EN RELEVANTIE VOOR DE OPDRACHTGEVER

In opdracht van Dienst Jeugd, Onderwijs en Samenleving is er een onderzoek uitgevoerd naar de probleemgedragingen van jongeren in Rotterdam. Binnen dit onderzoek is er gekeken naar seksuele gedragingen die gerelateerd zijn aan probleemgedrag. Binnen IJsselmonde wonen 2648 jongeren tussen de 12 en 15 jaar, van wie 294 jongeren hebben meegedaan aan het onderzoek. Uit dit onderzoek komt naar voren dat 2% van de jongeren in Rotterdam ooit seksueel misbruikt is, terwijl dit volgens het onderzoek in IJsselmonde 3% is. Uit de resultaten van het onderzoek kan de conclusie worden getrokken dat binnen de wijk IJsselmonde het probleem omtrent seksueel misbruik ernstiger is dan in de stad Rotterdam in het algemeen (Gemeente Rotterdam, 2009).

Volgens GGZ Nederland is iedere zorginstelling verplicht om beleidsregels op te stellen om seksuele intimidatie en seksueel misbruik tegen te gaan. Voor dit onderzoek is onderzocht wat de behoeftes zijn van ouders en kinderen van OBS De Rood die woonachtig zijn aan Straat één en Straat twee. In dit onderzoek is ernaar gestreefd inzicht te geven in de wijze waarop Bureau Frontlijn locatie Kantelwijken hulp kan bieden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag aan kinderen tussen de zes en veertien jaar en aan hun ouders. Ten tweede was dit onderzoek van belang omdat er nog geen kennis

of methode bestaat die specifiek op seksueel grensoverschrijdend gedrag aansluit (GGZ Nederland, 2014).

3.3 BIJDRAGEN AAN DE ONTWIKKELING VAN HET BEROEP PEDAGOOG

De reden waarom dit onderzoek aansluit op het beroep is als volgt: seksueel grensoverschrijdend gedrag is een gevoelig onderwerp waarbij voorzichtigheid geboden is. Over het onderwerp “begeleiding bij seksueel grensoverschrijdend gedrag” is nog weinig geschreven. Dit onderzoek zal iets toevoegen aan de kennis over het begeleiden van kinderen en gezinnen waar seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden of plaatsvindt. Met dit onderzoek is er gestreefd naar een juiste begeleidingswijze, waarbij de pedagoog de cliënt niet aantast in zijn of haar waardigheid. Dit onderzoek heeft zich gericht op een begeleidingswijze waarmee pedagogen de cliënten kunnen begeleiden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag en het is gericht op het aanpakken van de gestelde problematiek omtrent seksueel grensoverschrijdend gedrag. De volgende twee beroepscode's zijn gehanteerd bij het schrijven van dit onderzoek:

In 2005 is een aantal beroepsorganisaties uit de sociaalpedagogische sector bijeengekomen onder de naam Phorza om beroepscode's vast te stellen. De gestelde beroepscode is gericht op onder andere de sociaalpedagogische hulpverleners (NVSPH) en op de beroepscode van Pedagogen (BVP). Binnen de beroepscode's die zijn opgesteld, zijn de volgende beroepscode's relevant voor dit onderzoek:

“Als sociaalpedagogisch werker ondersteun ik de activiteiten van de beroepsgroep om voorwaarden te scheppen voor een goede beroepsuitoefening. Dat betekent met name dat ik de beroepsvereniging ondersteun om het werk inhoudelijk te verbeteren door onderzoek, publicaties en acties”(Phorza, 2009).

De Nederlandse Vereniging van Pedagogen en Onderwijskundigen (NVO) beschrijft de volgende beroepscode, die is gehanteerd bij het schrijven van dit beroepsproduct:

“De pedagoog hanteert gedurende de professionele relatie geen methoden die de cliënt aantasten in zijn/haar waardigheid of die verder in de persoonlijke levenssfeer van de betrokkene doordringen dan nodig is voor het gestelde doel”(NVO, 2008).

4 THEORIE

Binnen dit onderzoek wordt een literatuurstudie gebruikt om de kernbegrippen in kaart te brengen. Voor dit onderzoek zijn nationale en internationale bronnen gebruikt die afkomstig zijn uit vakliteratuur en uit wetenschappelijke artikelen.

4.1 WERKWIJZE BUREAU FRONTLIJN ABC-METHODE EN PIRAMIDE VAN MASLOW

Abraham Maslow (1943) beschrijft vijf behoeftes in zijn theorie over de ontwikkeling en de basisbehoeftes van het individu. Maslow benoemt dat er diverse ontwikkelingsgebieden en behoeftes zijn en dat mensen elk stadium moeten kunnen behalen. De stadia zijn als volgt: (1) *“Organische of fysiologische behoeftes”*, dit zijn de primaire behoeftes zoals eten, drinken, rust en warmte. Deze behoeftes houden het lichaam van het organisme in evenwicht. (2) *“Behoeftes aan veiligheid”*, dit is het zoeken naar veiligheid in een kleine of grotere groep. Hierbij kan worden gedacht aan het gezin,

familie of een bedrijf. (3) *“Behoefte aan sociaal contact”*, dit treft de behoefte binnen een sociale en vriendschappelijke context. (4) *“Behoefte aan waardering en erkenning”*, dit is binnen een groep geaccepteerd en erkend worden, dus status hebben binnen een sociale context. tTot slot: (5) *“Behoefte aan groei en zelfactualisatie”* (Lievens, 2004).

Deze behoeftes die door Abraham Maslow worden benoemd, zijn toe te passen op alle mensen van jong tot oud. Maslow geeft aan dat iedere persoon in het eerste stadium van de piramide begint en dat aan deze behoefte moet zijn voldaan, voordat naar de volgende behoefte kan worden gegaan. Als er niet voldaan is aan één van de behoeftes binnen de vorige stadia, zal de persoon terugvallen naar het niveau dat nog ontbreekt. Dit ondanks het stadium waarin de persoon zich op dat moment bevindt (Lievens, 2004).

De Piramide van Maslow dient als uitgangspunt voor de ABC-methode die Bureau Frontlijn hanteert. De ABC-methode wordt gebruikt om de juiste prioriteiten te kunnen stellen. De ABC-methode is onderverdeeld in fases: de urgente Fase staat voor urgente problematiek die niet kan wachten; de A-fase staat voor de primaire behoeftes, dit zijn de lichamelijke behoeftes als eten, drinken en huisvesting; de B-fase staat voor rust, reinheid en structuur. Hiermee wordt bedoeld dat er structuur komt in het dagelijks leven van de cliënt of het gezin; de C-fase is gericht op de actieve participatie van de cliënt. Dit kan het volgen van een studie zijn of het aanleren van bepaalde competenties. De bedoeling van dit model is dat de cliënt vanaf de C-fase zelfstandig kan functioneren binnen de maatschappij (Leermodel, 2014).

4.2 DE SEKSUELE ONTWIKKELING VAN KINDEREN VAN ZES TOT VEERTIEN JAAR

De seksuele ontwikkeling van schoolkinderen en prepubers kan volgens Ebbers (2013) niet worden vergeleken met de ontwikkeling van een volwassene. De seksualiteit van een schoolkind of prepuber kent andere uitingen, aspecten en functies. (Ebbers, 2013)

Cavanagh Johnson (2011) geeft aan dat seksueel gedrag in de kinderjaren leerrijk en wervend is voor de ontwikkeling. Kinderen leren door elkaars lichamen te bestuderen en raken elkaars lichamen aan door middel van spelletjes, bijvoorbeeld doktertje spelen. Kinderen leren ook van moedertje en vadtje spelen, waarbij ze de sekserollen en bijbehorende gedragingen exploreren. (Johnson, 2011)

Op de basisschool spelen kinderen tussen de zes en tien jaar vaak gescheiden, ze spelen dus minder snel tot nooit met kinderen van de andere sekse. Volgens Bockstaele & Clercq vinden kinderen van de andere sekse jongens idioten en meisjes dom. De sekse van een kind van deze leeftijd speelt een grote rol bij het sociale netwerk: meisjes hebben meestal andere meisjes als vriendinnen en jongens meestal andere jongens als vrienden. Kinderen in deze leeftijdscategorie hebben geen interesse in seksualiteit, echter gaat de seksuele ontwikkeling wel door. (Bockstaele & Clercq, 2014)

Kinderen beginnen tussen hun vijfde en achtste jaar vriendjes te maken. Kinderen in deze leeftijd hebben niet altijd slechts werkelijke vrienden, maar kunnen vaak een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje hebben. Uit een onderzoek van Singer & Singer (2011) is naar voren gekomen dat 65% van de kinderen zonder broertjes of zusjes, een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje heeft. Een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje helpt een gesloten kind meer te praten. (Bockstaele & Clercq, 2014). Op zesjarige leeftijd verkennen kinderen elkaars lichamen door verschillende spelletjes te spelen zoals, doktertje en vader & moedertje. In de leeftijdsgroep van 7-9 schamen kinderen zich sneller voor hun eigen lichaam, ze bedekken zich bijvoorbeeld met een handdoek na het douchen. Een ander voorbeeld is dat kinderen fantaseren over seks en met wie ze verkeren willen etc. (Rutgers WPF, 2011).

Kinderen van ongeveer acht jaar gaan minder aan hun geslachtsorganen zitten. Op deze leeftijd zijn kinderen zich bewuster geworden van de sociale normen die het bijbehorende gedrag afwijken. Een achtjarige jongen is wel nieuwsgierig naar het lichaam van de andere sekse en andersom. Kinderen bouwen ook seksuele kennis op rond deze leeftijd. Volgens Brilleslijper-Kater & Russel (2013) zijn kinderen geïnteresseerd in de voortplanting en in seksueel gedrag. De kennis over voortplanting en seksueel gedrag neemt met de leeftijd toe. Tijdens het achtste jaar komen er bijvoorbeeld meer geslachtsorganen tevoorschijn in kindertekeningen. (Bockstaele & Clercq, 2014)

Bij kinderen van acht tot tien jaar speelt verliefdheid een steeds grotere rol. Een kind ervaart de eerste bescheiden aanrakingen, bijvoorbeeld een handje geven. Kinderen spelen in deze leeftijd nog steeds seksuele spelletjes; dit gebeurt niet meer onder het mom van 'doktertje spelen', maar eerder door het bekijken van elkaars geslachtsdelen. Volgens Brilleslijper-Kater & Russel (2013) beginnen kinderen van deze leeftijd zich te schamen tegenover hun leeftijdsgenoten van de andere sekse. Kinderen kleden zich niet meer aan en uit in het bijzijn van kinderen van de andere sekse. Kinderen tussen de zes en tien schamen zich om over seks te praten in het bijzijn van volwassenen. Het masturberen, met name door jongens op acht- tot tienjarige leeftijd, neemt toe. Ook al begrijpt het kind het voortplantingsverhaal niet precies, ze kunnen het wel reproduceren. Na het achtste jaar begint de puberteit en verandert het lichaam; meisjes beginnen borsten en de eerste schaamharen te ontwikkelen en jongens krijgen de eerste schaamharen op hun teelballen. (Bockstaele & Clercq, 2014).

Tussen de tien en veertien jaar beginnen kinderen te puberen. Meisjes worden voor het eerst ongesteld, dit betekent dat de ontwikkeling van de vrouwelijke geslachtsorganen is afgerond. In Nederland ligt de eerste menstruatie rond de dertien jaar. Bij jongens is het teken dat het mannelijke geslachtsorgaan is gerijpt de eerste zaadlozing. De gemiddelde eerste zaadlozing in Nederland is bij dertien jaar en zes maanden. Per kind verschilt de eerste zaadlozing of menstruatie, meisjes kunnen voor de eerste keer menstrueren tussen hun negende en zestiende levensjaar. Na de veranderingen in de puberteit zoeken meisjes en jongens elkaar meer op. Kinderen beginnen in deze periode vaak met de eerste liefdes en relaties. (Bockstaele & Clercq, 2014).

In de leeftijd dertien en veertien zijn kinderen nieuwsgierig naar liefde en seks. Daarom surfen ze vaak op internet, maar zonder dat de ouders dit weten. Ze schamen zich vaak voor hun ouders (Rutgers WPF, 2011). Vanaf het twaalfde levensjaar begint de pubertijd, dit betekent dat de lichamelijke rijping in gang is gezet. De lichamelijke rijping zorgt voor het afgeven van specifieke hormonen die de lichamelijke groei in gang zetten. Bij meisjes betekent dit het groeien van hun borsten, lichaamshaar (schaamhaar) en de eerste menstruatie. Bij jongens betekent dat de eerste zaadlozing, schaamhaar en het groter worden van de penis (Kohnstamm, 2009).

4.3 DE VERSTOORDE SEKSUELE GROEI VAN KINDEREN ZES TOT VEERTIEN JAAR

Verstoorde seksuele gedragingen vormen een sterke indicatie voor seksueel misbruik. Het gedrag wordt zorgelijk als het niet meer geplaastst kan worden binnen een exploratiebehoefte. Hierbij kun je denken aan een kind dat een gericht seksueel spel speelt met poppen, zoals het stoppen van voorwerpen als een potlood in de vagina. Een ander voorbeeld is een kind dat in plaats van naar leeftijdsgenoten naar volwassen mannen toetrekt. De opvallendste signalen bij kinderen van vier tot twaalf jaar zijn als volgt: op een agressieve en dwingende manier op andere kinderen reageren en angst hebben voor zwangerschap (Brilleslijper-Kater & Russel, 2013).

Kinderen die op jonge leeftijd seksueel zijn misbruikt, hebben een verhoogd risico op verstoorde seksuele groei. De gevolgen van het misbruik hangen af van een aantal factoren. De factoren zijn in de volgende rollen te plaatsen: dader-, slachtoffer- of omgevingsfactoren. De variatie hangt samen met

de ernst van de emotionele schade die door het misbruik is ontstaan. In sommige gevallen is het gevolg van seksueel misbruik ernstiger, zoals wanneer de dader argumenten gebruikt om een schuldgevoel bij het slachtoffer op te roepen en/of als hij of zij geheimhouding afdwingt. Of wanneer de ouders van het kind niet op de hoogte zijn en hierdoor geen hulp kunnen bieden. De gevolgen zijn ernstig, indien het slachtoffer jonger is dan twaalf jaar, de dader een familielid is, het kind zich niet kan verdedigen, het misbruik van langere duur is, er dwang, chantage en/of geweld is gebruikt, het moeten zwijgen en/of als er sprake is geweest van penetratie (Frank & France, 2011).

Kinderen kunnen door bovengenoemde oorzaken trauma's (traumatische seksualiteit), stigmatisering en gevoelens van verraad en machteloosheid overhouden. De traumatische seksualiteit houdt in dat de seksuele ontwikkeling van het kind verstoord verloopt. Slachtoffers kunnen seksuele contacten gaan vermijden, een negatief gevoel bij seksualiteit hebben, seks als betaalmiddel gebruiken en seks gebruiken om aandacht te krijgen van anderen. Stigmatisering houdt in dat er schaamte en schuldgevoelens worden aangepraat waardoor er een negatief zelfbeeld ontstaat. Dit kan later leiden tot isolatie, drugsgebruik, alcoholgebruik en suïcidale gedachten. Verraad houdt in dat het kind zich gebruikt en verraden voelt door iemand van wie hij of zij afhankelijk is. Machteloosheid houdt in dat de angst van het kind in verschillende varianten wordt geuit. Kinderen kunnen zich uiten middels somatische klachten, nachtmerries, depressie en problemen op school. Ook kunnen kinderen hun angst omzetten in agressief gedrag en zo de daderrol aannemen (Frank & France, 2011).

4.4 DE BESCHERMENDE EN RISICOFACTOREN BIJ SEKSUEEL GRENDOVERSCHRIJDEND GEDRAG

De risicofactoren hangen samen met de omgevings- en persoonlijkheidskenmerken. Het is belangrijk om inzicht te krijgen in de context waarbinnen het seksueel grensoverschrijdend gedrag zich afspeelt. Hierbij kun je denken aan leefomstandigheden, opvoeding, begeleiding en sociaaleconomische status. Volwassenen of kinderen met een lagere sociaaleconomische status, een problematische gezinsachtergrond, psychische problemen en/of ervaring met seksueel misbruik hebben een grotere kans op seksueel grensoverschrijdend gedrag (Kramer, Janssens, Cinibulak & Cense, 2009).

De risicofactoren kunnen zijn door onwetendheid of gebrek aan informatie over seksualiteit, het feit dat jongens meer mogen dan meisjes, dat meisjes de verantwoordelijkheid hebben om hun grenzen aan te geven, terwijl jongens geen grenzen kennen en altijd zin hebben in seks. Een ander belangrijk punt hierbij is dat er angst bestaat om iemand te verliezen als je niet doet wat diegene wil. Verder is er groepsdruk en er wordt vaak gebruikgemaakt van alcohol (Movisie, 2009). Nog een groot risico voor de seksuele ontwikkeling bij kinderen tussen de acht en tien jaar is dat kinderen nog in hun ontdekkende fase zitten. Juist hierdoor is er volgens Bockstaele & De Clercq (2014) een verhoogde kans op seksueel misbruik.

Risicofactoren voor seksueel grensoverschrijdend gedrag

- Kinderen/jongeren met een laag IQ en/of kinderen die moeilijk kunnen leren
- Kinderen/jongeren met weinig gevoel van eigenwaarde en/of een negatief zelfbeeld
- Kinderen/jongeren die een zwakke impulscontrole hebben
- Kinderen/jongeren die een tekort hebben aan sociaal-communicatieve vaardigheden
- Kinderen/jongeren die negatief worden beïnvloed door hun vriendengroep
- Kinderen/jongeren die een verstoorde relatie hebben met seksualiteit
- Kinderen/jongeren die een laag ontwikkelde gewetensfunctie hebben
- Kinderen/jongeren die tot het minimaal bereid zijn om te leren
- Kinderen/jongeren die vroegtijdig seksueel actief zijn
- Kinderen/jongeren die verschillende seksuele partners hebben
- Kinderen/jongeren die afhankelijk zijn van een verzorgende partner
- Kinderen/jongeren die een negatieve ervaring hebben met een leeftijdsgenoot of leeftijdsgenoten
- Kinderen/jongeren die weinig tot geen vrienden hebben

(Bron: Janssens, Schalenraad, Lammers & Brants, 2009)

Er bestaan naast bovengenoemde risicofactoren ook factoren die kinderen en jongeren weerbaarder kunnen maken tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. De beschermende factoren zijn te vinden in de volgende tabel:

Beschermende factoren tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag

- Kinderen/jongeren die inzicht hebben in hun eigen beperkingen
- Kinderen/jongeren die hun eigen beperkingen accepteren
- Kinderen/jongeren die hun eigen wensen en gevoelens kunnen herkennen en benoemen
- Kinderen/jongeren die op situaties en gebeurtenissen kunnen reflecteren
- Jongens die hun impulsregulaties goed kunnen beheersen
- Kinderen/jongeren die sociaal geïntegreerd zijn
- Kinderen/jongeren die om kunnen gaan met verschillende tegenslagen en wisselende omstandigheden
- Kinderen/jongeren die voldoende geïnformeerd zijn en beschikken over seksuele interactiecompetenties
- Kinderen/jongeren die hulp aanvaarden
- Kinderen/jongeren die gebruik (willen) maken van hulp

(Bron: Janssens, Schalenraad, Lammers & Brants, 2009)

4.5 GRENDOVERSCHRIJDEND GEDRAG EN DE VORMEN

Grensoverschrijdend gedrag is een breed begrip met zeven vormen van grensoverschrijdingen, hieronder vallen onder andere mishandeling en geweld. Het gedrag waar vaak een wettelijk kader aan verbonden is, verschilt met betrekking tot de vorm waarin de pleger en het slachtoffer zich bevinden. Het slachtoffer dat te maken krijgt met grensoverschrijdende gedragingen kan lichamelijke, materiële en/of psychische schade oplopen. Dit kan door gedrag komen dat bewust of onbewust is uitgevoerd. De zeven vormen die Heeringa (2013) van grensoverschrijdend gedrag benoemt, zijn als volgt: verwaarlozing en het onthouden van zorg, discriminatie, schending van menselijke en burgerlijke rechten, psychologische, fysieke, seksuele, financiële en/of materiële schade. (Heeringa, 2013)

4.6 SEKSUEEL GRENDOVERSCHRIJDEND GEDRAG EN DE VORMEN

Volgens Frank & France (2011) is de definitie van seksueel grensoverschrijdend als volgt: *“Elke vorm van seksueel gedrag of seksuele toenadering ten aanzien van een kind of jongere, in verbale en non-verbale of fysieke zin waarbij in seksueel contact aan een of meerdere van de volgende zes criteria niet wordt voldaan:”* (Frank & France, 2011, p.34). De zes criteria zijn:

“Wederzijdse toestemming”: beide partijen moeten met hun volle bewustzijn toestemming geven of instemmen met een intieme relatie. Frank & France noemen vier voorwaarden met betrekking tot wederzijdse toestemming: beide partijen weten precies wat er gaat gebeuren, beide partijen hebben

dezelfde kennis van ‘normaal gedrag’ en weten wat als normaal wordt gezien binnen hun cultuur, peergroep en het gezin. Ten derde is het bij beide partijen bekend welke gevolgen het gedrag heeft, hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld pijn of zwangerschap. Tot slot gaan beide partijen akkoord, hebben ze respect voor de handeling die wordt uitgeoefend en hebben ze de mogelijkheid om te weigeren.

“Vrijwilligheid”: beide partijen zijn vrijwillig wat betreft de seksuele handelingen. Dwang en vrijwilligheid zijn volgens Frank & France niet concreet vast te stellen. Volgens hen kan er pas worden gesproken van dwang als er psychische en/of fysieke dwang is toegepast of als er zonder toestemming seksuele handelingen zijn verricht.

“Gelijkwaardigheid”: er is sprake van een gelijkwaardige relatie tussen beide partijen. Er moet een duidelijke overeenstemming zijn qua leeftijd, gewicht, status, macht, intelligentie en lichaamsgrootte. Beide partijen moeten hetzelfde ontwikkelings- en denkniveau bereikt hebben, zodat één van de twee partijen niet domineert.

“Leeftijds- of ontwikkelingsadequaate”: het kind oefent leeftijds- en/of ontwikkelingsadequate seksuele gedragingen uit.

“Contextadequaate”: de omgeving waarin het kind seksuele gedragingen uitoefent, past bij de seksuele handeling. Het kind weet in welke context hij/zij normatieve gedragingen kan uitoefenen. Hierbij kun je denken aan het ontbloten van geslachtsdelen; dit gedrag zal op school niet toepasselijk zijn, maar wel in zijn of haar eigen kamer.

“Zelfrespect”: het is van belang dat het kind of de jongere geen schade ondervindt. Het kind dat niet weet wat zijn grenzen en wensen zijn, kan schade ondervinden op sociaal, fysiek of psychologisch vlak. Het kind kan op deze wijze in een risicosituatie terechtkomen, zichzelf pijn doen of verlagen. (Frank & France, 2011).

4.7 DE ROL VAN DE OUDER BIJ SEKSUELE ONTWIKKELING

De rol van de ouder bij de seksuele ontwikkeling van het kind is volgens Verhetsel (2011) van groot belang. Ouders leren hun kinderen mee te doen in de maatschappij door hen op te voeden. Bij de seksuele en de relationele ontwikkeling speelt de taak van de ouder een belangrijke rol. Een ouder heeft een grote rol in het overdragen van waarden en normen, en naast deze waarden en normen speelt het (onbewuste) gedrag van de ouder binnen de opvoeding en seksuele ontwikkeling een grote rol. Dit kan bijvoorbeeld invloed hebben op de houding van jongeren tegenover homoseksualiteit. Tevens wordt er in deze fase een sterke mening gevormd over de relatie tussen een man en een vrouw. (Verhetsel, 2011)

Het is niet voor alle ouders even gemakkelijk om hun kinderen te zien groeien in hun seksuele ontwikkeling van kind tot volwassene. Ouders zijn vaak bezorgd over de risico's die kinderen lopen. Kinderen die aan het puberen zijn, sluiten hun ouders vaak buiten. Het geven van voorlichting of informatie is hierdoor voor ouders niet altijd gemakkelijk. Ouders vinden de wijze waarop zij kinderen seksuele voorlichting moeten geven lastig te bepalen. Hiermee bedoelt Verhetsel de toon en vorm waarop of waarmee ze over seksuele ontwikkeling praten. Kinderen ondervinden hetzelfde probleem tijdens een overleg over seksuele ontwikkeling met hun ouders. (Verhetsel, 2011)

4.8 DE ROL VAN DE HULPVERLENER BIJ SEKSUEEL GRENSOVERSCHRIJDEND GEDRAG

Uit het onderzoek dat Deth, Repetur & Storms in 2013 hebben uitgevoerd: “Registratie slachtoffers loverboys in de jeugdsector”, konden zij concluderen dat hulpverleners vaak niet (genoeg) weten over

hoe zij om moeten gaan met situaties waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag is voorgekomen (Deth, Repetur & Storms, 2013).

Het is volgens de schrijvers van de afdeling communicatie Movisie (2014) van belang dat de gezonde seksuele ontwikkeling van kinderen wordt gestimuleerd door het positief bekrachtigen van gezond gedrag door middel van gesprekken met kinderen. De hulpverlener moet in staat zijn om het positieve gedrag met betrekking tot seksuele ontwikkeling te bekrachtigen, dit gaat over seksuele gedragingen die leeftijds- en ontwikkelingsadequaat zijn. Bij het signaleren van seksuele gedragingen bij kinderen dient de hulpverlener objectief te oordelen. Hiermee wordt bedoeld dat de hulpverlener over kennis van de ontwikkeling van het kind beschikt en dus objectief kan oordelen of het gedrag binnen de ontwikkeling van het kind thuishoort. Aan de hand van informatie over het probleem, dient de hulpverlener een interventie op te zetten die aangepast is aan de leeftijd en aan de ontwikkeling van het kind (Afdeling Communicatie Movisie, 2014).

Volgens de schrijvers Janssen, Wentzel en Vissers (2012) moet je als hulpverlener over seksueel grensoverschrijdend gedrag met een kind praten met een open houding en door het stellen van neutrale vragen (Janssen, Wentzel & Vissers, 2012). In dit boek staat beschreven dat je als hulpverlener een oordeelvrije houding en lef moet hebben om over seksueel grensoverschrijdend gedrag te kunnen praten. Voor de hulpverlener die in gesprek gaat met kinderen over seksueel grensoverschrijdend gedrag, zijn er acht houdingsaspecten beschreven in het *Basisboek Huiselijk geweld*. Als hulpverlener: (1) Benoem je de taak die je hebt. (2) Doe je wat je zegt. (3) Vertel je dat je de vraag over seksuele grensoverschrijding standaard vraagt, omdat dit vaak voorkomt. (4) Accepteer je de emoties van het kind. (5) Benoem je het positieve gedrag. (6) Benoem je het gedrag dat je ziet. (7) Vermijd je in het gesprek de waarom-vragen die een kind stelt. (8) Vermijd je de feiten en spreek je over de beleving van het kind (Janssen, Wentzel & Vissers, 2012).

4.9 SEKSUEEL GRENDOVERSCHRIJDEND GEDRAG BEGELEIDEN MET EEN KOMPAS

Om kinderen en jongeren weerbaar te kunnen maken, kan ervoor gekozen worden om het kompas te gebruiken dat hieronder is vermeld. Dit kompas dient om jongeren en kinderen weerbaar te maken tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. In dit kompas worden de gedragsregels gevolgd en wordt ervoor gezorgd dat het goede voorbeeld wordt gegeven. Het kompas dient ook als een gespreksmiddel om met kinderen en jongeren over seksualiteit te spreken. Dit kompas wordt door het kind gebruikt om weerbaar te worden tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. De hulpverlener en het kind praten over het kompas en de hulpverlener zorgt ervoor dat het kind weet wat de gedragsregels zijn. Het kind kan na de begeleiding het kompas zelfstandig gebruiken (Verhetsel, 2011).

Figuur 1 Kompas: Weerbaar zijn (Verhetsel, 2011)

Toestemming: Het kind weet dat het akkoord van het kind nodig is. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat akkoord gaan nodig is. Het kind weet dat hij of zij nee kan zeggen en weet dat het mag weglopen, indien er iets gebeurt wat hij of zij niet fijn vindt (Verhetsel, 2011).

Vrijwillig: Het kind weet dat hij of zij vrijwillig mag kiezen. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat er geen vorm van druk mag worden uitgeoefend op het kind, denk aan chantage (Verhetsel, 2011).

Gelijkwaardigheid: Het kind weet dat het om een gelijkwaardige situatie gaat. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat het niet kan, indien de tegenpartij de ouder is of een meerdere (Verhetsel, 2011).

Ontwikkeling: Het kind weet wat bij de seksuele ontwikkeling hoort en weet wat leeftijd gerelateerd is (Verhetsel, 2011).

Context: Het kind weet dat seksueel gedrag privé is en niet openbaar. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat seksueel gedrag in het openbaar storend en choquerend kan zijn (Verhetsel, 2011).

Zelfrespect: Het kind weet welke dingen kunnen kwetsen en pijn kunnen doen (Verhetsel, 2011).

Hoe te reageren door kinderen op situaties met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag: Als het kind het gevoel heeft dat iets niet hoort of goed is, heeft het kind het recht om tijdens de situatie weg te gaan, te reageren, uit te spreken wat het niet wil of te stoppen met wat het aan het doen is. Ook de tegenpartij heeft hier recht op (Verhetsel, 2011).

4.10 CULTUREEL DIVERSITEIT BIJ SEKSUEEL GRENDOVERSCHRIJDEND GEDRAG

Volgens Wesenbeeck, van Zessen, Ingham, Jaramazoviz & Steven (1999) is de culturele achtergrond van jongeren een factor die van invloed kan zijn op de houding, opvatting, kennis en motieven van jongeren. De houding van de jongeren heeft invloed op het seksueel grensoverschrijdend gedrag dat ze uitoefenen. Uit het onderzoek dat Harreveld in 2009 heeft uitgevoerd, kwam naar voren dat meisjes die van tevoren wisten wat ze wel en niet wilden op seksueel vlak in het uitgaansleven, veel minder ervaring hadden met seksueel grensoverschrijdend gedrag (Cense, 2012).

In de studie die is uitgevoerd door Cense (2012) kwam naar voren op welke wijzen de culturele achtergrond bij jongeren van invloed kan zijn op seksueel grensoverschrijdend gedrag. Volgens de studie heeft cultuur geen directe invloed op jongeren bij ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag. De risicosituatie die de jongeren tegenkomen, wordt bepaald door de seksuele motivatie en het seksuele zelfbeeld van de jongeren. Naast het zelfbeeld en de motivatie beïnvloeden de genderrolpatronen de interacties tussen jongens en meisjes.

Daarentegen wordt in de studie die Hollander en Frouws (2011) hebben uitgevoerd, naar voren gebracht dat er bij allochtone jongeren die laagopgeleid zijn de volgende problemen vaak worden gezien: veel seksuele activiteit, desinteresse, het gedrag van vermijden, weinig kennis over preventie, soa's en zwangerschappen, dominante positie van jongens en beperkte weerbaarheid van meisjes. In sommige culturen wordt er niet over seks gesproken. Binnen deze gezinnen is over seks praten vaak een taboe, met name voor moslima's.

5 IMPLEMENTATIE

5.1 IMPLEMENTATIE VAN HET BEROEPSPRODUCT

Uit het onderzoek dat heeft plaatsgevonden bij Bureau Frontlijn, Locatie Kantelwijken te IJsselmonde is er een beroepsproduct naar voren gekomen. Het product dat naar voren is gekomen, bevat drie onderdelen: een folder voor ouders met informatie over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag van kinderen tussen de zes en veertien jaar, informatie voor medewerkers van Bureau Frontlijn over de seksuele ontwikkeling en over seksueel grensoverschrijdend gedrag van kinderen tussen de zes en veertien jaar en een begeleidingswijze waarmee medewerkers van Bureau Frontlijn gezinnen kunnen begeleiden, die te maken hebben met seksueel grensoverschrijdend gedrag of die een verhoogd risico lopen op seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het beroepsproduct is

ontworpen met de begeleider van de Hogeschool Rotterdam. De relevantie van dit beroepsproduct komt voort uit gesprekken met zes ouders die worden begeleid of die begeleiding hebben gehad van Bureau Frontlijn en die kinderen hebben tussen de zes en veertien jaar, die zitten op OBS De Rood en wonen aan straat één en twee en uit gesprekken met vier medewerkers van Bureau Frontlijn en met professionals en vanuit de literatuurstudie. De medewerkers van Bureau Frontlijn zijn op de hoogte van het onderzoek. Dit wordt eerst aan de projectleider en aan de werkbegeleiders van Bureau Frontlijn gepresenteerd. Na goedkeuring van de projectleider en werkbegeleiders kan het mogelijk worden gepresenteerd aan de overige medewerkers van Bureau Frontlijn. Dit zodat de begeleidingswijze spoedig kan worden ingezet bij gezinnen die te maken hebben met seksueel grensoverschrijdend gedrag.

5.1.1 Beroepsproduct

Bij vermoedens van seksueel grensoverschrijdend gedrag kan de hulpverlener het beroepsproduct hanteren. De hulpverlener krijgt dan inzicht in de volgende punten:

- Valt het gedrag binnen de normale seksuele ontwikkeling?
- Valt het gedrag binnen een verstoorde seksuele groei?
- Heeft het kind als dader of als slachtoffer te maken met seksueel grensoverschrijdend gedrag?
- Wat zijn de risicofactoren?
- Wat zijn de belemmerende factoren?
- Wat is mijn rol als hulpverlener?
- Hoe praat ik met het kind?

Hiermee kan de medewerker gericht signaleren of het gedrag te maken heeft met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Na het signaleren, plant de hulpverlener een afspraak om het drievoudig gespreksmodel in werking te zetten. Binnen Bureau Frontlijn worden er zowel de meldcode als het Samenwerkingsinstrument SISA gebruikt. De meldcode is gericht op het handelen van de professional, waarbij de richtlijnen zijn beschreven over hoe te handelen bij huiselijk geweld of misbruik, zie verder op de site (www.bureaufrontlijn.nl) (Bureau Frontlijn, 2014). SISA staat voor Signaleren en Samenwerken (SISA, 2015). SISA is een instrument dat zich richt op kinderen die een risico lopen. Dit is een instrument dat bedoeld is om signalen sneller op te pikken en om dus sneller te kunnen handelen. Dit instrument wordt gebruikt door instellingen, organisaties en gemeentelijke diensten (SISA, 2015).

Naast de informatie voor de hulpverleners is er gedacht aan een informatiefolder voor de ouders van het kind bij wie seksueel grensoverschrijdend gedrag is gesignaleerd. Dit geeft de ouders het inzicht om het gedrag van hun kind beter te kunnen plaatsen.

5.1.2 Multidisciplinaire samenwerking

Bij de implementatie van het product is er rekening gehouden met de multidisciplinaire samenwerking. In het drievoudig gespreksmodel zit een kopje 'Doorverwijzing'. Indien een kind of ouder weigert mee te werken, kan er voor een doorverwijzing worden gezorgd. Dit wordt in overleg met de ouder en mogelijk ook met het kind gedaan. Er wordt dan samen gekeken naar welke instelling het kind naar doorverwezen kan worden. Indien het gedrag van het kind niet te hanteren is, kan er door de hulpverlener voor worden gekozen het kind door te verwijzen, dit dient wel in overleg met de werkbegeleider en de ouder te gebeuren. De reden dat de werkbegeleider dit moet doen, is omdat de werkbegeleider de eindverantwoordelijke is voor alle casussen die de hulpverlener coacht.

5.2 BESCHRIJVING VAN HET BEROEPSPRODUCT

Het beroepsproduct dat is ontworpen is een begeleidingswijze waarmee er begeleiding kan worden geboden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag aan ouders en kinderen van zes tot veertien jaar die begeleid worden door Bureau Frontlijn. Dit gespreksmodel is ontworpen vanuit een ervaring die in 2013-2014 is uitgekomen bij een gezin waar seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden. Bij de situatie waarin het seksueel grensoverschrijdend gedrag zich heeft afgespeeld, was er geen van een gelijkwaardige relatie. De vorm van deze begeleiding is een drievoudig gespreksmodel waarmee ouder, kind en hulpverlener in drie gesprekken kunnen achterhalen wat het probleem is, om er vervolgens voor te kiezen een begeleidingswijze toe te passen of de cliënt door te verwijzen. Naast dit model houdt je rekening met de meldcode die wordt gehanteerd binnen de instelling Bureau Frontlijn. De meldcode is te vinden op de site van Bureau Frontlijn.

Gesprek één: Dit is het gesprek dat je voert met de ouder. Je hebt één signaal of een aantal signalen van de ouder doorgekregen, waarna je een drievoudig gesprek met kind en ouder hebt gepland. Het is van belang dat er bij de cliënt thuis wordt gepraat. Hierbij is het de bedoeling dat je erachter komt wat de ouder als probleem ervaart. Volgens Jansen, Wentzel & Vissers (2012) wordt de hulpverlener geacht om door te vragen naar de beleving van de ouder. Hierbij ben je je bewust van de gesprekstechnieken “Coaching en didactiek” die in de handleiding van Bureau Frontlijn zijn vermeld (Bureau Frontlijn, 2015). Je bent tijdens het gehele gesprek meerzijdig partijdig en kijkt vanuit de waarden en normen die de cliënt hanteert. Meerzijdige partijdigheid houdt in dat er geen partij wordt gekozen bij een conflict tussen ouder en kind. Dit houdt in dat je als hulpverlener beide partijen respecteert door de situatie van meerdere kanten te bekijken en door geen partij te kiezen (Mulligen, 2007). Vraag aan de ouder of je aan het kind mag vragen wat er door de ouder is gesignaleerd. Je geeft aan het einde van het gesprek de folder “Weet jij de Grens?”.

(Tip: Dit is een gesprek dat in de keuken kan worden gehouden.)

Gesprek twee: Dit is het gesprek dat je voert met het kind. Tijdens dit gesprek hanteer je de stappen die zijn vermeld onder het kopje ‘Hoe spreek je met het kind?’ (Jansen, Wentzel & Vissers, 2012). Het is belangrijk dat je het kind vertelt dat jullie samen met de ouder(s) gaan spreken en dat het kind mag zeggen wat hij of zij denkt dat goed en belangrijk is (Mulligen, 2009). Maak aantekeningen en geef aan dat deze alleen voor jou bestemd zijn en dat de ouder deze niet mag lezen. Je geeft ook aan dat je niets zegt wat het kind niet wil. Vraag het kind ook wat hij of zij vindt van de manier van aanpak die de ouder heeft gehanteerd, wat het kind fijn vond en wat hij of zij niet fijn vond. Je vertelt het kind dat hij of zij dit mag aangeven bij de ouder.

(Tip: Dit is een gesprek dat in de slaapkamer van het kind kan worden gehouden.)

Gesprek drie: Dit is het gesprek waarbij ouder en kind samen het gesprek voeren. Jij als professional hebt met allebei de partijen gesproken en ervoor gezorgd middels doorvragen dat ze hierop hebben gereflecteerd. Ouder en kind spreken het probleem uit en hieruit komt een begeleidingswijze of een afspraak voort die wordt gemaakt om het gedrag te verminderen of te verhelpen. Als professional ben je meerzijdig partijdig en je bent weinig aan het woord tijdens het gesprek (Mulligen, 2009). Geef af en toe complimenten aan kind en ouder als je vindt dat ze goed hebben gehandeld.

Vooraf aan de begeleidingswijze wordt er in het beroepsproduct informatie gegeven aan de hulpverleners en aan de ouders. Dit om hun kennis op te bouwen over seksuele ontwikkeling, over wanneer het gedrag zorgelijk is en of er sprake is van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

5.3 RANDVOORWAARDEN

- Om dit product te laten slagen, is het van belang dat er verder onderzoek wordt gedaan naar hoe het product in de beroepspraktijk functioneert.
- Het beroepsproduct dient gepresenteerd te worden aan de medewerkers van Bureau Frontlijn, zodat zij op de hoogte zijn van de nieuwe begeleidingswijze en deze spoedig kan worden toegepast.
- Dit beroepsproduct dient deel uit te maken van de handleiding waarin en van de website waarop de werkwijze van Bureau Frontlijn staat beschreven, zodat dit te allen tijde bereikbaar is voor meerdere werknemers van Bureau Frontlijn.
- De ervaringen van de medewerkers, de kinderen en hun ouders moeten geëvalueerd worden om de effectiviteit te kunnen meten.
- De studenten die deze begeleidingswijze gebruiken bij de begeleiding dienen de folder, die is gelinkt aan het beroepsproduct dat voor ouders is bestemd, te overhandigen tijdens de begeleiding.
- Deze folder dient niet alleen ter behandeling van seksueel grensoverschrijdend gedrag, maar kan ook worden aangereikt indien de ouder vragen heeft over de seksuele ontwikkeling.
- Om dit product te laten slagen, is het voor Bureau Frontlijn, diens werkbegeleiders en studenten, van belang dat de motivatie aanwezig is om actief het beroepsproduct te implementeren

6 KRITISCHE REFLECTIE

6.1 KRITISCHE REFLECTIE TOEGEVOEGDE WAARDE VOOR DE OPDRACHTGEVER

Omdat het beroepsproduct tot stand is gekomen door middel van interviews met meerdere respondenten en medewerkers van Bureau Frontlijn, heeft dit beroepsproduct toegevoegde waarde. Wel is de gespreksmodel ontworpen vanuit een ervaring die in 2013-2014 is uitgekomen bij een gezin waar seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden. Bij de situatie waarin het seksueel grensoverschrijdend gedrag zich heeft afgespeeld, was er geen van een gelijkwaardige relatie. Dit beroepsproduct is van waarde voor het begeleiden van kinderen van zes tot veertien jaar en hun ouders bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit product levert een begeleidingswijze aan voor omgaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag die voorheen door Bureau Frontlijn werd gemist.

Binnen Bureau Frontlijn werken hulpverleners met de volgende achtergronden: orthopedagoog, maatschappelijk werk- en dienstverlener, toegepaste psychologie en pedagogiek. Dit zal een methode zijn waarmee de hulpverleners dezelfde aanpak hanteren en zonder pedagogische achtergrond de kinderen kunnen begeleiden. Het product is niet alleen een begeleidingswijze, maar geeft ook informatie over de seksuele ontwikkeling van het kind en over een verstoorde seksuele ontwikkeling. Dit zal voor de hulpverleners kennis opleveren om het probleem uiteindelijk beter te kunnen signaleren. Het heeft waarde voor de opdrachtgever, omdat dit een handvat biedt voor het begeleiden van cliënten bij seksueel overschrijdend gedrag en of bij het vermoeden hiervan. De vraag naar deze begeleidingswijze komt voort uit de antwoorden van de respondenten B en C.

Het beroepsproduct (drievoudig gespreksmodel) is reeds in het verleden vanuit de intuïtie van de onderzoeker gebruikt. Hierbij werd niet nagedacht over de literatuur en over het verantwoorden van de werkwijze. De respondent B die deze begeleidingswijze heeft meegemaakt tijdens de begeleiding omtrent seksueel grensoverschrijdend gedrag van haar dochter, heeft deze als prettig en effectief ervaren. Er is geen mogelijkheid geweest om een test uit te voeren omdat er momenteel geen hulpverlening gaande is waarbij een drievoudig gespreksmodel toegepast kan worden.

6.2 KRITISCHE REFLECTIE TOEGEVOEGDE WAARDE VOOR DE DOELGROEP

Uit het onderzoek dat is uitgevoerd, bleek dat ouders die seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt, hulp willen krijgen en dat vier respondenten individueel en vier respondenten in de vorm van tekst deze informatie zouden willen ontvangen bij seksueel grensoverschrijdend gedrag.

De ouders van de leerlingen van OBS De Rood aan Straat één en Straat twee hebben elf verschillende seksueel grensoverschrijdende gedragingen aangegeven. Dit is vaak gedrag dat volgens deze ouders niet bij hen thuis is voorgekomen of voorkomt. Daarentegen hebben de vier medewerkers van Bureau Frontlijn aangegeven dat dit gedrag wel bij een aantal van deze respondenten thuis heeft plaatsgevonden.

Ouders moeten om deze reden goed worden ingelicht over wat de normale ontwikkeling van het kind inhoudt en wanneer deze ontwikkeling afwijkt. Dit product zal dus van meerwaarde zijn voor de doelgroep omdat de hulpverlener meer inzicht en informatie kan geven.

Om de ouders en het kind te kunnen begeleiden die te kampen hebben met een probleem omtrent seksueel grensoverschrijdend gedrag, moet ook de ouder het gedrag herkennen of deze moet hiervoor gemotiveerd worden door de hulpverlener. Hoe de hulpverlener de ouder kan motiveren om seksueel grensoverschrijdend gedrag te kunnen herkennen, is niet in het onderzoek opgenomen.

1.3 Kritische reflectie toegevoegde waarde voor het beroep Pedagogiek

Onder het kopje 'Beroepsrelevantie' wordt antwoord gegeven op de volgende vraag: "Waarom is dit te houden onderzoek relevant voor het beroep van pedagogisch werker?"

De reden waarom dit beroepsproduct van toegevoegde waarde is voor het beroep is als volgt: seksueel grensoverschrijdend gedrag is een gevoelig onderwerp waarbij voorzichtigheid geboden is en over het onderwerp "begeleiding bij seksueel grensoverschrijdend gedrag" is nog weinig geschreven.

Dit beroepsproduct voegt kennis toe over de seksuele ontwikkeling, over seksueel grensoverschrijdend gedrag en over het begeleiden van kinderen en gezinnen bij wie seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden of plaatsvindt. Met dit beroepsproduct wordt er gestreefd naar een juiste begeleidingswijze waarmee de pedagoog de cliënt niet aantast in zijn of haar waardigheid. Dit onderzoek is gericht op een begeleidingswijze waarmee de pedagogen de cliënten kunnen begeleiden bij seksueel grensoverschrijdend gedrag en het is gericht op het aanpakken van de gestelde problematiek omtrent seksueel grensoverschrijdend gedrag.

De volgende twee beroepscode worden gehanteerd bij het schrijven van dit onderzoek:

In 2005 is een aantal beroepsorganisaties uit de sociaalpedagogische sector bijeengekomen onder de naam Phorza om beroepscode vast te stellen. De gestelde beroepscode is gericht op onder andere de sociaalpedagogische hulpverleners (NVSPH) en op de Beroepscode van Pedagogen (BVP). Binnen de beroepscode die zijn opgesteld, zijn de volgende beroepscode relevant voor dit onderzoek:

"Als sociaalpedagogisch werker ondersteun ik de activiteiten van de beroepsgroep om voorwaarden te scheppen voor een goede beroepsuitoefening. Dat betekent met name dat ik de beroepsvereniging ondersteun om het werk inhoudelijk te verbeteren door onderzoek, publicaties en acties"(Phorza, 2009).

De Nederlandse Vereniging van Pedagogen en Onderwijskundigen (NVO) beschrijft de volgende beroepscode, die tevens wordt gehanteerd bij het schrijven van dit onderzoek:

"De pedagoog hanteert gedurende de professionele relatie geen methoden die de cliënt aantasten in zijn/haar waardigheid of die verder in de persoonlijke levenssfeer van de betrokkene doordringen dan nodig is voor het gestelde doel"(NVO, 2008).

7 BRONNENLIJST

Afdeling Communicatie Movisie. (2014). *Seksueel grensoverschrijdend gedrag: Een handreiking voor professionals die met jongeren werken*. Utrecht: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Movisie.

Bijsterveld- Vliegenhart, M.(2012). *Brief minister over aanpassing kerndoelen inzake seksualiteit, 5 oktober 2012*. De Haag: Minister van onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Bockstale, M. & Clercq, B. de. (2014). *Verhoren van minderjarigen en kwetsbare volwassenen*. Antwerpen & Apeldoorn: Maklu

Brilleslijper-Kater, S. N. & Russel, I. M. B. (2013). *Medisch handboek voor kindermishandeling: Normale en zorgelijke seksuele ontwikkeling bij kinderen tot en met 12 jaar*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Bureau Frontlijn. (2014). *Handboek Kantelwijken IJsselmonde*. Rotterdam: Uitgeverij Bureau Frontlijn.

Deth, van. A., Repetur, L., Storms, O. (2013). *Registratie slachtoffers loverboys in de jeugdsector*. Utrecht: Movisie.

Dienst gezondheid jeugdzorg. (2014). Gezonde school BO. Geraadpleegd op 23 februari 2015, van <http://www.dienstgezondheidjeugd.nl/thema-professionals-gemeente/gezonde-school-bo>

Ebbers, S., Scharloo, A., Spijker, M. (2013). *SOS- snelle opvang bij seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke beperking: een praktisch handboek*. Baarn: Bohn Stafleu van Loghum.

Frans, E., Franck, T. (2010). *Vlaggensysteem, Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*. Antwerpen & Apeldoorn: Garant.

Gemeente Rotterdam. (2009). *Jeugdmonitor Rotterdam: Scholieren Rapportage communicatie that care rapportage deelgemeente IJsselmonde 2009*. Verkregen op 9 maart 2015, van <http://www.rotterdam.nl/COS/publicaties/MOR/053%20Scholierenrapportage%20Communities%20that%20Care%202009%20IJsselmonde.pdf>

GGZ Nederland. (2009). *Handleiding voor het opstellen van een seksualiteits- en veiligheidsbeleid binnen GGZ-instellingen*. Verkregen op 10 maart 2015, van <http://www.ggznederland.nl/uploads/assets/Handleiding%20voor%20het%20opstellen%20van%20een%20seksualiteits-%20en%20veiligheidsbeleid%20binnen%20ggz-instellingen%20.pdf>

Heeringa, N., Lamers, M., Daru, S., Goes, A., Jansen, K., Noordover, J. (2013). *Wegwijzer kindermishandeling, huiselijk geweld en grensoverschrijdend gedrag*. Uitgeverij: VGN.

Janssen, H., Wentzel, W., Vissers, B. (2012) *Basisboek Huiselijk Geweld: Signaleren, melden, aanpakken*. Bussem: Uitgeverij Coutinho.

Janssens, K., Schalenraad, W., Lammers, M. & Brants, L. (2009). *Seks waar ligt de grens? Jongeren en docenten uit het Amsterdamse praktijk onderwijs aan het woord*. Utrecht: Movisie

Johnson, T. C. (2011). *Understanding children's sexual behaviours: What's natural an healthy*. C.A.: South Pasadena.

Krammer, S., Janssens, K., Cinibulak, L. & Cense, M. (2009). *Over de grens*. Utrecht: Movisie

Leermodel. (2014). Geraadpleegd op 2 januari 2015, van <http://www.bureaufrontlijn.nl/leermodel/>

Lievens, S. (2004). *Veldverkenning in de Psychologie*. Antwerpen & Apeldoorn: Uitgevers: S. Lievens & Garant.

NVO. (2008). *Beroepscode van de NVO*. Geraadpleegd op 20 februari 2015, van http://www.nvo.nl/beroepscode/de_beroepscode_van_de_nvo.aspx

Phorza, beroepsvereniging voor sociaal-agogisch professionals.(2009). *Beroepscode: voor sociaal-agogisch werkers*. Bussem: Uitgeverij Coutinho.

Raad van Europa. (2006). *Verdrag van de Raad van Europa. Inzake: de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksuele misbruik*. Geraadpleegd op 22 februari 2015, van http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_nl.pdf

Verhetsel, L. (2011). *Relationele & seksuele vorming: Handboek voor secundair onderwijs: Deel 1*. Antwerpen: Senseoa & Garant.

8 BEROEPSPRODUCT

**Een informatiefolder voor ouders die vragen hebben
over de seksuele ontwikkeling van kinderen van 6 tot 14
jaar**

Kinderen groeien, maar groeien niet alleen in lengte en gewicht. Kinderen groeien tot een volwassen mens. Hierbij ontwikkelen kinderen zich ook wat betreft hun seksuele groei. Ze maken niet alleen een lichamelijke groei door die te zien is aan het lichaam, zoals het krijgen van borsten, schaamhaar, een baard, etc.. Kinderen leren ook hun karakter kennen en ze willen experimenteren met liefde en soms al met seks.

Wat is nu de seksuele groei? In deze folder wordt uitgelegd wat de seksuele ontwikkeling is, hoe kinderen zich ontwikkelen, wat grensoverschrijdend gedrag is en wat de rol van de ouder is bij de seksuele ontwikkeling.

De seksuele ontwikkeling van schoolkinderen en pre-pubers kunnen niet worden vergeleken met de ontwikkeling van een volwassene. De seksualiteit van een schoolkind of pre-puber (beginfase van puberteit) heeft andere uitingen, aspecten en functies. (Ebbers, 2013)

De seksuele groei van kinderen. (5 tot 14 jaar)

Seksueel gedrag in de kinderjaren is leerrijk voor de ontwikkeling voor het kind. Kinderen leren door elkaars lichamen te bestuderen en raken elkaar aan door middel van spelletjes, zoals 'doktertje spelen'. Kinderen leren ook van 'moedertje en vadtetje spelen', waarbij ze de sekserollen en bijbehorende gedragingen naspelen (Johnson, 2011).

- Kinderen beginnen tussen hun **vijfde en achtste jaar** vriendjes te maken. Kinderen in deze leeftijdsgroep hebben niet alleen werkelijke vrienden, maar kunnen vaak een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje hebben. Een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje helpt een gesloten kind meer te praten (Verhetsel, 2011).
- Tussen de **zeven tot negen jaar** schamen kinderen zich voor hun eigen lichaam, ze bedekken zichzelf bijvoorbeeld met een handdoek na het douchen (Rutger WPF, 2011).
- Kinderen van ongeveer **acht jaar** gaan minder aan hun geslachtsorganen zitten. Op deze leeftijd zijn kinderen zich bewust van de sociale normen die het bijbehorende gedrag afwijzen. Een achtjarige jongen is wel nieuwsgierig naar het lichaam van de andere sekse en andersom. Kinderen bouwen ook seksuele kennis op rond deze leeftijd. Kinderen zijn geïnteresseerd in de voortplanting en in seksueel gedrag. De kennis over voortplanting en seksueel gedrag neemt met de toenemende leeftijd toe. Tijdens het achtste jaar komen er bijvoorbeeld meer geslachtsorganen tevoorschijn in kindertekeningen (Bockstaele & Clercq, 2014).
- Bij kinderen van **acht tot tien jaar** speelt verliefdheid een steeds grotere rol. Een kind ervaart de eerste aanrakingen, bijvoorbeeld een handje geven. Kinderen beginnen op deze leeftijd zich te schamen voor de leeftijdsgenoten van de andere sekse. Kinderen kleden zich niet meer aan en uit in het bijzijn van kinderen van de andere sekse (Bockstaele & Clercq, 2014).
- Kinderen tussen de **zes en tien jaar** schamen zich om over seks te praten in het bijzijn van volwassenen. Het masturberen, met name door jongens op acht- tot tienjarige leeftijd, neemt toe.
- Na het **achtste jaar** begint de puberteit en het lichaam verandert; meisjes beginnen borsten en de eerste schaamharen te ontwikkelen en jongens krijgen de eerste schaamharen op hun teelballen (Bockstaele & Clercq, 2014).
- Tussen de **tien en veertien jaar** beginnen kinderen te puberen. Meisjes worden voor het eerst ongesteld, dit betekent dat de ontwikkeling van de vrouwelijke geslachtsorganen is afgerond. Bij jongens is het teken dat het mannelijke geslachtsorgaan is gerijpt de eerste zaadlozing. Na de verandering in de puberteit zoeken meisjes en jongens elkaar meer op. Kinderen beginnen in deze periode vaak met de eerste liefdes en relaties (Bockstaele & Clercq, 2014).
- Op de leeftijd van **dertien en veertien jaar** zijn kinderen nieuwsgierig naar liefde en seks. Daarom surfen ze vaak op internet, maar zonder dat de ouders dit weten. Ze schamen zich vaak voor hun ouders (Rutger WPF, 2011).

Wist u dat 65% van de kinderen die enig kind zijn, een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje heeft?

Wist u dat kinderen al na hun achtste jaar beginnen met puberen?

Wist u dat in Nederland de eerste menstruatie rond de dertien jaar ligt en dat de eerste zaadlozing rond de dertien jaar en zes maanden ligt?

Volgens Frank en France (2011) is de definitie 'seksueel grensoverschrijdend' te definiëren als: "Elke vorm van seksueel gedrag of seksuele toenadering ten aanzien van een kind of jongere, in verbale en non-verbale of fysieke zin waarbij in seksueel contact aan een of meerdere van de volgende zes criteria niet wordt voldaan:" (Frans en Franck, 2011, p.34).

Wanneer is het gedrag seksueel grensoverschrijdend?

De zes criteria's die Frans en Franck (2011) benoemt;

- **"Wederzijdse toestemming"**: Beide partijen moeten met hun volle bewustzijn toestemming geven voor instemmen met een intieme relatie. Frank en France noemen vier voorwaarden met betrekking tot wederzijdse toestemming: Beide partijen weten precies wat er gaat gebeuren. Beide partijen hebben dezelfde kennis van 'normaal gedrag' en weten wat als normaal wordt gehanteerd binnen de cultuur, peer-groep en het gezin. Ten derde is het voor beide partijen bekend welke gevolgen het gedrag heeft, hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld pijn of zwangerschap. Ten vierde gaan beide partijen akkoord, hebben ze respect voor de handeling die wordt uitgeoefend en hebben ze de mogelijkheid om te weigeren.
- **"Vrijwilligheid"**: Beide partijen zijn vrijwillig wat betreft de seksuele handeling. Dwang en vrijwilligheid zijn volgens Frank en France niet concreet vast te stellen. Volgens Frank en France kan er pas worden gesproken van dwang als er psychische en/of fysieke dwang is of als er zonder toestemming seksuele handelingen worden verricht.
- **"Gelijkwaardigheid"**: Er is een gelijkwaardige relatie tussen beide partijen. Er moet een duidelijke overeenstemming zijn qua leeftijd, gewicht, status, macht, intelligentie en lichaamsgrootte. Beide partijen moeten hetzelfde ontwikkelings- en denkniveau bereikt hebben, zodat een van de twee partijen niet domineert.
- **"Leeftijds- of ontwikkelingsadequaate"**: Het kind oefent leeftijds- en/of ontwikkelingsadequate seksuele gedragingen uit.
- **"Contextadequaate"**: De omgeving waarin het kind seksuele gedragingen uitoefent, past bij de seksuele handeling. Het kind weet in welke context hij/zij normatieve gedragingen kan uitoefenen. Hierbij kun je denken aan het ontbloten van geslachtsdelen; dit gedrag zal op school niet toepasselijk zijn, maar mogelijk wel in zijn of haar kamer.
- **"Zelfrespect"**: Het is van belang dat het kind of de jongere geen schade lijdt. Het kind dat niet weet wat zijn grenzen en wensen zijn, kan schade ondervinden op sociaal, fysiek of psychologisch vlak. Het kind kan zich op deze wijze in een risicosituatie bevinden, zichzelf pijn doen of verlaten. (Frank en Franck, 2011).

Wat is uw rol als ouder bij seksueel grensoverschrijdend gedrag?

De rol van u als ouder bij de seksuele ontwikkeling van uw kind is volgens Verhetsel (2011) van groot belang. Ouders leren hun kinderen mee te doen in de maatschappij door hen op te voeden. Bij de seksuele en de relationele ontwikkeling speelt de taak van de ouder een belangrijke rol. Een ouder heeft een grote rol in het overdragen van waarden en normen, en naast waarden en normen speelt het onbewuste gedrag van de ouder binnen de opvoeding en seksuele ontwikkeling een grote rol. Dit kan bijvoorbeeld invloed hebben op de houding van jongeren tegenover homoseksualiteit. Tevens wordt er in deze fase een sterke mening gevormd over de relatie tussen een man en vrouw. (Verhetsel, 2011)

Hoe kunt u in gesprek met uw kind?

Veel ouders vinden het lastig om met kinderen te spreken over seksualiteit. Het is een onderwerp dat niet snel wordt gesproken en dat vaak een taboe is tussen kind en ouder. Daarom geven we u een paar tips die u kunnen helpen bij het voeren van een gesprek over de seksuele ontwikkeling.

1. Blijf praten met uw kind om te voorkomen dat ze u niets meer vertellen. Dit kunt u het beste doen tijdens een activiteit, bijvoorbeeld tijdens het afwassen of lopen naar school.
2. U bent zelf een voorbeeld voor uw kind; de gedragingen binnen uw relatie, ruzies, uw houding en hoe u met uw partner omgaat, zijn van invloed op uw kind.
3. Vergeet uw kind niet af en toe complimentjes te geven.
4. Vraag de mening van uw kind over seksualiteit en relaties. Hier kunt u een krantenartikel of een gebeurtenis op tv bij gebruiken om te horen hoe ze erover denken.
5. Probeer als ouder op de hoogte te blijven van de interesses van uw kind en wat ze kijken op tv en internet.
6. Neem uw kind serieus; als uw kind verliefd is, praat hier dan over met uw kind en maak ze absoluut niet belachelijk.
7. Stel uw grenzen; kinderen zijn nieuwsgierig en zullen naar uw ervaringen kunnen vragen met betrekking tot seks, relatie en dergelijke.
8. Vergelijk uw kind niet met een ander kind of met uw eigen jeugd.
9. Laat uw kind merken dat u om hem of haar geeft en dat u af en toe bezorgd kunt zijn.

Vindt u het lastig om met uw kind te spreken? Neem dan contact op met uw coach van Bureau Frontlijn.

BRONVERMELDING

Bockstale, M & Clercq, De. B. (2014). Verhoren van minderjarigen en kwetsbare volwassenen. Antwerpen & Apeldoorn: Maklu

Brilleslijper-Kater, S. N. & Russel, I. M. B. (2013). Medisch handboek voor kindermishandeling: Normale en zorgelijke seksuele ontwikkeling bij kinderen tot en met 12 jaar. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Ebbers, S., Scharloo, A., Spijker, M. (2013). SOS-snelle opvang bij seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke beperking: een praktisch handboek. Baarn: Bohn Stafleu van Loghum.

Frans, E., Franck, T. (2010). Vlaggensysteem, Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Antwerpen & Apeldoorn: Garant.

Johnson, T. C. (2011). Understanding children's sexual behaviours: What's natural an healthy. C.A.: South Pasadena.

Rutgers WPF. (2011). De seksuele ontwikkeling van kinderen 0 tot 18 jaar. Utrecht: Rutgers WPF

Soaids. (2013). 10 tips om te praten met je kind. Verkregen op 28 mei van, <https://www.soaids.nl/nl/informatie-voor-jongeren/ouders/communicatietips>

Verhetsel, L. (2011). Relationele & seksuele vorming: Handboek voor secundair onderwijs: Deel 1. Antwerpen: Senseoa & Garant.

 **BUREAU
FRONTLIJN**

**Voor meer vragen
kunt u altijd terecht bij uw
begeleider bij Bureau**

BUREAU FRONTLIJN

Samen werken aan

Inleiding

Ouders vinden het lastig om soms met hun kinderen over de seksuele ontwikkeling of over seksueel grensoverschrijdend gedrag te spreken. Hiervoor kunnen ze hun coach van Bureau Frontlijn om hulp vragen. Het is dan voor de begeleider belangrijk om meerzijdig partijdig te zijn. Dit is niet altijd even makkelijk. Hiervoor is een gespreksmodel ontworpen dat is afgeleid van de dynamische driehoek, waarbij jij als begeleider de ouder en het kind kunt ondersteunen. In dit model wordt eerst een korte toelichting gegeven over de seksuele ontwikkeling, over de verstoorde seksuele ontwikkeling, over wat seksueel grensoverschrijdend is, over wat de vormen zijn van seksueel grensoverschrijdend gedrag en over wat de risicofactoren en beschermende factoren zijn voor het kind wat betreft seksueel grensoverschrijdend gedrag.

De seksuele ontwikkeling van het kind (vijf tot zestien jaar)

De seksuele ontwikkeling van schoolkinderen en pre-pubers kunnen volgens Simone Ebbers (2013) niet worden vergeleken met de ontwikkeling van een volwassene. De seksualiteit van een schoolkind of pre-puber heeft andere uitingen, aspecten en functies. (Ebbers, 2013)

Tonny Cavanagh Johnson (2011) geeft aan dat seksueel gedrag in de kinderjaren leerrijk en verwervend is voor de ontwikkeling. Kinderen leren door elkaars lichamen te bestuderen en raken elkaars lichamen aan door middel van spelletjes, bijvoorbeeld doktertje spelen. Kinderen leren ook van moedertje en vadtje spelen, waarbij ze de seksrollen en bijbehorende gedragingen exploreren. (Johnson, 2011)

Op de basisschool spelen kinderen tussen **de zes en tien jaar** vaak gescheiden, ze spelen dus minder snel tot nooit met kinderen van de andere sekse. Volgens Bockstaele en Clercq vinden kinderen van een andere sekse jongens idioot en meisjes dom. De sekse van een kind van deze leeftijd speelt een grote rol bij het sociale netwerk: meisjes hebben meestal andere meisjes als vriendinnen en jongens meestal andere jongens als vrienden. Kinderen in deze leeftijdscategorie hebben geen interesse in seksualiteit, echter gaat de seksuele ontwikkeling wel door. (Bockstaele & Clercq, 2014)

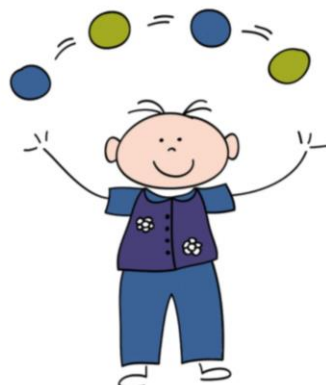
Kinderen beginnen tussen hun **vijfde en achtste jaar** vriendjes te maken. Kinderen in deze leeftijd hebben niet altijd slechts werkelijke vrienden maar kunnen vaak een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje hebben. Uit een onderzoek van Singer en Singer (2011) komt naar voren dat vijftien procent van de kinderen die enig kind zijn, een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje heeft. Een denkbeeldig vriendje of vriendinnetje helpt een wat gesloten kind meer te praten. (Bockstaele & Clercq, 2014) Op een zesjarige leeftijd verkennen de kinderen elkaars lichaam door met elkaar verschillende spelletjes te spelen zoals 'Doktertje en vader & moedertje'. In de leeftijdsgroep van zeven en negen schamen kinderen zich sneller voor hun eigen lichaam, ze bedekken zich bijvoorbeeld met een handdoek na het douchen. Een ander voorbeeld is dat kinderen fantaseren over seks en met wie ze verkeren willen etc. (Rutgers WPF, 2011).

Kinderen van ongeveer **acht jaar** gaan minder aan hun geslachtsorganen zitten. Op deze leeftijd zijn kinderen zich bewust van de sociale normen die het bijbehorende gedrag afwijzen. Een achtjarige jongen is wel nieuwsgierig naar het lichaam van de andere sekse en andersom. Kinderen bouwen ook seksuele kennis op rond deze leeftijd. Volgens Brilleslijper-Kater en Russel (2013) zijn de kinderen geïnteresseerd in de voortplanting en seksueel gedrag. De kennis over voortplanting en seksueel gedrag neemt met de toenemende leeftijd toe. Tijdens het **achtste jaar** komen er bijvoorbeeld meer geslachtsorganen tevoorschijn in kindertekeningen. (Bockstaele & Clercq, 2014)

Bij kinderen van **acht tot tien jaar** speelt verliefdheid een steeds grotere rol. Een kind ervaart de eerste bescheiden aanrakingen, bijvoorbeeld een handje geven. Kinderen spelen in deze leeftijd nog steeds seksuele spelletjes; dit gebeurt niet meer onder het mom van 'doktertje spelen', maar meer door het bekijken van elkaars geslachtsdelen. Volgens Brilleslijper-Kater en Russel (2013) beginnen kinderen in deze leeftijd zich te schamen voor de leeftijdsgenoten van andere sekse. Kinderen kleden zich niet aan en uit in het bijzijn van kinderen van de andere sekse. Kinderen tussen de **zes en tien jaar** schamen zich om over seks te praten in bijzijn van volwassenen. Het masturberen, met name door jongens op acht tot tienjarige leeftijd, neemt toe. Ook al begrijpt het kind het voortplantingsverhaal niet precies, kinderen kunnen het wel reproduceren. Na het achtste jaar begint de puberteit en het lichaam verandert; meisjes beginnen borsten en de eerste schaamharen te ontwikkelen en jongens krijgen de eerste schaamharen op hun teelballen. (Bockstaele & Clercq, 2014).

Tussen **de tien en veertien jaar** beginnen kinderen te puberen. Meisjes worden voor het eerst ongesteld, dit betekent dat de ontwikkeling van de vrouwelijke geslachtsorganen is afgerond. In Nederland ligt de eerste menstruatie rond de **dertien jaar**. Bij jongens is het teken dat het mannelijke geslachtsorgaan is gerijpt de eerste zaadlozing. De gemiddelde eerste zaadlozing in Nederland is bij **dertien jaar en zes maanden**. Per kind verschilt de eerste zaadlozing of menstruatie, meisjes kunnen voor de eerste keer menstrueren tussen hun negende en zestiende levensjaar. Na de verandering in de puberteit zoeken meisjes en jongens elkaar meer op. Kinderen beginnen in deze periode vaak met de eerste liefdes en relaties. (Bockstaele & Clercq, 2014).

In de leeftijd **dertien en veertien** zijn kinderen nieuwsgierig naar liefde en seks. Daarom surfen ze vaak op internet, maar zonder dat de ouders dit weten. Ze schamen zich vaak voor hun ouders (Rutgers WPF, 2011).

De verstoorde seksuele groei van kinderen (zes tot veertien jaar)

Verstoorde seksuele gedragingen vormen een sterke indicatie voor seksueel misbruik. Het gedrag wordt zorgelijk als het niet meer geplaatst kan worden binnen een exploratiebehoefte. Hierbij kun je denken aan een kind dat een gericht seksueel spel speelt met poppen, zoals het stoppen van voorwerpen als een potlood in de vagina. Een ander voorbeeld is een kind dat in plaats van naar leeftijdsgenoten naar volwassen mannen toetrekt. De opvallendste signalen bij kinderen van vier tot twaalf jaar zijn als volgt: op een agressieve en dwingende manier op andere kinderen reageren en angst hebben voor zwangerschap (Brilleslijper-Kater & Rus-sel, 2013).

Kinderen die op jonge leeftijd seksueel zijn misbruikt, hebben een verhoogd risico op verstoorde seksuele groei. De gevolgen van het misbruik hangen af van een aantal factoren. De factoren zijn in de volgende rollen te plaatsen: dader-, slachtoffer- of omgevingsfactoren. De variatie hangt samen met de ernst van de emotionele schade die door het misbruik is ontstaan. In sommige gevallen is het gevolg van seksueel misbruik ernstiger, zoals wanneer de dader argumenten gebruikt om een schuldgevoel bij het slachtoffer op te roepen en/of als hij of zij geheimhouding afdwingt. Of wanneer de ouders van het kind niet op de hoogte zijn en hierdoor geen hulp kunnen bieden. De gevolgen zijn ernstig, indien het slachtoffer jonger is dan twaalf jaar, de dader een familielid is, het kind zich niet kan verdedigen, het misbruik van langere duur is, er dwang, chantage en/of geweld is gebruikt, het moeten zwijgen en/of als er sprake is geweest van penetratie (Frans & Franck, 2011).

Kinderen kunnen door bovengenoemde oorzaken trauma's (traumatische seksualiteit), stigmatisering en gevoelens van verraad en machteloosheid overhouden. De traumatische seksualiteit houdt in dat de seksuele ontwikkeling van het kind verstoord verloopt. Slachtoffers kunnen seksuele contacten gaan vermijden, een negatief gevoel bij seksualiteit hebben, seks als betaalmiddel gebruiken en seks gebruiken om aandacht te krijgen van anderen. Stigmatisering houdt in dat er schaamte en schuldgevoelens worden aangepraat waardoor er een negatief zelfbeeld ontstaat. Dit kan later leiden tot isolatie, drugsgebruik, alcoholgebruik en suicidale gedachten. Verraad houdt in dat het kind zich gebruikt en verraden voelt door iemand van wie hij of zij afhankelijk is. Machteloosheid houdt in dat de angst van het kind in verschillende varianten wordt geuit. Kinderen kunnen zich uiten middels somatische klachten, nachtmerries, depressie en problemen op school. Ook kunnen kinderen hun angst omzetten in agressief gedrag en zo de daderrol aannemen (Frans & Franck, 2011).

Seksueel grensoverschrijdend gedrag en de vormen

Volgens Frans en Franck (2011) is de definitie 'seksueel grensoverschrijdend' te definiëren als: "Elke vorm van seksueel gedrag of seksuele toenadering ten aanzien van een kind of jongere, in verbale en non-verbale of fysieke zin waarbij in seksueel contact aan een of meerdere van de volgende zes criteria niet wordt voldaan:" (Frank en France, 2011, p.34). De zes criteria die Frans en Franck (2011) benoemen:

"Wederzijdse toestemming": Beide partijen moeten met hun volle bewustzijn toestemming geven voor instemmen met een intieme relatie. Frans en Franck noemen vier voorwaarden met betrekking tot wederzijdse toestemming: Beide partijen weten precies wat er gaat gebeuren. Beide partijen hebben dezelfde kennis van 'normaal gedrag' en weten wat als normaal wordt gehanteerd binnen de cultuur, peergroep en het gezin. Ten derde is het voor beide partijen bekend welke gevolgen het gedrag heeft, hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld pijn of zwangerschap. Ten vierde gaan beide partijen akkoord, hebben ze respect voor de handeling die wordt uitgeoefend en hebben ze de mogelijkheid om te weigeren.

"Vrijwilligheid": Beide partijen zijn vrijwillig wat betreft de seksuele handeling. Dwang en vrijwilligheid zijn volgens Frans en Franck niet concreet vast te stellen. Volgens Frank en France kan er pas worden gesproken van dwang als er psychische en/of fysieke dwang is of als er zonder toestemming seksuele handelingen worden verricht.

"Gelijkwaardigheid": Er is een gelijkwaardige relatie tussen beide partijen. Er moet een duidelijke overeenstemming zijn qua leeftijd, gewicht, status, macht, intelligentie en lichaamsgrootte. Beide partijen moeten hetzelfde ontwikkelings- en denkniveau bereikt hebben, zodat een van de twee partijen niet domineert.

"Leeftijds- of ontwikkelingsadequaat": Het kind oefent leeftijds- en/of ontwikkelings-

adequate seksuele gedragingen uit.

"Contextadequaat": De omgeving waarin het kind seksuele gedragingen uitoefent, past bij de seksuele handeling. Het kind weet in welke context hij/zij normatieve gedragingen kan uitoefenen. Hierbij kun je denken aan het ontbloten van geslachtsdelen; dit gedrag zal op school niet toepasselijk zijn, maar mogelijk wel in zijn of haar kamer.

"Zelfrespect": Het is van belang dat het kind of de jongere geen schade lijdt. Het kind dat niet weet wat zijn grenzen en wensen zijn, kan schade ondervinden op sociaal, fysiek of psychologisch vlak. Het kind kan zich op deze wijze in een risicosituatie bevinden, zichzelf pijn doen of verlagen. (Frans en Franck, 2011).

De risico- en beschermende factoren bij seksueel grensoverschrijdend gedrag.

De risicofactoren hangen samen met de omgevings- en persoonlijkheidskenmerken. Het is belangrijk om inzicht te krijgen in de context waarbinnen het seksueel grensoverschrijdend gedrag zich afspeelt. Hierbij kun je denken aan leefomstandigheden, opvoeding, begeleiding en sociaaleconomische status. Volwassenen of kinderen met een lagere sociaaleconomische status, een problematische gezinsachtergrond, psychische problemen en/of ervaring met seksueel misbruik hebben een grotere kans op seksueel grensoverschrijdend gedrag (Kramer, Janssens, Cinibulak & Cense, 2009).

De risicofactoren kunnen zijn door onwetendheid of gebrek aan informatie over seksualiteit, het feit dat jongens meer mogen dan meisjes, dat meisjes de verantwoordelijkheid hebben om hun grenzen aan te geven, terwijl jongens geen grenzen kennen en altijd zin hebben in seks. Een ander belangrijk punt hierbij is dat er angst bestaat om iemand te verliezen als je niet doet wat diegene wil. Verder is er groepsdruk en er wordt vaak gebruikgemaakt van alcohol (Movisie, 2012). Nog een groot risico voor de seksuele ontwikkeling bij kinderen tussen de acht en tien jaar is dat kinderen nog in hun ontdekkende fase zitten. Juist hierdoor is er volgens Bockstaele & De Clercq (2014) een verhoogde kans op seksueel misbruik.

Risico factoren voor seksueel grensoverschrijdend gedrag

- Kinderen/jongeren met een laag IQ en/of kinderen die moeilijk kunnen leren
- Kinderen/jongeren met weinig gevoel van eigenwaarde en/of een negatief zelfbeeld
- Kinderen/jongeren die een zwakke impulscontrole hebben
- Kinderen/jongeren die een tekort hebben aan sociaal-communicatieve vaardigheden
- Kinderen/jongeren die negatief worden beïnvloed door hun vriendengroep
- Kinderen/jongeren die een verstoorde relatie hebben met seksualiteit
- Kinderen/jongeren die een laag ontwikkelde gewetensfunctie hebben
- Kinderen/jongeren die tot het minimaal bereid zijn om te leren
- Kinderen/jongeren die vroegtijdig seksueel actief zijn
- Kinderen/jongeren die verschillende seksuele partners hebben
- Kinderen/jongeren die afhankelijk zijn van een verzorgende partner
- Kinderen/jongeren die een negatieve ervaring hebben met een leeftijdsgenoot of leeftijdsgenoten
- Kinderen/jongeren die weinig tot geen vrienden hebben

Er bestaan naast bovengenoemde risicofactoren ook factoren die kinderen en jongeren weerbaarder kunnen maken tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. De beschermende factoren zijn te vinden in de volgende tabel:

Beschermende factoren bij seksueel grensoverschrijdend gedrag

- Kinderen/jongeren die inzicht hebben in hun eigen beperkingen
- Kinderen/jongeren die hun eigen beperkingen accepteren
- Kinderen/jongeren die hun eigen wensen en gevoelens kunnen herkennen en benoemen
- Kinderen/jongeren die op situaties en gebeurtenissen kunnen reflecteren
- Jongens die hun impulsregulaties goed kunnen beheersen
- Kinderen/jongeren die sociaal geïntegreerd zijn
- Kinderen/jongeren die om kunnen gaan met verschillende tegenslagen en wisselende omstandigheden
- Kinderen/jongeren die voldoende geïnformeerd zijn en beschikken over seksuele interactiecompetenties
- Kinderen/jongeren die hulp aanvaarden
- Kinderen/jongeren die gebruik (willen) maken van hulp

De rol van jouw als Hulpverlener

Uit het onderzoek dat Deth, Repetur & Storms in 2013 hebben uitgevoerd: "Registratie slachtoffers loverboys in de jeugdsector", konden zij concluderen dat hulpverleners vaak niet (genoeg) weten over hoe zij om moeten gaan met situaties waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag is voorgekomen (Deth, Repetur & Storms, 2013).

Het is volgens de schrijvers van "seksueel grensoverschrijdend gedrag" van belang dat de gezonde seksuele ontwikkeling van kinderen wordt gestimuleerd door het positief bekrachtigen van gezond gedrag door middel van gesprekken met kinderen. De hulpverlener moet in staat zijn om het positieve gedrag met betrekking tot seksuele ontwikkeling te bekrachtigen, dit gaat over seksuele gedragingen die leeftijds- en ontwikkelingsadequaat zijn. Bij het signaleren van seksuele gedragingen bij kinderen dient de hulpverlener objectief te oordelen. Hiermee wordt bedoeld dat de hulpverlener over kennis van de ontwikkeling van het kind beschikt en dus objectief kan oordelen of het gedrag binnen de ontwikkeling van het kind thuishoort. Aan de hand van informatie over het probleem, dient de hulpverlener een interventie op te zetten die aangepast is aan de leeftijd en aan de ontwikkeling van het kind (Afdeling Communicatie Movisie, 2014).

Hoe spreek je met het kind?

Volgens de schrijvers Janssen, Wentzel en Vissers (2012) moet je als hulpverlener over seksueel grensoverschrijdend gedrag met een kind praten met een open houding en door het stellen van neutrale vragen (Janssen, Wentzel & Vissers, 2012). In dit boek staat beschreven dat je als hulpverlener een oordeelvrije houding en lef moet hebben om over seksueel grensoverschrijdend gedrag te kunnen praten. Voor de hulpverlener die in gesprek gaat met kinderen over seksueel grensoverschrijdend gedrag, zijn er acht houdingsaspecten beschreven in het Basisboek Huiselijk geweld.

Als hulpverlener: (1) Benoem je de taak die je hebt. (2) Doe je wat je zegt. (3) Vertel je dat je de vraag over seksuele grensoverschrijding standaard vraagt, omdat dit vaak voorkomt. (4) Accepteer je de emoties van het kind. (5) Benoem je het positieve gedrag. (6) Benoem je het gedrag dat je ziet. (7) Vermijd je in het gesprek de waarom-vragen die een kind stelt. (8) Vermijd je de feiten en spreek je over de beleving van het kind (Janssen, Wentzel & Vissers, 2012).

Het drievoudig gesprekmodel:

Belangrijk: Voordat dit gespreksmodel wordt gebruikt, dient dit in overleg met de werkbegeleider geschikt te zijn bevonden voor de cliënt. De gevallen waar dit gespreksmodel voor dient, hebben te maken met een lichte mate van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Denk bijvoorbeeld aan een meisje van twaalf dat een vriend heeft die vier jaar ouder is, maar van wie het zeker is dat er geen sprake is van seksueel misbruik. De aantekeningen die worden gemaakt, horen door de werkbegeleider geëvalueerd te worden. Bij ernstige gevallen, zie 'doorverwijzing'.

Naast dit model houdt je rekening met de meldcode die wordt gehanteerd binnen de instelling Bureau Frontlijn. De meldcode is te vinden op de site van Bureau Frontlijn.

Gesprek één: Dit is het gesprek dat je voert met de ouder. Je hebt één signaal of een aantal signalen van de ouder doorgekregen, waarna je een drievoudig gesprek met kind en ouder hebt gepland. Het is van belang dat er bij de cliënt thuis wordt gepraat. Hierbij is het de bedoeling dat je erachter komt wat de ouder als probleem ervaart. Volgens Jansen, Wentzel & Vissers (2012) wordt de hulpverlener geacht om door te vragen naar de beleving van de ouder. Hierbij ben je je bewust van de gesprekstechnieken "Coaching en didactiek" die in de handleiding van Bureau Frontlijn zijn vermeld (Bureau Frontlijn, 2015). Je bent tijdens het gehele gesprek meerzijdig partijdig en kijkt vanuit de waarden en normen die de cliënt hanteert. Meerzijdige partijdigheid houdt in dat er geen partij wordt gekozen bij een conflict tussen ouder en kind. Dit houdt in dat je als hulpverlener beide partijen respecteert door de situatie van meerdere kanten te bekijken en door geen partij te kiezen (Mulligen, 2007). Vraag aan de ouder of je aan het kind mag vragen wat er door de ouder is gesignaleerd. Je geeft aan het einde van het gesprek de folder "Weet jij de Grens?".

(Tip: Dit is een gesprek dat in de keuken kan worden gehouden.)

Gesprek twee: Dit is het gesprek dat je voert met het kind. Tijdens dit gesprek hanteer je de stappen die zijn vermeld onder het kopje 'Hoe spreek je met het kind?' (Jansen, Wentzel & Vissers, 2012). Het is belangrijk dat je het kind vertelt dat jullie samen met de ouder(s) gaan spreken en dat het kind mag zeggen wat hij of zij denkt dat goed en belangrijk is (Mulligen, 2009). Maak aantekeningen en geef aan dat deze alleen voor jou bestemd zijn en dat de ouder deze niet mag lezen. Je geeft ook aan dat je niets zegt wat het kind niet wil. Vraag het kind ook wat hij of zij vindt van de manier van aanpak die de ouder heeft gehanteerd, wat het kind fijn vond en wat hij of zij niet fijn vond. Je vertelt het kind dat hij of zij dit mag aangeven bij de ouder.

(Tip: Dit is een gesprek dat in de slaapkamer van het kind kan worden gehouden.)

Gesprek drie: Dit is het gesprek waarbij ouder en kind samen het gesprek voeren. Jij als professional hebt met allebei de partijen gesproken en ervoor gezorgd middels doorvragen dat ze hierop hebben gereflecteerd. Ouder en kind spreken het probleem uit en hieruit komt een begeleidingswijze of een afspraak voort die wordt gemaakt om het gedrag te verminderen of te verhelpen. Als professional ben je meerzijdig partijdig en je bent weinig aan het woord tijdens het gesprek (Mulligen, 2009). Geef af en toe complimenten aan kind en ouder als je vindt dat ze goed hebben gehandeld.

Begeleiden met een kompas

Om kinderen en jongeren weerbaar te kunnen maken, kan ervoor gekozen worden om het kompas te gebruiken dat hieronder is vermeld. Dit kompas dient om jongeren en kinderen weerbaar te maken tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. In dit kompas worden de gedragsregels gevolgd en wordt ervoor gezorgd dat het goede voorbeeld wordt gegeven. Het kompas dient ook als een gespreksmiddel om met kinderen en jongeren over seksualiteit te spreken. Dit kompas wordt door het kind gebruikt om weerbaar te worden tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. De hulpverlener en het kind praten over het kompas en de hulpverlener zorgt ervoor dat het kind weet wat de gedragsregels zijn. Het kind kan na de begeleiding het kompas zelfstandig gebruiken (Verhetsel, 2011).

- Toestemming:** Het kind weet dat het akkoord van het kind nodig is. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat akkoord gaan nodig is. Het kind weet dat hij of zij nee kan zeggen en weet dat het mag weglopen, indien er iets gebeurt wat hij of zij niet fijn vindt (Verhetsel, 2011).
- Vrijwillig:** Het kind weet dat hij of zij vrijwillig mag kiezen. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat er geen vorm van druk mag worden uitgeoefend op het kind, denk aan chantage (Verhetsel, 2011).
- Gelijkwaardigheid:** Het kind weet dat het om een gelijkwaardige situatie gaat. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat het niet kan, indien de tegenpartij de ouder is of een meerdere (Verhetsel, 2011).
- Ontwikkeling:** Het kind weet wat bij de seksuele ontwikkeling hoort en weet wat leeftijd gerelateerd is (Verhetsel, 2011).
- Context:** Het kind weet dat seksueel gedrag privé is en niet openbaar. Hier kun je als hulpverlener aangeven dat seksueel gedrag in het openbaar storend en choquerend kan zijn (Verhetsel, 2011).
- Zelfrespect:** Het kind weet welke dingen kunnen kwetsen en pijn kunnen doen (Verhetsel, 2011).

Hoe te reageren door kinderen op situaties met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag:

Als het kind het gevoel heeft dat iets niet hoort of goed is, heeft het kind het recht om tijdens de situatie weg te gaan, te reageren, uit te spreken wat het niet wil of te stoppen met wat het aan het doen is. Ook de tegenpartij heeft hier recht op (Verhetsel, 2011).

Doorverwijzen

Waar kun je de cliënt naartoe verwijzen, indien het gedrag niet te verhelpen is of als er geen samenwerking mogelijk is met het kind, de ouder of met allebei? De volgende instellingen kunnen hier een bijdrage aan leveren. Bespreek eerst met je werkbegeleider of dit voor jouw cliënt relevant is en welke instelling dan mogelijk een bijdrage kan leveren.

Veilig Thuis: Is een instelling waar je advies kunt vragen over het melden van kindermishandeling. (Voorheen AMK)

Site: www.vooreenveiligthuis.nl

Tel: 0800 2000

PSYQ: Landelijk centrum voor vroegkinderlijke chronische traumatisering.

Site: www.lcv.nl

VSK: Hier werken mensen die zelf slachtoffer zijn geweest van mishandeling en die nu ervaringsdeskundigen zijn. Zij helpen middels scholing kinderen die mishandeld zijn binnen het gezin.

Site: www.vsknederland.nl

CJG: Aanmelden voor een cursus die aansluit op de behoeftes van jouw cliënt.

Site: www.cjgijsselsonde.nl

Websites en forums over seksualiteit:

- ⇒ Www.verbrokenstilte.nl
- ⇒ Www.zoenenenzo.nl
- ⇒ Www.internetsoa.nl
- ⇒ Www.kindermishandeling.nl
- ⇒ Www.ikzitindeshit.nl

BRONNEN:

Bockstale, M. & Clercq, B. de. (2014). *Verhoren van minderjarigen en kwetsbare volwassenen*. Antwerpen & Apeldoorn: Maklu.

Brilleslijper-Kater, S. N. & Russel, I. M. B. (2013). *Medisch handboek voor kindermishandeling: Normale en zorgelijke seksuele ontwikkeling bij kinderen tot en met 12 jaar*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Frans, E., Franck, T. (2010). *Vlaggensysteem, Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*. Antwerpen & Apeldoorn: Garant.

Janssen, H., Wentzel, W., Vissers, B. (2012) *Basisboek Huiselijk Geweld: Signaleren, melden, aanpakken*. Bussem: Uitgeverij Coutinho.

Janssens, K., Schalenraad, W., Lammers, M. & Brants, L. (2009). *Seks waar ligt de grens? Jongeren en docenten uit het Amsterdamse praktijk onderwijs aan het woord*. Utrecht: Movisie.

Johnson, T. C. (2011). *Understanding children's sexual behaviours: What's natural an healthy*. C.A.: South Pasadena.

Krammer, S., Janssens, K., Cinibulak, L. & Cense, M. (2009). *Over de grens*. Utrecht: Movisie.

Mulligen, M. Van, Gieles, P., Nieuwbok, A. (2007). *Tussen thuis en school: over contextueel leerling begeleiding*. Leuven: ACCO